

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI**

**YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MİKRO KREDİ YAKLAŞIMI:
KOCAELİ ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ahmet ÖZDEN

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MİKRO KREDİ YAKLAŞIMI:
KOCAELİ ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ahmet ÖZDEN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Bülent KANTARCI

KOCAELİ 2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MİKRO KREDİ YAKLAŞIMI:
KOCAELİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Ahmet ÖZDEN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 26.07.2019/20

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Hasan Bülent Kantarcıoğlu B. Kantarcıoğlu

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Vedat CENGİZ Cengiz

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Haydar KARADAĞ Karadağ

ÖNSÖZ

Günümüzün en önemli iktisadi sorunlarından biri olan yoksulluğun giderilmesinde mikro kredilerin rolünü değerlendiren bu tezin oluşturulmasında; yardım ve katkılarından dolayı danışman hocam sayın Prof.Dr. Hasan Bülent KANTARCI'ya, hazırlanan anketlerin sahada uygulanması aşamasında destek olan TGMP İzmit Şubesi çalışanlarına ve bilhassa attığım her adımda beni yüreklendiren ışığım eşime, bin bir emekle beni bu günlere getiren anneme, babama ve aile fertlerime teşekkürü bir borç bilirim.

Mayıs 2019

Ahmet ÖZDEN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
GRAFİKLER LİSTESİ.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. YOKSULLUK.....	3
1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
1.2. YOKSULLUĞUN SINIFLANDIRILMASI.....	6
1.2.1. Mutlak Yoksulluk.....	7
1.2.2. Görelî Yoksulluk.....	8
1.2.3. İnsani Yoksulluk ve Çok Boyutlu Yoksulluk.....	10
1.3. YOKSULLUĞUN TARİHSEL SEYRİ.....	15
1.3.1. Sanayi Devrimi.....	15
1.3.2. Küreselleşme.....	17
1.4. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ.....	20
1.4.1. Dünyada Yoksulluğun Görünümü.....	20
1.4.2. Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü.....	29
1.4.2.1. Ulusal Verilere Göre Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü.....	32
1.4.2.2 1.1. Türkiye’de Yoksulluğun Belirleyicisi Olarak Gelir Eşitsizliği.....	39
1.4.2.2. Uluslararası Verilere Göre Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü.....	46
1.4.2.3. Türkiye’de Kadın Yoksulluğu.....	49
1.5. YOKSULLUKLA MÜCADELE.....	55
a) Dolaylı Yaklaşım.....	57
b) Dolaysız (Doğrudan) Yaklaşım.....	58
1.5.1. Yoksullukla Mücadelede Uluslararası Gelişmeler ve Yaklaşımlar.....	60
1.5.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele.....	64

İKİNCİCİ BÖLÜM

2. MİKRO KREDİ.....	68
2.1. REFAH DEVLETİNDEN MİKRO KREDİ DÜŞÜNÇESİNE UZANAN SÜREÇ.....	68
2.2. KAVRAM OLARAK MİKRO KREDİ VE MİKRO FİNANS.....	70
2.3. MİKRO KREDİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	71
2.4. HEDEF KİTLE OLARAK KADINLAR.....	75
2.5. MİKRO FİNANSIN GELENEKSEL BANKACILIK HİZMETLERİNDEN FARKI.....	79
2.6. MİKRO FİNANSTA BORÇ VERME MODELLERİ.....	81
2.6.1. Birlik Modeli.....	82
2.6.2. Banka Garantisi Modeli.....	82
2.6.3. Topluluk Bankası Modeli.....	83
2.6.4. Kooperatif Modeli.....	83
2.6.5. Kredi Birlikleri Modeli.....	83
2.6.6. Grameen Modeli.....	84
2.6.7. Grup Modeli.....	84
2.6.8. Bireysel Model.....	85
2.6.9. Aracı Kuruluş Modeli.....	85
2.6.10. Sivil Toplum Kuruluşu Modeli.....	85
2.6.11. Arkadaş Baskısı Modeli.....	86
2.6.12. Döner Tasarruf ve Kredi Birlikleri Modeli (ROSCA):.....	86
2.6.13. Küçük İş Modeli.....	86
2.6.14. Köy Bankacılığı Modeli.....	87
2.7. MİKRO FİNANSTA KREDİ SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ.....	87
2.8. DÜNYADAKİ MİKRO FİNANS UYGULAMALARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	90
2.8.1. Asya Bölgesi.....	92
2.8.2. Afrika Bölgesi.....	95
2.8.3. Latin Amerika Bölgesi.....	97
2.8.4. Avrupa ve Kuzey Amerika.....	98
2.9. TÜRKİYE'DEKİ MİKRO FİNANS UYGULAMALARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	100
2.9.1. KEDV-MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesi.....	102
2.9.1.1. MAYA Biz (Grup Kredisi).....	104

2.9.1.2. MAYA Ben (Bireysel Kredi).....	104
2.9.1.3. MAYA Aile (İhtiyaç Kredisi).....	105
2.9.2. Türkiye Grameen Bank Mikro Finans Projesi.....	106
2.9.2.1. Temel Kredi.....	107
2.9.2.2. Girişimcilik Kredisi.....	107
2.9.2.3. Sözleşmeli Kredi.....	107
2.9.2.4. Hayvancılık Kredisi.....	107
2.9.2.5. Sosyal Kalkınma Kredisi.....	108
2.9.2.6. İletişim Kredisi.....	108
2.9.3. İl Özel İdareleri ve Belediyelerin Mikro Kredi Projeleri.....	110
2.10. MİKRO FİNANS SİSTEMİNE ELEŞTİRİLER.....	111
2.10.1. Yoksullukla Mücadelenin Özelleştirilmesi Söylemi ve Neo-Liberal Politikalar.....	111
2.10.2. Kadını Yoksullukla Savaşım Aracı Olarak Görme Söylemi.....	112
2.10.3. Mikro Kredi Faiz Oranlarının Yüksekliği.....	113
2.10.4. Kayıt dışı Ekonominin Gelişmesine Neden Olması.....	114
2.10.5. Kadınları El Emeğine Dayalı Benzer Ürünler Üretmeye Yönelik Alanlara Sevk Etmesi ve Pazarlama Sorunu.....	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KOCAELİ MİKRO KREDİ UYGULAMALARI.....	117
3.1. KOCAELİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	117
3.1.1. Nüfus ve Göç.....	117
3.1.2. Kocaeli'nin Ekonomik Yapısı.....	118
3.1.3. Kocaeli'nde İşsizlik ve Yoksulluk.....	120
3.2. KOCAELİ'NDE YOKSULLUĞU GİDERME ARACI OLARAK MİKRO KREDİLER.....	123
3.3. TGMP-TİSVA-İZMİT BELEDİYESİ MİKRO KREDİ UYGULAMASI.....	126
3.3.1. Mikro Kredinin Temel Özellikleri.....	126
3.3.2. Mikro Kredi Kullanma Süreci.....	127
3.3.3. Tahsilat Sistemi.....	127
3.3.4. Mikro Krediyle Birlikte Verilen Diğer Hizmetler.....	128
3.3.5. TGMP İzmit Mikro Kredi Uygulaması Faaliyet Verileri.....	128

3.4. TGMP İZMİT ŞUBESİ MİKRO KREDİ PROJESİ SAHA ARAŞTIRMASI.....	129
3.4.1. Araştırmanın Amacı.....	129
3.4.2. Araştırmanın Yöntemi.....	129
3.4.3. Araştırma Bulguları ve Sonuçların Değerlendirilmesi.....	130
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	142
KAYNAKÇA.....	145
EK: ANKET ÖRNEĞİ.....	152
ÖZ GEÇMİŞ.....	155

ÖZET

Günümüz iktisadi problemlerinin en önemlilerinden birisi yoksulluk ve yoksullukla mücadeledir. Her ülke iktisadi yapısı ve anlayışına göre farklı metotlarla yoksullukla mücadele etmektedir. Yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımı içerisinde yer alan mikro finans yaklaşımı, dünyanın çeşitli ülkelerinde 1970’li yıllardan beri uygulanagelmıştır. Hedef kitle olarak yoksul kadınları seçen mikro finans yaklaşımında, mevcut finansal yapının dışında kalan kadınlara ve küçük girişimlere mikro düzeyde krediler vererek, hem yoksulluğun giderilmesini sağlamak hem de kadının toplumsal rolünü güçlendirmek amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, mikro kredilerin yoksulluğu gidermedeki başarısını ve mikro kredi kullanan kadınların refah seviyelerinde meydana gelen değişimi ölçmektir. Bu amaçla, TGMP İzmit Şubesi’nden mikro kredi kullanan kadınlara anket uygulanmıştır. Anket sonuçlarına göre, mikro kredi kullanan kadınların gelirlerinde ve yaşam kalitelerinde meydana gelen değişiklik analize tabi tutulmuştur. Yapılan çalışmada, mikro kredi kullanımı sonrası, kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik durumlarının iyileşme gösterdiği, aynı zamanda mikro kredinin kadının toplumdaki rolünü güçlendirdiği tespit edilmiştir. Çalışmada mikro kredi sisteminin eksik yönlerine de yer verilerek iyileştirme önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mikro Finans, Mikro Kredi, Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele.

ABSTRACT

One of the most important economic problems of today is the poverty and the struggle with it. Each country is struggling with poverty by different methods according to its economic structure and understanding. The micro-finance approach, which is included in the approach of direct struggle with poverty, has been applied in various countries of the world since the 1970s. In the micro-finance approach, which selects the poor women as the target group, it is aimed to provide to the women and the small enterprises with micro-level loans that are out of the existing financial structure, both to eliminate the poverty and to strengthen the social role of women.

The main objective of this study is to measure the success of micro-credits in poverty reduction and the change in welfare levels of the women using micro-credits. For this purpose, a questionnaire was applied to the women using microcredit from TGMP İzmit Branch. According to the results of the survey, changes in income levels and quality of life of the women using micro-credits were analyzed. In the study, after the use of micro-credits, the economic, social and psychological conditions of women have improved and at the same time, micro-credit has strengthened the role of women in society. In the study, suggestions for improvement were made by including the missing aspects of the micro-credit system.

Key Words: Micro Finance, Micro Credit, Poverty, Struggle with Poverty.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFMIN	: Afrika Mikro Finans Ağı
BM	: Birleşmiş Milletler
CGE	: Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksi
CRS	: Hristiyan Yardım Servisi
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GB	: Grameen Bankası
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HDR	: İnsani Gelişme Raporu
IFC	: Uluslararası Finansman Birliği
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İGE	: İktisadi Gelişmişlik Endeksi
İGR	: İktisadi Gelişme Raporu
İYE	: İktisadi Yoksulluk Endeksi
KEDV	: Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
MDG	: Milenyum Kalkınma Hedefleri
NFC	: Yakın Alan İletişim Programı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPHI	: Oxford Poverty & Human Development Initiative
PSBR	: Kamu Sektörü Borçlanma Gereği
ROSCA	: Döner Tasarruf ve Kredi Birlikleri Modeli
SEKA	: Selüloz ve Kağıt Fabrikası
SRAP	: Sosyal Riski Azaltma Projesi
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TGMP	: Türkiye Grameen Bank Mikro Kredi Projesi
TİSVA	: Türkiye İsrافی Önleme Vakfı
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TSKB	: Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası
TÜBİTAK	: Türkiye Bilim ve Teknoloji Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
USD	: Amerikan Doları
WB	: Dünya Bankası

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Çok Boyutlu Yoksulluk Göstergeleri ve Oranları.....	14
Tablo 2 : Günlük 1,90 USD Ölçütüne Göre Dünya Yoksulluk Oranları.....	21
Tablo 3 : Günlük 1,90 USD Ölçütüne Göre Dünyadaki Yoksul Sayısı.....	22
Tablo 4 : Dünyada Yoksul Nüfusun Genel Nüfusa Oranı.....	22
Tablo 5 : En Düşük GSMH'ye Sahip Ülkeler (2016).....	24
Tablo 6 : En Yüksek GSMH'ye Sahip Ülkeler (2016).....	24
Tablo 7 : Dünyada Yüksek İnsani Gelişme Gösteren İlk On Ülke.....	27
Tablo 8 : Dünyada İnsani Gelişme Bakımından Son On Ülke.....	28
Tablo 9 : Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları (2002-2014).33	
Tablo 10 : Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre kır-kent fert yoksulluk oranları.....	35
Tablo 11 : Eşdeğer Hane Halkı Fert Gelirine Göre Yoksul Sayısı ve Oranı.....	37
Tablo 12 : Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları.....	39
Tablo 13 : Türkiye'de %20 lik Gruplar Bazında Kişisel Gelir Dağılımı (1963-2016).44	
Tablo 14 : OECD Ülkelerine Ait Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Verileri.....	47
Tablo 15 : İnsani Gelişme Endeksi Bakımından Ülke Grupları.....	49
Tablo 16 : Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranı (2006-2016).....	52
Tablo 17 : Türkiye'de Kadınların Çalışmasına Yaklaşım.....	53
Tablo 18 : Kocaeli Nüfus ve Göç Bilgileri.....	118
Tablo 19 : Kocaeli Dış Ticaret Verileri.....	120
Tablo 20 : Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Bölgesel Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları.....	121
Tablo 21 : Doğu Marmara Bölgesinde (TR42) İşsizliğin Görünümü.....	122
Tablo 22 : Kocaeli İŞKUR İşsizlik Verileri.....	122
Tablo 23 : Kocaeli İl Özel İdaresi Mikro Kredi Uygulama Sonuçları (2009-2013).125	
Tablo 24 : TGMP İzmit Mikro Kredi Uygulaması Faaliyet Verileri.....	129
Tablo 25 : Mikro Kredi Kullanıcılarının Yaş Durumu.....	130
Tablo 26 : Mikro Kredi Kullanıcılarının Medeni Durumu.....	131
Tablo 27 : Mikro Kredi Kullanıcılarının Eğitim Durumu.....	131
Tablo 28 : Mikro Kredi Kullanıcılarının Sosyal Güvence Durumu.....	131
Tablo 29 : Kendilerinden Başka Ailelerindeki Çalışan Kişi Sayısı.....	132
Tablo 30 : Kendilerinden Başka Aynı Evde Yaşayan Kişi Sayısı.....	132

Tablo 31: Mikro Kredi Kullanım Süresi.....	132
Tablo 32: Mikro Krediden Haberdar Olma Şekli.....	133
Tablo 33: Mikro Kredi Kullanmadan Önceki Çalışma Durumu.....	133
Tablo 34: Mikro Kredi Kullanmadan Önceki Gelir Durumu.....	134
Tablo 35: Mikro Krediden Sonraki Gelir Artışı.....	134
Tablo 36: Mikro Kredi Kullanarak Yapılan İşler.....	136
Tablo 37: Mikro Kredi Taksiti Geri Ödemesinde Yaşanan Sorunlar.....	136
Tablo 38: Elde Edilen Gelirin Kullanım Şekli.....	137
Tablo 39: Mikro Krediden Duyulan Memnuniyet.....	138
Tablo 40: Mikro Kredi Bireysel Anlamda Özgürlüklerinizi Genişletti mi?.....	138
Tablo 41: Mikro Kredi Sonrası Yaşam Kalitesi.....	139
Tablo 42: Mikro Kredinin Kadının Toplumdaki Konumunu Güçlendirmesi.....	139

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: TGMP Mikro Girişimci Sayısı (2003-2019).....	108
Grafik 2: TGMP Toplam Mikro Kredi Dağıtımı (2003-2019).....	109
Grafik 3: TGMP Şube Sayısı (2003-2019).....	109
Grafik 4: TGMP Sürdürülebilirlik (Kar/Zarar Durumu) (2003-2019).....	110

GİRİŞ

Yoksulluk, günümüzde birçok ülkenin karşı karşıya kaldığı küresel bir iktisadi sorundur. Ekonomik etkileri yanında, toplumsal ve psikolojik etkileri bulunan yoksullukla mücadele için ülkeler, farklı yöntemler uygulamaktadır. Temel bir sınıflandırma ile, yoksullukla mücadelede, doğrudan ve dolaylı mücadele yaklaşımı olarak iki ana yaklaşımın bulunduğunu söylemek mümkündür. Dolaylı mücadele yaklaşımında, ekonomik büyümeyi sağlayarak, yoksulluk sorununun düzelen iktisadi yapıyla birlikte, azalacağı varsayımı bulunmaktadır. Doğrudan mücadele yaklaşımında ise, doğrudan yoksulları hedef alan politikalar uygulanması söz konusudur.

Yoksullukla mücadele alanında 1970' lerde ortaya çıkan mikro kredi ve mikro finans düşüncesi, ortaya koyduğu olumlu sonuçlar sebebiyle 2000'li yıllarda yaygın olarak uygulanmış, sistemin geliştiricisi Muhammed Yunus, Nobel Barış Ödülüne layık görülmüş ve mikro finans düşüncesi, Time Dergisinde 2008'de "Dünyayı Değiştiren 10 Fikirden Biri" olarak değerlendirilmiştir. Mikro finansın temelinde, mevcut finansal hizmetlerden yararlanamayan toplumun yoksul kesimlerine, mikro düzeyde başlangıç kredisi vererek, yoksulluk sarmalından çıkmalarını sağlamak ve aynı zamanda kredi kullanıcılarının tasarrufta bulunmalarını teşvik ederek, hayatın risklerine karşı koruma sağlamak düşüncesi yatmaktadır.

Çoğu mikro kredi uygulamasında, ailenin içerisinde bulunduğu yoksulluktan çıkış için, hedef kitle olarak kadınlar seçilmiştir. Kadınların borçlarına daha sadık olmaları, kazançlarının önemli bir bölümünü aileleri için harcama eğiliminde olmaları, bu seçimde etkili olmuş, günümüz uygulamalarında ise, bu gerekçelerle birlikte "mikro krediler yoluyla kadının toplumsal rolünü güçlendirme" düşüncesi, mikro kredilerin yalnızca kadınlara verilmesinde belirleyici olmuştur.

Prof. Dr. Muhammed Yunus tarafından 1970'li yıllarda Bangladeş'te hayata geçirilen mikro kredi düşüncesi, ülkemizde ise, mikro kredinin kurumsal temsilcisi

Grameen Trust ve Türkiye İsrâfi Önleme Vakfı ortaklığıyla kurulan Türkiye Grameen Mikro Kredi Projesi (TGMP) aracılığıyla, 2003 yılında, Diyarbakır'da uygulanmıştır. Bu tarihten sonra TGMP, bazen kendi imkânlarıyla, bazen il özel idareleri ve belediyelerle iş birliği yaparak, birçok ilde mikro kredi faaliyetlerinde bulunmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı, mikro kredilerin yoksulluğu gidermedeki başarısını ve mikro kredi kullanan kadınların refah seviyelerinde meydana gelen değişimi ölçmektir. Bu amaçla, TGMP İzmit Şubesi'nden mikro kredi kullanan kadınların, mikro kredi kullanımı sonrasında, ekonomik ve sosyal durumunda meydana gelen değişiklikler incelenmiştir.

Bu çalışma, birbiriyle ilişkili 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yoksulluk kavramı incelenmiş, yoksulluğun tanımlanması, ölçülmesi, sınıflandırılması, tarihsel seyri, uluslararası ve ulusal verilere göre dünyadaki ve Türkiye'deki görünümü ve yoksullukla mücadele yöntemleri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, mikro finans ve mikro kredi kavramları ele alınarak, mikro kredi uygulamasının doğuşu, temel felsefesi, metodolojisi, dünyadaki ve Türkiye'deki uygulama örnekleri ile mikro finans sistemine yapılan eleştirilere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, Kocaeli'yle ilgili; ekonomik ve coğrafi bilgilere, Kocaeli'ndeki yoksulluk göstergelerine, Kocaeli'nde yoksulluğu gidermek için uygulanan mikro kredi faaliyetlerine yer verilmiştir. Mikro kredilerin yoksulluğu gidermedeki etkisini ölçmek için, TGMP İzmit Şubesinden 2018 yılında mikro kredi kullanmış 63 kadınla yapılan anketin sonuçları analiz edilerek, mikro kredi sisteminin eksik yönlerine dair iyileştirme önerilerinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.YOKSULLUK

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İktisadi ve sosyal alanlardaki tarihsel gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk, gelişmiş, gelişmekte olan tüm ülkelerin ortak sorunu olması sebebiyle, hem iktisat bilimiyle ilgili araştırmacıların, hem politika yapıcıların, hem de sivil toplum kuruluşlarının odağında, çözüm bekleyen, çok yönlü bir iktisadi olgudur.

Tarihsel olarak insanlığın varoluşundan itibaren gündemde olan bu sorun, kalkınma iktisadının çalışma alanında önemli bir yer tutmaktadır. Genel bir ifadeyle, insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayamaması olarak tanımlanan yoksulluk, son 50 yılda sağlanan muazzam gelir artışlarına rağmen, halen ekonomilerin başlıca sorunlarından biri olarak önemini korumaktadır. (Kabaş,2009:1)

Günümüzde de tüm ülkelerin çözüm arayışında olduğu konulardan biri olan yoksulluk, iktisadi bir sorun olduğu kadar, sosyal etkileriyle de, insani ve toplumsal bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan yoksulluk, sınırları belirlenerek, boyutları kesin bir şekilde ortaya konması gereken ve çözüm bekleyen bir sorun olarak gündemimizde yer almaktadır. Yoksulluğun diğer tüm sosyal olgular gibi, çok boyutlu ve kompleks bir kavram olması, ölçülmesini ve tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu zorluk, yoksulluğun yalnızca, iktisadi, kültürel, ahlaki ve politik olarak tanımlanmasından değil, diğer tüm sosyal sorunlarda olduğu gibi, yapılacak her tanımlamanın olası bir takım sonuçlarının bulunmasından ileri gelmektedir. (Sipahi,2006:174)

Yoksulluk, az gelişmiş ülkelerde daha yoğun olmakla birlikte, tüm ülkelerde önemli bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde, toplam nüfusun büyük bir bölümü yoksul grupta yer alırken, gelişmekte olan ülkelerde nüfusun göreceli olarak daha az bir kısmı bu grupta yer almaktadır.(Sarısoy ve Koç, 2010: 327) Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, farklılıklar göstermekle birlikte mutlak ve sürekli yoksulluk görülürken, gelişmiş ülkelerde genel olarak arızı olarak meydana gelmiş lokal ve kısmi yoksulluk görülmektedir. Ancak, yoksulluk gelişmiş ülkelerde de giderek artma ve kalıcı olma eğiliminde olduğundan, daha fazla dikkate alınmaktadır. (DPT,2001:102)

Tarihsel olarak yoksulluk konusu, kavramın özünü oluşturan gelir ve tüketim ile ilişkilendirilmiştir. Ancak son yıllarda yoksul insanları tanımlamak için bu perspektifin yetersiz olduğu, yoksulluğun açlık, işsizlik, evsizlik, hastalık ve sağlık hizmetleri, mağduriyet ve sosyal adalet gibi insan onuruna ilişkin birçok durumu da içine aldığı kabul edilmektedir. (UNDP,2006:7) Günümüzde yoksulluğu salt iktisadi bir sorun olarak gören yaklaşımlardan uzaklaşmıştır. İktisadi değişkenlerin dikkate alındığı yoksulluk tanımlamalarının yanı sıra, sosyal, beşeri vb. değişkenlerin esas alındığı yeni yoksulluk tanımları ve kavramları geliştirilmiştir. (Okumuş, 2010:71) Buna göre geniş anlamda yoksulluk; yeterli yaşam koşullarını tanımlamanın yanında, diğer medeni, kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasi haklar için gerekli olan kaynaklardan, imkanlardan, seçenek, güvenlik ve güçten sürekli veya kronik şekilde yoksun olma durumu olarak tanımlanabilmektedir. (Yurdakul, 2010:294).

Yoksulluğun sebeplerinden biri olan küreselleşme ile birlikte kitlesel üretim artmış, böylece dünyadaki ticaretin hacminde ve sınırlarında genişleme olmuştur. Ne var ki bu genişleme, salt ülkelerin kalkınması sonucuna hizmet etmemiştir. Üretim hacminin artmasına rağmen, refah seviyesi doğrudan buna bağlı olarak aynı oranda yükselmemiştir. Bu durumun sebebi, elde edilen gelirin bölüşümünde eşitsizliklerin bulunmasıdır. Küreselleşme süreci kişiler arasındaki gelir farklılığını artırmıştır. Yeni kurumsal iktisatçılardan John Kenneth Galbraith'in de dediği gibi, üretim sorunu çözülmekle birlikte, üretilenin pay edilmesi sorununu çözemediği için toplumsal sorunlar yaşanmaktadır. Bu durum küreselleşmenin neticesi olarak ortaya çıkmış bir

sonuç olduğundan, iki kavramın neden-sonuç şeklindeki ilişkisinin yönü önemli hale gelmektedir. (Karagül, 2017:76)

Açıklamalardan anlaşılabilceği gibi, yoksulluk kavramını, küreselleşme, toplumsal veya kişisel tutum, iktisadi yapı gibi pek çok parametreyle ilişkilendirmek mümkündür. Yoksulluk, net bir şekilde kavranabilen fakat düşünsel olarak tutarlı bir şekilde ifade etmede zorluk yaşanan bir olgudur. Toplumsal etkilerinin bulunması nedeniyle sosyolojik, gelirin dağıtımını ilgilendirdiğinden ekonomik, yoksul olmanın insan psikolojisini etkileyen bir yönü olması sebebiyle psikolojik ve antropolojik bir sorundur. Gelir ve harcama üzerinden değerlendirildiğinde, her ne kadar ölçülebilir olarak görünse de, soyut ve öznel kavramlara da atıfta bulunduğundan, ölçülmesi mümkün olmayan hususlar içermektedir. Neden ve sonuçları birçok sosyal bilimin çalışma alanı olduğundan, yoksulluğun çözümü meselesi de multidisipliner bir yaklaşım gerektirmektedir. (Önder ve Şenses, 2006:3)

Yaşam için gerekli olan gıda ve barınma, sağlık ve eğitim gibi hizmetlere olan talebi karşılayacak imkanların olmaması nedeniyle, fiziki mahrumiyet şeklinde ortaya çıkan yoksulluk, işsizlik ve toplumda var olan çeşitli türlerdeki ayrımcılıkla birleşince daha hissedilir hale gelmektedir. Toplumsal karar alma süreçlerinden dışlanmışlığın ve siyasal süreçlere, iş ve kültürel hayatın gerektirdiği faaliyetlere katılma noktasında engellerin bulunduğu durumlarda kalıcı hale gelmektedir. Bu nedenle yoksulluk konusunda tanımlama yapılırken, çok boyutlu olma özelliği dikkate alınarak, aşağıda belirtilen ölçütler dikkate alınmalıdır:(Aktan ve Vural, 2002: 3-4)

- Maddi mahrumiyet: Kişinin veya hane halkının yeterli gelire sahip olmaması, özel tüketim düzeyinin ve kamusal mal ve hizmetlere ulaşma imkanının yetersiz olması;
- Fiziki zafiyet: Beslenme yetersizliği, açlık, hastalıklar, maluliyet ve sakatlıklar, güçten düşme;
- İzolasyon: Okuma yazma bilmeme, eğitim olanaklarından istifade edememe, taşrada bulunma sebebiyle kaynaklara erişememe, marjinalleşme, ayrımcılık;

- Güçsüzlük: Yoksulluktan kurtulma imkanının bulunmayışı; yaşantısını tehlikeye sokan olaylara ve iktisadi, sosyal ve doğal şoklara maruz kalma, güvenli bir iş ve barınma imkanına sahip olmama;
- Katılımın yetersiz olması: Yoksulluk politikalarının oluşturulma ve uygulanması süreçlerine katılamama, siyasal faaliyetlerde etkin olamama, insan onuruna yakışır bir hayat sürdürmemesi;
- Zamanın yetersiz olması: Kişi ve ailesinin, yaşantılarını devam ettirebilmek için zamanlarının tamamını çalışarak harcamaları, sosyal ve kültürel aktiviteler için yeterli zaman kalmaması;
- Çevre kirliliği ve çevrenin bozulması: Çevrenin koşulların bozulması nedeniyle geçim kaynaklarının son bulması, yoksulluk sebebiyle orman gibi doğal kaynakların tükenmeye yüz tutması.

1.2. YOKSULLUĞUN SINIFLANDIRILMASI

Yoksulluğun ortaya çıkış biçimi, görüldüğü yerler, ölçülmesinde esas alınan kıstaslar gibi faktörlere bağlı olarak farklı yoksulluk tanımlamaları ve sınıflandırmaları yapılmaktadır. Konunun hangi yönünün ele alındığına bağlı olarak farklı kavramsallaştırmalar yapılmış olsa da, literatürde kabul gören, birbiriyle bağlantılı üç temel yoksulluk tanımı ve sınıflandırmasının bulunduğunu söylemek mümkündür.

Bunların ilki, Dünya Bankası tarafından günlük 1 dolarlık¹ gelirin altında bir gelire sahip olmayı tanımlayan “mutlak yoksulluk” tur. Mutlak yoksullukta çoğunlukla, asgari kalori gereksinimi dikkate alınarak hesap edilen temel yiyecek ihtiyacını karşılayacak gelirden yoksun olma durumu söz konusudur. Bir diğer tanım “görelî yoksulluk” tur. Bu tanımda da, yiyecek dışındaki, giyim, barınma, enerji gibi ihtiyaçları karşılayabilecek gelirin yoksunluğu söz konusudur. Son yıllarda, mutlak ve görelî yoksulluk tanımlarını da içeren ve bunlardan daha geniş kapsamlı bir yoksulluk tanımı olan “insani yoksulluk” kavramı gündeme gelmiştir. Bu tanımda, okuma-yazma, beslenme yetersizliği, yaşam süresinin kısalığı, yetersiz anne-çocuk sağlığı, hastalıklara karşı korunmasızlık gibi temel insani yeteneklerin (Capabilities)

---

¹ Bu oran Dünya Bankası tarafından 1.90 USD olarak revize edilmiştir.

bulunmayışına vurgu yapılmaktadır. Bu tanımda, mal ve hizmetlerin yanında temiz içme suyu, hijyen, iletişim, enerji ve alt yapı gibi imkanların yokluğu veya kısıtlı olması yoksulluğun “insani boyutu” olarak değerlendirilmektedir. (DPT,2007:1)

1.2.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, temel fiziki ihtiyaçları karşılayabilmek için gerekli minimum tüketim yapısına sahip olamama durumu olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle; mutlak yoksulluk, kişinin yada ailesinin asgari yaşam standartlarını sağlayabilmesi için gerekli olan, en temel gereksinimlerini bile karşılayamamasıdır. İnsani yardıma muhtaç olan ve fakir olarak değerlendirilebilecek bu kişiler, en temel gereksinimlerini bile karşılayamamakta, bu durumda olan kişilere yardım edilmediği takdirde, ölüm riskiyle dahi karşı karşıya gelebilmektedirler. Bu tür bir yoksulluk, dünyanın her bölgesinde var olabilmekle beraber, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın bir şekilde görülebilmektedir. Mutlak yoksulluğun varlığından söz edebilmek için, kişinin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan asgari tüketim kalıbının belirlenmesi gerekmektedir. Nüfusun tamamı için geçerli olan günlük kalori miktarı dikkate alınarak hesaplanan sınırın altında bulunan kişiler yoksulluk çizgisini oluştururlar. Dünya Bankası 1990 yılındaki çalışmasında, kişinin hayatını idame ettirebilmesi için günlük 2400 kalori alması gerektiğini tespit etmiştir ve 2400 kaloriyi oluşturan gıda sepetinin fiyatı da mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir. (Taş ve Özcan,2012:424)

Dünya Bankası, uluslar arası kıyaslamalarda kullanılmak üzere, ülkelerin durumuna göre mutlak yoksulluk sınırını, kişi başı günlük 1, 2.15 ve 4.30 USD seviyesi olarak belirlemiştir. Kişi başına günlük 1 USD sınırı, gelişmemiş ve az gelişmiş ülkeler için geçerli olması önerilen aşırı yoksulluk sınırını ifade ederken, 2.15 USD, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için geçerli olması önerilen ortalama yoksulluk sınırını göstermektedir. 4.3 USD sınırı ise, gelişmiş ülkeler açısından geçerli olması önerilen yüksek yoksulluk sınırına karşılık gelmektedir. Gıda ve gıda dışı ihtiyaçlar esas alınarak mutlak yoksulluk sınırı farklı farklı ifade edilebilmektedir. Yalnızca gıda harcamaları esas alındığında mutlak yoksulluk sınırı, kişinin günlük kalori ihtiyacına karşılık gelen gıda bileşenlerinin oluşturduğu sepetin maliyedir.

Temel gıda ihtiyacına ek olarak, gıda dışındaki temel ihtiyaçlar (giyim, barınma, eğitim ve sağlık gibi) da dikkate alındığında, mutlak yoksulluk sınırını farklı bir seviyeden hesaplamak mümkündür. (Doğan,2014:9)

Oransal olarak mutlak yoksulluk, belirlenen asgari refah seviyesine ulaşamayanların nüfusun toplamına oranıdır. (TÜİK) Daha ziyade az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için geçerli olan mutlak yoksulluğu ölçerken, kişilerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için elzem olan ihtiyaçların belirlenmesi gerekir. Gelişmekte olan ülkeler bunu yapabilmek için genellikle gıda yoksulluğu yöntemini kullanmaktadır. Bu yöntemde temel gereksinimlerin maliyeti, gıda enerjisi ve gıda paylaşımı olmak üzere üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. (Gündoğan, 2008:43)

Mutlak yoksulluğa “mutlak” niteliği kazandıran, tanımın asgari besin ve kalori ihtiyacını temel almasıdır. Bu şekilde, ülkelerin gelir dağılımı ve içerisinde buldukları koşulların farklılığı dikkate alınmadan, her ülke için geçerli olabilecek bir global ölçü olarak yoksulluk sınırı belirlenmeye çalışılmaktadır. Söz konusu sınır, temel tüketim ihtiyaçlarına karşılık gelen, mal bileşenlerinin maliyetini ifade eden bir yoksulluk seviyesini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, yapılan tanıma göre, yoksulluk sınırı, daha düşük tüketim seviyelerinde hayatı devam ettirmenin imkanının olmadığı bir tüketim seviyesini belirlemektedir. Hesaplanan bu yoksulluk seviyesiyle kişinin ya da hane halkının geliri kıyaslanmaktadır. Bu sınırın altında yaşamını sürdüren kişi veya hane halkları yoksul veya aşırı yoksul olarak değerlendirilmektedir. (Aktan ve Vural, 2002: 5)

1.2.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk, kişilerin, içerisinde yaşadıkları toplumun ortalama refah düzeyinin altında yer alması durumu olarak tanımlanabilir. Toplumun genel seviyesine göre, geliri ve harcaması belirlenen seviyenin altında olan kişi veya hane halkları göreli olarak yoksul kabul edilmektedir. (TÜİK)

Adam Smith ise görelî yoksulları, temel ihtiyaçlarını karşılamada sorun yaşamayan fakat kişisel kaynakların yetersizliği sebebiyle toplumun genel refah seviyesinin altında kalmış ve topluma sosyal katılım imkanı bulunmayan kişiler olarak tanımlamaktadır. Görelî olarak yoksul olan kişiler, birinci dereceden yoksul olmaktan çok ikinci derece dar gelire sahiptir ve asgari ihtiyaçlarını karşılasa da ortalama refah düzeyinin altında kalmaktadırlar. Bu kişilerin temel ihtiyaçları kısmi olarak karşılasa da, eğitim, sağlık ve sosyal katılımları düşük düzeydedir. (Taş ve Özcan,2012:424)

Yoksulluğun bu türü, insanın toplumsal bir varlık olmasından hareket etmektedir. Yani yoksulluk, yalnızca kaynaklara ulaşamama ve hayatı sürdürebilmeden ibaret değildir. Daha ziyade kişinin veya hane halkının, içerisinde yaşadığı toplumun kabul ettiği asgari yaşam seviyesine ulaşip ulaşamadığı ile ilgili bir sorundur. Bu bakımdan kavram, toplumsal gruplarının mutlak gelir seviyelerinden ziyade, gelir ve refahın bu gruplar arasındaki dağılımına vurgu yapar. Diğer bir deyişle görelî yoksulluk, yoksul kişi veya hane halkıyla, yine o toplumda yaşayıp ortalama bir gelir seviyesine sahip kişi veya hane halkı arasındaki, kaynaklara ulaşma ve sahip olma imkanları arasındaki farklılığı ifade eder. Bu nedenle, yaşadığı toplumun kabul ettiği hayat standardının altında yaşamını sürdürenler yoksul olarak değerlendirilir. Bu sebeple görelî yoksulluk ülkeler arasında değişiklik gösterir. Görelî yoksulluğun belirlenmesinde refah ölçütü olarak gelir veya tüketim seviyesi esas alınabilir. Elde ettiği gelir belirlenmiş bir seviyenin altında olan kişiler yoksul olarak değerlendirilir. Ülkemizde TÜİK, harcama kriterine göre yoksulluk eşiğini, eşdeğer fert başı tüketim harcaması medyan değerinin %50'si olarak esas almaktadır. (Gündoğan, 2008:43)

Mutlak yoksulluktan farklı olarak görelî yoksulluk tanımında, yoksulluğun ölçülmesinde minimum kalori gereksinimine ilave olarak barınma, sağlık, eğitim vb. sosyo-kültürel ihtiyaçlar da dikkate alınmakta ve görelî yoksulluk, toplumsal yaşamda yer alabilmek için gerekli olan tüketim ve hayat seviyesinin tespitini kapsayacak şekilde tarif edilmektedir. Diğer bir deyişle, kişinin temel gereksinimlerini karşılamasına rağmen, toplumun belirlenmiş genel refah seviyesinin altında kalarak sosyo-kültürel anlamda topluma katılamaması durumudur. Görelî yoksullukta yoksulluk, kişinin ihtiyaçlarını giderme bakımından, toplumu oluşturan diğer bireylerin durumuna göre kıyaslanarak belirlenmektedir. Yani mutlak gelir

seviyesinden çok, gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara dikkat edilmektedir. Mutlak yoksulluk anlayışında yoksulluğun boyutu hesab edilirken, göreceli yoksulluk anlayışında ise toplumda yoksulluğun her zaman göreceli olarak var olduğu kabul edilmektedir. (Doğan,2014: 10)

Sonuç olarak, göreceli yoksulluk, kişinin veya hane halkının refah seviyesinin, kendisinininkinden daha yüksek seviyedeki bir referans gurubunun refahıyla kıyaslanması neticesinde belirlenen bir olgudur. Bu yaklaşımda göreceli yoksullar, asgari ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilmekle birlikte bireysel imkanların yetersizliği sebebiyle, yaşadığı toplumun ortalama refah seviyesine ulaşamayan ve sosyo-kültürel açıdan topluma katılımı mümkün olmayan kişileri ifade etmektedir. Mutlak yoksulluk tanımında, belirlenen ölçüye göre (1.90 USD gibi) bir toplumda yoksul bulunmayabilirken, yoksulluğu toplumsal bir eşitsizlik ve kaynak dağılımındaki dengesizlik olarak gören göreceli yoksulluk tanımında, toplumda her zaman göreceli olarak yoksul bir kesim bulunmaktadır. (Şenses, 2017:91-92)

1.2.3. İnsani Yoksulluk ve Çok Boyutlu Yoksulluk

Çoğu zaman yalnızca gelir ve tüketim, yoksulluğu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Yoksulluğun parasal olarak ölçülemeyen yönleri de bulunmaktadır ve bu konuda UNDP'nin katkıları önemlidir. UNDP birleşik göstergeler yöntemini benimseyerek, gelir seviyesi ve tüketim harcamalarına ek olarak, başta eğitim ve sağlık olmak üzere farklı sosyo-ekonomik ölçütleri de yoksulluk hesabında dikkate alarak parasal olmayan unsurları da hesaplamalarına dahil etmiştir. UNDP, İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve İnsani Yoksulluk Endeksini (İYE) geliştirmiş ve zaman içerisinde gösterge ve ölçüm yöntemlerini güncellemiştir. 1990 yılından beri yıllık olarak yayınlanan İnsani Gelişme Raporlarında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için İnsani Gelişme Endeksleri belirlenmektedir. 1990 yılındaki İnsani Gelişme Raporunda İnsani Gelişme Endeksi, doğumda beklenen yaşam süresi, okur-yazar oranı, kişi başına gayri safi yurt içi hasıla gibi verilerden oluşturulan endekslerle, eğitim ve gelir endekslerinin aritmetik ortalaması kullanılarak belirlenmiştir. Bu endeks kullanılarak yapılan sıralamada, “yüksek insani gelişme gösteren ülkeler”, “orta insani gelişme gösteren ülkeler” ve “düşük insani gelişme gösteren ülkeler” olmak üzere ülkeler üç

gruba ayrılmıştır. İnsani Gelişme Endeksi hesaplanırken kullanılan ölçü ve yöntem zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. Örneğin 2011 yılına ait İnsani Gelişme Raporunda endeks, insani gelişmeyi, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye ulaşım ve kabul edilebilir bir yaşam standardı boyutları kullanılarak ölçülmüştür. Uzun ve sağlıklı yaşam, doğumda beklenen yaşam süresi kullanılarak; bilgiye ulaşım, ortalama eğitim süresi ve okullaşma oranı göstergeleri kullanılarak; kabul edilebilir bir yaşam standardı ise kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla verileri kullanılarak hesaplanmıştır. Söz konusu üç boyut için belirlenen alt endeksler de geometrik ortalama yöntemiyle birleştirilmiş ve İnsani Gelişme Endeksi oluşturulmuştur. Ülkeler endeks değerlerine göre, çok yüksek, yüksek, orta ve düşük insani gelişme gösteren ülkeler olarak dört katagoriye ayrılmıştır. (Doğan,2014:18-19)

İnsani Gelişme Endeksi (İGE) hesaplamaları, Amartya Kumar Sen'in "yeterlilikler" (capabilities) yaklaşımından hareketle geliştirilmiştir. Mevcut refah düzeyi ve kalkınmayla birlikte seçeneklerini genişletebilme imkanı ve bu seçenekleri artırmak için kişilerin hayatlarında olabildikleri ve yapabildikleri şeylerin toplamı "yeterlilik" olarak tanımlanmaktadır. Bu yeterlilikler arasında, insani gelişme bakımından uzun ve sağlıklı yaşam, bilgi sahibi olma, kabul edilebilir bir hayat standardına ulaşmak için gerekli kaynaklara erişim ve toplumsal hayata katılım en önemliler olarak ön plana çıkmaktadır. (Şenses, 2017: 101)

UNDP, 1990 yılından beri içeriği değişen İnsani Gelişme Endeksinin yanı sıra, 1997 yılı raporunda "İnsani Yoksulluk" kavramına ve "İnsani Yoksulluk Endekesine" yer vermiştir. Söz konusu raporda yoksulluk, kişilerin kabul edilebilir hayat şartlarında, özgür, onurlu, kendisine ve diğer kişilere saygılı, uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmeleri için gerekli olan fırsat ve seçeneklerden yoksun olması şeklinde tarif edilmektedir. (UNDP,1997:15) Yoksulluğun niteliksel yönünü açıklayan bu rapora göre insani yoksulluk, kişinin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan gelir yanında, kişinin insan olarak toplumsal yaşama katılım gösterebilmesi için gerekli olan temel yeterliliklerden mahrum olmasını açıklamaktadır. (Han ve Kaya, 2004: 234)

Bu yoksulluk tanımında Adam Smith'in yoksulluk tanımı esas alınmıştır. Buna göre yoksulluğun gelir düzeyi ile ilişkilendirilmesi doğru değildir çünkü gelir

ekonomik bir kavramdır. Yoksulluk ise insani bir kavramdır. Buradan hareketle, kişilerin sağlık hizmetlerine, içilebilir su kaynaklarına, eğitim faaliyetlerine erişebilirliği, uzun ve sağlıklı bir yaşam sürdürme hakkı ve sürdürülebilirlik kriterine bağlı olarak, yeni fırsat ve seçeneklerden yararlanabilmek için alt yapının bulunması veya bulunmaması ile tanımlanan “insani yoksulluk” tanımına uygun olarak bir endeks geliştirilmiştir. UNDP’nin bu ölçüsüne göre ülkeler değerlendirilerek, yoksullukla mücadele yöntemleri önerilmiştir. (DPT,2001:105)

Gelir yoksulluğunun ölçülmesinde, yaşamı sürdürebilmek için gerekli asgari gelir düzeyi kullanılmaktadır. Bu manada gelir yoksulluğu, kişinin satın alma gücünün bulunmamasıdır. Gelir yoksulluğu hesaplanırken çoğunlukla, bir ülkedeki belli bir miktar yiyecek satın almak için gerekli parasal tutar, yoksulluk sınırı olarak isimlendirilir. İnsani yoksullukta, toplumdaki bazı bireylerin insanca yaşama imkanının bulunmaması söz konusudur. Gelişmekte olan ülkeler için insani yoksulluk hesaplanırken UNDP üç kriterle başvurmaktadır. (Aktan,2002:1)

1- Yaşam Süresi: Kişinin uzun bir yaşamının olmaması insani olarak yoksul olduğunu göstermektedir. UNDP bu değerlendirmesinde 40 yaş baz alarak, 40 yaşın altında yaşam süresi olanları insani yoksul olarak kabul etmektedir.

2- Eğitim: Eğitim olanaklarının bulunmayışı, insani yoksulluğun ikinci göstergesidir. Yetişkinler arasındaki okuma yazma bilmeyenlerin oranı insani yoksulluğun bir diğer göstergesini oluşturmaktadır.

3- Ekonomik ve Sosyal İmkanlar: Kişilerin ekonomik ve sosyal olanaklardan mahrum oluşu, insani yoksulluğun diğer bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. UNDP üç orandan istifade ederek ekonomik ve sosyal imkanlara sahip olma durumunu ölçmektedir.

- Sağlıklı içme suyuna ulaşamayan nüfusun oranı,
- Temel sağlık hizmetlerinden mahrum olan nüfusun oranı,
- 5 yaş altı yetersiz beslenenlerin oranı.

UNDP tarafından insani yoksulluk indeks değeri tespit edilirken, yukarıda değinilen üç kriterin ortalaması esas alınmaktadır.

UNDP, gelişmiş ülkeler için de geçerli olacak bir insani yoksulluk indeksi geliştirmiş ve bunu 1998 yılı raporunda yer vermiştir. Buna göre UNDP, gelişmiş ülkelerdeki insani yoksulluğu şu parametrelere göre belirlemektedir: (Aktan, 2002:2)

- Yaşam süresi 60 yılın altında olan nüfusun oranı,
- Okuma yazma imkanları kısıtlı olan nüfusun oranı,
- Geliri belirlenen sınırın altında olan nüfusun oranı (Kullanılabilir kişisel gelirin %50 sinden daha azına sahip olan nüfusun oranı dikkate alınmaktadır)
- Uzun dönem işsizlik oranı.

2010 yılı raporunda UNDP, yoksulluğu ölçmede yeni bir yöntemle başvurarak, 1997 yılından itibaren kullandığı İnsani Yoksulluk Endeksinin yerini alacak, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) ne yer vermiştir. Yayınlandığı dönemde çığır açmış İnsani Yoksulluk Endeksi; eğitim, sağlık ve yaşam standardındaki birleşik yoksunluğu ifade etmek için ülke ortalamalarından istifade etmiştir. İktisadi Yoksulluk Endeksinin belirli toplumsal grupların müşterek olarak yoksunluklarını ölçmede eksik kalmasına karşılık, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi bu eksikliğı gidermiş ve yoksunluktan kaç kişinin ne oranda etkilendiğini daha net ifade etmiştir. Hesaplama farklı bölgeler, etnisiteler ve benzerleri için çok boyutlu yoksulluğun oluşumunda nasıl değışikliklerin olduğu göstergelerle belirlenebilmekte, böylece politika belirleme aşamasında bu göstergeler yararlı olmaktadır. Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) aynı zaman dilimi içerisinde kişilerin karşılaştıkları ciddi boyuttaki yoksulluğı belirlemek için geliştirilmiş yeni bir ölçüdür. ÇBYE ile, kişilerin aynı anda kaç yoksunluk yaşadığı, çok boyutlu yoksulluğun etkisi ve derinliğı belirlenebilmektedir. Bu endeks, yoksulluk çeken insanların geniş kapsamlı olarak resminin çekilmesini sağlamanın yanında, ülkeler, bölgeler, ülke içerisindeki etnik gruplar, kırsal-kentsel alanlar ve diğer toplumsal farklılıklar arasında da ölçüm yapılabilmesine imkan vermektedir. Çok boyutlu yoksulluk endeksi, ilk küresel ölçüyü belirlemek için teorik bilginin yanında, verilerdeki değışimlerden de istifade etmekte

ve böylece geleneksel gelire dahayı yoksulluk ölçümlerine de katkıda bulunmaktadır. 2010 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda 5.2 milyar nüfusa sahip toplam 104 ülke açısından yoksulluk tahminlerinde bulunulmuştur. Buna göre, bu çalışmada ele alınan ülkelerdeki nüfusun üçte birini oluşturan yaklaşık 1.7 milyar insan çok boyutlu yoksul olarak kabul edilmiştir. (UNDP Türkiye, https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/faq_mpi-TR_ece%20FU.pdf (Erişim tarihi: 28.01.2018))

Söz konusu yeni endeks UNDP ve OPHI (Oxford Poverty & Human Development Initiative) tarafından geliştirilmiş ve bu endeksle yoksulluğun yoksunluklar baz alınarak hesab edilmesi amaçlanmıştır. Bunu sağlamak için, kişilerin yoksunlukları hane halkı bazında incelenmiştir. Ölçü olarak da eğitim, sağlık, yaşam standardı ana başlıklarının altında yer alan on temel ölçüye ait, hane halklarına düzenlenen anketlerden yola çıkılarak oluşturulan ham veriler kullanılmıştır. Endekste tüm alt başlıklar ve göstergeler eşit ağırlığa sahiptir. ÇBYE de kullanılan yoksunluklar ve ağırlıkları şu şekildedir: (Alkire ve ark., 2011:4)

Tablo 1: Çok Boyutlu Yoksulluk Göstergeleri ve Oranları

Boyut	Gösterge	Oran
EĞİTİM	-Eğitim Süresi	1/6
	-Çocukların Eğitime Katılımı	1/6
SAĞLIK	-Çocuk Ölümü	1/6
	-Beslenme	1/6
YAŞAM STANDARDI	-Elektrik	1/18
	-Gelişmiş Hıfzısıhha Şartları	1/18
	-Temiz İçmesuyu	1/18
	-Evin Yer Döşemesi	1/18
	-Mutfakta Kullanılan Yakıt	1/18
	-Sahip Olunan Varlıklar	1/18

Kaynak: Oxford Poverty & Human Development Initiative http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/MPI_2011_Methodology_Note_4-11-2011_1500.pdf?cda6e1, Erişim tarihi: 28.01.2018

Yukarıdaki ölçülere göre kişinin veya hanenin tek bir yoksunluğu yoksul olduğu anlamına gelmeyebilir. Yoksulluğun var olduğunun söylenebilmesi için, aynı anda çok sayıda göstergede yoksun olmak gereklidir. Değinen göstergelerin ez az %30'unda yoksunluğu tespit edilen kişi veya gruplar yoksul olarak kabul edilmektedir. (UNDP)

1.3. YOKSULLUĞUN TARİHSEL SEYRİ

Yoksulluk tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Mutlak ve görel olarak ihtiyaçların karşılanamamış olması günümüze has bir durum değildir. Ancak günümüzde ekonomik ve sosyolojik etkileri tartışılan yoksulluğun ortaya çıkıp gelişmesinde, gerek devletler gerekse uluslararası kuruluşlar tarafından bir mücadele alanı olarak belirlenmesinde tarihsel olarak iki dönemin etkili olduğu söylenebilir. Bunlar; sanayi devrimi ve küreselleşme sürecidir.

1.3.1. Sanayi Devrimi

Yoksulluk sorunu, 20 nci yüz yılın sonlarında insanlığın karşılaştığı en önemli insani ve toplumsal konudur. Günümüzde de birçok ülke, yaşama şiddeti farklılıklar göstermekle birlikte, yoksulluk sorunuyla karşı karşıyadır. Bu nedenle birçok ülke yoksullukla mücadele politikaları uygulamaktadır. Yeryüzünde hemen hemen tüm coğrafyalarda görülen, ekonomik ve sosyal gelişmeler sonucu ortaya çıkmış ve henüz tüm boyutları net bir şekilde ortaya konulamamış yoksulluk sorunu, dünyanın gündeminde uzun süre daha kalacak gibi görünmektedir. Öyle ki ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde dahi yoksulluktan bahsetmek mümkündür. Özellikle sanayileşmiş ülkelerde yoksulluğu gidermek için çeşitli programlar uygulanmaktadır. Buna rağmen son 50 yılda, ekonomik ve sosyal sorunlar oldukça artmış, yoksulluk da paralel bir şekilde daha hissedilir hale gelmiştir. (Dumanlı,2002:1)

Yoksulluk kişinin kendinden kaynaklanan nedenler, doğal sebepler veya savaşlar gibi nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunlar sebebiyle bazı kişilerin geçimlerini sağlamada güçlük çekmesi olarak tanımlanabilecek yoksulluk, tarihsel olarak her dönemde ve toplumda var olagelmiştir. Ancak bu günkü manada sosyal bir sorun olarak tanımlanan yoksulluk, 16 ncı yüz yılda Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkışıyla ilintili bir kavramdır. Tarımsal getirinin düşerek kırsal alanlarda yaşamlarını sürdürenlerin şehirlere akın etmesi, ulaşım, ticaret ve imalat sektörlerinde talep kaynaklı dalgalanmanın yoğun olması sebebiyle gerçekleşen düzensiz istihdam, modern anlamda yoksulluğu tanımlayan önemli gelişmeler olmuştur. Bahsedilen bu yoksulluk, tarım toplumunun yaşadığı yoksulluktan oldukça farklıdır. Bu yoksulluk

görünümünde, insanlar geleneksel toplumların kişiye destek sağlayan dayanışma ağlarından yoksun olmakta, yoğun olarak istihdam düzensizlikleri yaşamakta, kişiler modern hayatın belirsizliklerine karşı savunmasız hale gelmektedir. (Buğra,2005:2)

Yoksulluk sorunu, önemli düşünür ve kuramcılar tarafından, 18 ve 19 uncu yüz yıllardan itibaren dikkate alınmış, bu dönem sanayileşmeye dayalı kapitalizmin güçlenme süreciyle paralellik göstermiştir. (Şenses,2017: 33) 18 inci yüz yılda kapitalist ülkelerde ortaya çıkan sanayi devrimi, emeğin verimliliğinde artışı sağlamış ve böylece kitlesel üretime imkan sağlayan müthiş bir dönüşüm sürecinin kapısını açmıştır. Ancak bu durum; şehirleşme, hızlı nüfus artışı, sanayileşme yarısındaki ülkelerin emperyalist politikalar uygulamaları, hızlı bir şekilde sanayileşen ülkelerin rekabetinin artması sorunlarına da beraberinde getirmiş, böylece yoksulluk önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkmıştır. (Arpacıoğlu ve Yıldırım,2011:62)

Dünyada yoksulluğun kitlesel bir sorun olarak ortaya çıkışı, modern dönemlerde gerçekleşmiştir. Bu manada, yoksulluğun geçmiş (eski) yoksulluk ve modern (yeni) yoksulluk olarak tasnif edilmesinde, iktisadi aktivite ve düşüncenin arttığı, sanayi devrimi ve sonrasında yaşanan gelişmeler sınır teşkil etmektedir. Bu tarihlerden önceki “eski yoksulluk” kavramı, nispeten yaşanabilir ve katlanılabilirken, modern yoksullukta bu durum ortadan kalkmış ve sefalet ve açlık yaygınlık kazanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte, önceden var olmayan toplumsal ayrışma, daha belirgin bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. 21 inci yüz yıla gelindiğinde yoksulluk, sosyal dışlanma, marjinalleşme, sınıf altı açlık ve yetersizlikle birlikte anılmaya başlanmıştır. Yoksulluğu günümüzün en önemli sorunlardan biri haline getiren, sanayi devrimi ile başlayan değişim sürecidir. Sanayi devrimi sonrasında, sürecin ortaya çıktığı ve ivmelendiği Kıta Avrupasında, toplumsal ayrışma artmış, bir grup azınlık hızla zenginleşirken (burjuva sınıfı), diğer toplumsal gruplar da (çalışan sınıflar) toplu bir yoksulluğa mahkum olmuştur. Köylerden kentlere doğru başlayan kitlesel göçlerle sonucu, kentlerde daha önce görülmemiş bir yoksul sınıf oluşmuştur. Makineleşme insanların hayatında, daha önce görülmediği kadar yer almış ve insanların yaşam ritminde değişikliğe neden olmuştur. Mekanik bir anlayışın hakim olduğu bu kentlerde, emeğini ücret karşılığı üretim sürecine sokan kesim (işçi sınıfı), verdiği karşılığını alamamış, fabrikanın sahipleri varlıklı kişiler tarafından sömürüye

uğramıştır. Böylece, günümüzde “çalışan yoksullar” olarak isimlendirilen toplumsal kesim ortaya çıkmıştır. (Açıkgöz ve Yusufoglu,2012:81)

1.3.2. Küreselleşme

Yoksulluğun yayılma ve hissedilme sürecini hızlandıran diğer bir gelişme kuşkusuz küreselleşme olgusudur. Küreselleşme sonucunda, mal, hizmet, sermaye, bilgi ve teknoloji uluslararası anlamda dolaşıma girmiş, ticari engeller kaldırılmış, çok uluslu şirketlerin dünya üzerindeki etkinlikleri ve etki alanları genişlemiş ve böylece tüm ülkeler siyasi, hukuki ve kültürel anlamda birbirine bağlı hale gelmiştir. Bu nedenle ülkeler, ekonomik, siyasi, hukuki, sosyo-kültürel yapılarını yeni düşünce anlayışına göre yeniden tanımlamış ve düzenlemelere gitmiştir. (Aydın, 2014:8) Tarihsel olarak küreselleşmeyi kendisini oluşturan başlıca dönemlere ayırmak mümkündür. Buna göre küreselleşmenin ilk dalgasını coğrafi keşifler ve sömürgecilik; ikinci dalgasını sanayi devrimi, üçüncü dalgasını ise günümüzde yaşanan neoliberal küreselleşme dönemi oluşturmaktadır.

Küreselleşme olarak nitelenen ve son çeyrek yüz yılda etkisini artıran sürecin gelişmesinde; teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim imkanlarının artması, taşıma ve ulaştırma maliyetlerindeki düşüş ve tüm bunların üretim tekniğinin gelişmesini sağlayarak piyasalarda köklü değişimlere neden olması etkili olmuştur. Bugün küreselleşme olarak nitelenen sürecin kökenleri, 1970 li yılların sonlarından itibaren neo-liberalizmin yükselişiyle de bağlantılıdır. Diğer taraftan, 2. Dünya Savaşını izleyen 25-30 yıllık dönem de aslında küreselleşmenin 1870-1913 yılları arasındaki seyirinden izler taşımakta ve bu döneme dönüş izlenimi vermektedir. Bu dönemin önemli gelişmeleri arasında; dış ticareti kısıtlayan engellerin kaldırılması için önemli adımların atılması, çokuluslu şirket yapılarının öneminin artması, ülkelerin iktisadi entegrasyonunu sağlamak için kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun global ekonomi üzerindeki etkisinin artması ve özellikle Batı Avrupa başta olmak üzere, dünyadaki işçi göçünün önemli bir seviyeye gelmesi sayılabilir. (Şenses,2004:2)

Yeni dünya düzeni olarak da ifade edebileceğimiz bu süreç, kapitalizmi tüm dünyaya hakim kılan ve bu sürece bağlı olarak ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel

alanlarda köklü bir dönüşüm meydana getiren çok yönlü bir süreçtir. Diğer bir deyişle bu süreç, kapitalizmin uluslararası bir nitelik kazanması ve yeniden yapılanmaya başlaması süreci olarak da tanımlanabilir. (Sapançalı,2001:116)

1970'lerden itibaren hızlı bir dönüşüm sürecine giren küresel ekonominin dinamikleri modern sosyal politika anlayışının dayandığı ilkeleri şiddetle sarsmıştır. Bu süreçte hem emek piyasası hem de refah devleti anlayışı ciddi şekilde değişikliklere uğramıştır. Çünkü küresel ekonominin yeni trendleri her ikisinin de gücünü zayıflatmıştır. Her şeyden önce ekonomik büyüme ile istihdam artışı arasındaki bağ büyük ölçüde tarihe karışmış, üretim teknolojilerinin gelişmesi ve fabrikaların çoğunun sermaye yoğun çalışır hale gelmesiyle işgücüne eskisi kadar ihtiyaç kalmamıştır. Büyüyen ekonomilerin gittikçe daha az istihdam yaratmasının tek nedeni üretim teknolojilerinin gelişmesi değildir. Aynı zamanda dünya ekonomisinin coğrafi organizasyonu da değişmiş, ulaşım maliyetlerinin düşüşü sebebiyle firmalar tesislerini işgücü maliyetinin düşük olduğu az gelişmiş ülkelere taşımıştır. Ekonominin küreselleşmesi az gelişmiş ülkelere yeni olanaklar sağlamış gibi gözükse de aslında bu olanaklar beraberinde istikrarsızlığı da getirmiştir. (Adaman ve Bulut,2007:239)

Üretim teknolojilerinin gelişmesi ve ekonominin küreselleşmesiyle sadece istihdam olanakları değil, iş güvencesi de azalmıştır. Küresel sermaye dünyada serbestçe hareket ederken işgücü piyasasına büyük bir darbe indirmiştir. Ekonomik gelişme daha fazla istihdam imkanı yaratmadığı gibi, ortaya çıkan az miktardaki iş imkanı da genellikle kayıt dışı sektörlerde yer almış, 21 inci yüz yılın küresel ekonomisi, ulus devlet anlayışını ciddi bir çıkmaza sokmuştur. Devletler bir taraftan küresel sermayenin ülkeye gelmesini ve ülkede kalmasını sağlamaya çalışırken, diğer taraftan da kendi halkının refahını kollamamakta zorlanmaktadır. Çünkü, devlet tarafından yapılan düzenlemeler uluslar arası şirketler tarafından maliyet unsuru olarak algılanmakta, böylece sermaye, üretim imkanları bakımından kendilerine daha iyi seçenekler sunan bölgelere kaçmakta, bu şekilde bir ülkeden hızlıca para çıkışı olması da genellikle geride bir felaket bırakmaktadır. (Adaman ve Bulut,2007:240-241)

Küreselleşme mal ve sermaye hareketliliği bakımından bir serbestleşme sağlamakla birlikte, devletin ekonomideki etkinliğini de zayıflatmıştır.

Küreselleşmeyle, özelleştirme, deregülasyon, eğitim ve sağlık alanında devletin varlığının azalması, para ve maliye politikalarının daha pasif olarak uygulanması, daha az vergi toplanması ve kamu harcaması yapılması gibi politikalara yol açarak devletin öncü pozisyonuna son vermiş, bir çok uygulama piyasa mekanizmasının işleyişine bırakılmıştır. Sosyal devlet uygulamalarının sona ermesi, bilhassa düşük ve orta gelir grubunda yer alan kişiler üzerinde olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Makro ekonomik dengeleri sağlamak için önerilen sıkı maliye ve para politikaları veya IMF'in tavsiyesiyle kamu harcamalarının azaltılması, bir çok gelişmekte olan ülkenin ekonomisinde daralmaya ve yoksulluğun daha da artmasına neden olmuştur. Bu bakımdan küreselleşme, ulus devletlerin bağımsız ekonomi politikaları uygulamasını sınırlandırması ve bu görevi uluslar arası kuruluşlara devretmesi gibi sonuçlarıyla da yoğun bir şekilde eleştirilmektedir. (Baş,2009:50)

Küreselleşme sürecinde zenginlikle birlikte yoksullukta artmaktadır. Kavram olarak birbirinin zıttı bu iki şeyin aynı zamanda artması çelişki gibi algılansa da, bu durum, esasen kapitalist süreçlerin hakim olduğu bir dünyada doğal olarak ortaya çıkan bir sonucu ifade etmektedir. Gelişiminde kapitalizmin de pay sahibi olduğu küreselleşme ile birlikte, bir taraftan uluslararası şirketler ve piyasalar gücünü artırmakta ve gelişmiş ülkeler daha da kalkınmakta, diğer taraftan az gelişmiş ve gelişmekte olan üçüncü dünya ülkeleri daha da yoksul hale gelmektedir. Küreselleşme nedeniyle tek boyutlu olacağı düşünülen dünya, aksine çok boyutlu bir seyir izleyerek zengin ve fakir arasındaki makasın açılmasına ve uçurumun derinleşmesine sebep olmaktadır. (Açıkgöz ve Yusufoglu,2012:88)

Küreselleşme sürecinin hakim güçleri, ekonomiyi olduğu gibi, sosyal yapıyı da etkileyebilmektedirler. Bu şekilde ortaya çıkan zengin-yoksul ve toplumun farklı tabakaları arasındaki eşitsizliği, demokratik sosyal unsurların müdahalesi dışında, serbest piyasa ekonomisinin gidermesi mümkün görünmemektedir. Bahsedilen hususlardan hareketle, 21 inci yüz yılda yoksulluğun, işsizliğin ve gelir adaletsizliğinin toplumları büyük bir tehlikeyle yüz yüze bıraktığını, gelişmiş-gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerden oluşan dünyanın farklı bölgelerinde ve aynı toplumun farklı katmanlarında, eşitsizliğin zaman içerisinde daha da arttığını söylemek mümkündür. (Ar,2015:188-189)

Küreselleşme, dünya üzerindeki güç odakları arasındaki dengeyi etkileyerek, az gelişmiş ülkelere karşı gelişmiş ülkeleri, emek karşısında sermayeyi güçlendiren bir seyir izlemiştir. Sanayileşmiş ülkelerin ellerinde bulunan sermaye stoku, üretim gücü, dış ticaret ve teknolojik birikim sayesinde hakim bir konuma gelmesi, var olan güç dengelerini, az gelişmiş ülkelerin aleyhine bozmaktadır. Söz gelimi, dış ticaret işlemleri bakımından, sanayileşmiş ülkelerin ihracat ve ithalatı büyük oranda birbiri ile gerçekleşmekte iken, az gelişmiş ülkelerin ihracat ve ithalat işlemleri genellikle gelişmiş ülkelerle olmaktadır. Uluslar arası finans kuruluşları da az gelişmiş ekonomiler üzerindeki etki ve denetim alanlarını genişleterek neo-liberal politikaların yaygınlaşmasına ve ülkeler arasındaki güç dengesizliklerinin artmasına katkı sağlamaktadır. (Şenses,2004:5)

1.4. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN GÖRÜNÜMÜ

1.4.1. Dünyada Yoksulluğun Görünümü

Yoksulluk, gelişmiş-az gelişmiş ayrımı yapılmadan tüm ülkelerin karşılaştığı ortak küresel bir sorundur. Önceleri sadece az gelişmiş ülkelerin muzdarip olduğu yoksulluk sorununun bu görünümü zaman içerisinde değişmiş, yoksulluk artık, gelişmekte olan ülkelerde ve dahası gelişmiş ülkelerde de görünür bir sorun haline gelmiştir. (Arpacıoğlu ve Yıldırım,2011:64)

Yoksulluk, genel olarak az gelişmiş ülkelerin ortak sorunu olsa da, gelişmiş ülkeler de yoksulluk sorununu gündemlerinde tutmaktadırlar. 2. Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa Ülkeleri oldukça uzun bir dönem refah içerisinde yaşamışlar, İtalya’nın güney bölgelerinde yaşanan lokal yoksulluklar hariç tutulursa, bu dönemde Avrupa açısından yoksulluk önemli bir sorun teşkil etmemiştir. Yoksulluğun bu ülkelerde hissedilmemesinde hızlı büyümenin etkisiyle birlikte, refah devleti anlayışını benimseyen bu ülkelerde gelir desteği, yaygın sağlık hizmeti, işsizlik sigortası gibi uygulamaların bulunması da etkili olmuştur. (Devos ve Garner, 1991:267; aktaran Şenses, 2017:18) Ancak 1970’li yılların ortalarından itibaren söz konusu ülkelerde de yoksulluk önemli bir gündem oluşturmaya başlamıştır. Yakalanan büyüme oranlarına rağmen, Avrupa Topluluğuna üye ülkelerde, 1970’li yıllardan itibaren işsizliğin yükselişi, nüfusun üçte birine yakın bir oranının yoksulluk sınırında veya daha

aşağısında hayatlarını devam ettirmelerine neden olmuştur. Nüfusun 1/3'ü ve 2/3'ü arasındaki bu eşitsizlik “üçte ikilik toplum” kavramının gelişmesine neden olmuştur. Yoksulluk, Avrupa’da 80’li ve 90’li yıllarda da artış göstererek, ülkelerin sosyal birlikteliklerine tehdit oluşturur bir hal almıştır. (Şenses, 2017:18)

Yoksulluğun bölgesel ve küresel olarak gelmiş olduğu noktayı, Dünya Bankasının ve UNDP’nin yaptığı çalışmalar sonrası oluşturduğu toplulaştırılmış raporlardan ve yerel olarak yürütülen çalışmaların tespitlerinden yola çıkarak ifade etmek mümkündür. Dünyanın farklı bölgelerindeki ülkelerin yaşamış olduğu yoksulluk tecrübesi çeşitlilik göstermektedir. Ülkeler arasında farklı şekilde seyreden yoksulluğun, ülke bazında analizinden önce, bölgesel olarak konuyu ele almak, yoksulluğun farklı bölgelerdeki boyutu ve seyrine değinmek faydalı olacaktır. (Şenses,2017:114)

Tablo 2: Günlük 1,90 USD Ölçütüne Göre Dünyadaki Yoksulluk Oranları

BÖLGE	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2013
Yoksulluk Oranı (%)									
Doğu Asya - Pasifik	60,2	52,4	39,4	37,2	29,0	18,4	14,9	8,4	3,5
Avrupa-Orta Asya	1,9	5,5	7,3	8,0	6,3	5,0	3,1	2,6	2,2
Latin Amerika-Karayipler	15,8	14,2	14,2	13,9	13,0	10,8	7,1	6,0	5,4
Orta Doğu-Kuzey Afrika	6	5,6	4,8	3,8	-	3,0	2,1	-	-
Güney Asya	44,6	44,8	40,3	-	38,5	33,6	29,4	19,9	15,1
Sahra Altı Afrika	54,3	58,4	57,7	57,1	55,6	50,0	47,0	44,1	41,1
Dünya (Genel)	34,8	33,4	28,7	28,0	25,3	20,5	17,8	13,5	10,7

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators 2017, s.25, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26447/WDI-2017-web.pdf> Erişim Tar.: 10.02.2018

Tabloya göre, 2013 yılı itibariyle, aşırı yoksulluk sınırı olarak kabul edilen 1,90 USD’nin altında gelire sahip kişi sayısı 766 milyondur. Aşırı yoksulların sayısı dünya nüfusunun %10,7’sine karşılık gelmektedir. 1990 yılında aşırı yoksul oranı %34,8 iken, bu oran 23 yıllık dönemde, neredeyse yüzde 75 oranında azalmıştır. (Dama, 2017:2) Toplam yoksulluk oranı kayda değer bir azalış gösterse de, özellikle Sahra Altı Afrika bölgesinde bu gelişmelere rağmen mutlak yoksulluk oranı halen çok yüksek bir düzeyde seyretmektedir. Yoksulluk oranı, en belirgin şekilde Doğu Asya-Pasifik bölgesinde düşüş göstermiş, 1990 yılında %60,2 olan söz konusu oran, 2013 yılında %3,5 e inmiştir.

Tablo 3: Günlük 1,90 USD Ölçütüne Göre Dünyadaki Yoksul Sayısı

BÖLGE	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2013
Yoksul Sayısı (Milyon)									
Doğu Asya-Pasifik	966	877	684	669	535	349	288	167	71
Avrupa-Orta Asya	9	25	34	37	29	23	15	13	10
Latin Amerika-Karayipler	71	68	71	72	71	61	42	36	34
Orta Doğu-Kuzey Afrika	14	14	12	10	-	9	7	-	-
Güney Asya	505	541	517	-	552	508	465	328	256
Sahra Altı Afrika	276	323	346	371	391	382	389	396	389
Dünya (Genel)	1,840	1,849	1,664	1,692	1,588	1,332	1,205	946	766

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators 2017, s.25, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26447/WDI-2017-web.pdf> Erişim Tar.: 10.02.2018

Tablo 4: Dünyada Yoksul Nüfusun Genel Nüfusa Oranı

BÖLGE	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2013
Yoksul Nüfus Oranı (%)									
Doğu Asya-Pasifik	52,5	47,4	41,1	39,5	34	26,2	23,9	17,7	9,3
Avrupa-Orta Asya	0,5	1,4	2,0	2,2	1,8	1,7	1,2	1,4	1,3
Latin Amerika-Karayipler	3,9	3,7	4,3	4,3	4,5	4,6	3,5	3,8	4,4
Orta Doğu-Kuzey Afrika	0,8	0,8	0,7	0,6	-	0,7	0,6	-	-
Güney Asya	27,4	29,3	31,1	-	34,8	38,1	38,6	34,7	33,4
Sahra Altı Afrika	15,0	17,5	20,8	21,9	24,6	28,7	32,3	41,9	50,8

Kaynak: Dünya Bankası, World Development Indicators 2017, s.25, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26447/WDI-2017-web.pdf> Erişim Tar.: 10.02.2018

Dünyadaki yoksul nüfus sayısına bakıldığında, 2013 yılı verilerine göre; küresel yoksulluğun %50,7 sinin Sahra Altı Afrika'da görüldüğü ve bölgenin dünyanın en dezavantajlı bölgesi olduğu, bu bölgeyi %33,4 yoksulluk oranı ile Güney Asya'nın, %9,3 yoksulluk oranı ile Doğu Asya-Pasifik bölgelerinin izlediği anlaşılmaktadır. Sahra Altı Afrika'nın tek başına dünyanın yoksulluk oranının yarısını oluşturması, bu bölgedeki ülkeler açısından yoksulluğun kronikleştiğinin göstergesidir. (Dama, 2017:2) Tablolardan da anlaşılabilir gibi, açlık sınırında olan insan sayısı bölgelerin tamamına yakınında yıllar içerisinde azalmıştır. En hızlı azalış ise Çin'in de içerisinde bulunduğu Doğu Asya-Pasifik ve Hindistan'ın da içerisinde bulunduğu Güney Asya bölgelerinde gerçekleşmiştir. Tablodan çıkarılabilecek diğer bir sonuç, 1990'lı yıllarda dünyadaki açlık sınırı altında bulunan 1,9 milyar nüfusun %80'i Doğu Asya-Pasifik ve Güney Asya'da yaşamaktadır. Çin ve Hindistan gibi bu bölgelerde bulunan iki ülkenin, 90'lı yıllardan başlayarak, ekonomik olarak hızlı büyümesiyle birlikte, bu bölgelerdeki yoksulluk oranı da inişe geçmiştir. Adı yoksullukla en sık

anılan Afrika bölgesinde ise, yoksul sayısının artış gösterdiği, 1990 yılında 276 milyon olan açlık sınırı altındaki kişi sayısının, 2013 yılında 389 milyon kişiye yükseldiği görülmektedir. Bu veriden hareketle, 2013 yılında dünya üzerindeki açlık sınırı altında yaşayan insanların %50 sinin Sahra Altı Afrika'da yaşam sürdüğünü söylemek mümkündür. (Emin, 2016:4)

Yine tablodan çıkarılabilecek diğer bir sonuç; açlık sınırı altında yaşayanların sayısında, 2000'li yıllarda, daha yüksek oranda bir azalma gerçekleştiğidir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi, 2000 yılında Birleşmiş Milletler tarafından organize edilen Binyıl Zirvesine katılan tüm liderlerin Binyıllık Kalkınma Deklarasyonu'nu kabul etmesi ve uygulamaya geçirmesidir. Bu deklarasyonda yoksulluğu azaltma konusunda bazı hedef ve stratejilere yer verilerek, 2015 yılına kadar açlık ve yoksulluğu kayda değer bir şekilde azaltmak için Binyılın Kalkınma Hedefleri (Millenium Development Goals) belirlenmiştir. (Emin, 2016:4)

Açlık ve yoksulluğun giderilmesi için küresel olarak ortak bir mücadelede bulunulduğu ifade edilmesine rağmen, 1,90 USD günlük gelirin altında geliri olan ülkelerin belirli bir coğrafyada yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Söz konusu ülkelerde yoksulluk kronik bir hal alarak, nesiller arası aktarılan bir sorun haline gelmiştir. Yoksul ülkelerin içerisinde bulunduğu bu kısır döngünün bertaraf edilebilmesi için gelişmiş ülkelerin olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerin de sorumluluk alması gerekmektedir. (Dama, 2017:3)

Son yüz yılda, dünyada ekonomik olarak muazzam bir zenginleme sağlandığı ve iletişim imkanları ve teknolojik gelişmelerde de büyük bir mesafe kat edildiği söylemlerine karşılık, yokluk veya yoksulluk halen şiddetli bir şekilde devam etmektedir. Benzer bir biçimde küresel gelir dağılımı da adaletli olmaktan uzaktır. (World Bank Development Reports,2000:3)

Bu durum ülkeler arasındaki GSMH rakamları farkından da izlenebilmektedir. Dünya Bankası 2016 verilerine göre GSMH si en yüksek ülke ile veri elde edilebilen en düşük ülke arasında 352 kat fark bulunmaktadır. Bu kazanıma bağlı olarak

yoksulluk oranı söz konusu ülkelerde düşük seyrederken, geneli Sahra Altı Afrika’da bulunan en düşük GSMH ye sahip ülkelerde yoksulluk oranı yüksek olmaktadır.

Tablo 5: En Düşük GSMH’ye Sahip Ülkeler (2016)

ÜLKE	Kişi Başı GSMH (USD)
Çad	664
Gine	662
Gine-Bissau	642
Burkina Faso	627
Uganda	580
Togo	578
Afganistan	562
Sierra Leone	505
Gambia	473
Liberya	455
Somali	434
Congo Cumhuriyeti	406
Madagaskar	402
Orta Afrika Cumhuriyeti	382
Mozambik	382
Malavi	300
Burundi	286

Kaynak: Dünya Bankası, [https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.pcap.cd?most recent value desc=true](https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.pcap.cd?most%20recent%20value%20desc=true),
Erişim Tarihi: 28.02.2018

Tablo 6: En Yüksek GSMH’ye Sahip Ülkeler (2016)

ÜLKE	Kişi Başı GSMH (USD)
Lüksemburg	100.739
İsviçre	79.888
Macao SAR, Çin	74.017
Norveç	70.868
İrlanda	64.175
İzlanda	59.765
Katar	59.324
ABD	57.638
Kuzey Amerika	56.085
Danimarka	53.579
Singapur	52.962
İsveç	51.845
Avustralya	49.755
San Marino	47.909
Hollanda	45.638

Kaynak: Dünya Bankası, [https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.pcap.cd?most recent value desc=true](https://data.worldbank.org/indicator/ny.gdp.pcap.cd?most%20recent%20value%20desc=true),
Erişim Tarihi: 28.02.2018

Dünya Bankası sınıflandırmasında ekonomik gelişmişliklerine göre ülkeler, yüksek, orta ve düşük gelirli olarak üç grupta değerlendirilmektedir. Yüksek gelirli ülkeler, genellikle sanayileşmesini erken dönemlerde tamamlamış, 18 inci yüz yılın ortasından itibaren İngiltere’de başlayıp Avrupa ve ABD’de de etkisini gösteren sanayi devrimi sürecine ilk dahil olan ülkelerdir. Dünya Bankası’nın göstergelerine göre, yüksek gelire sahip ülkeler, dünya nüfusunun %15’ini oluşturmalarına rağmen, ekonomik faaliyetler sonucu ortaya çıkan zenginliklerin %79’unu ellerinde bulundurmaktadır. Bu ülkelerde yaşayan kişiler, barınma, içme suyu, beslenme ve diğer yaşam koşulları bakımından yüksek bir refaha sahiptir. Orta gelir düzeyindeki ülkelere, Kuzey ve Güney Amerika ülkelerinin bazıları, SSCB’nin yıkılmasıyla meydana gelmiş ülkeler ve Doğu Avrupa ülkeleri örnek gösterilebilir. Söz konusu ülkeler, sanayileşmesini gelişmiş ülkelere daha sonra gerçekleştirmiş, bu nedenle gelişmiş ülkelere göre refah düzeyleri daha düşük kalmıştır. Üçüncü grupta ise düşük gelirli ülkeler yer almaktadır. Afrika ülkelerinin birçoğu, Asya’nın doğu ve güneyinde yer alan bazı ülkeler bu grubu oluşturmaktadır. Dünyadaki toplam üretimin yalnızca %3’ünü gerçekleştiren düşük gelirli ülkelere, doğurganlık hızı gibi göstergelerin de oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Nüfus artış hızı gelişmiş ülkelere göre 3 kat daha fazladır. Bu durum, var olan eşitsizliği, düşük gelirli ülkelerin aleyhine daha da artırmaktadır. Yoksul ülkeler eğitim ve sağlık alanlarında da ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu ülkelerde yaşayan halk, koruyucu sağlık hizmetlerinden mahrumdur. Sağlık durumunun bu ülkelerde kötü olmasının ardında, yetersiz beslenme, temiz su yoksunluğu gibi nedenler yatmaktadır. (Giddens, 2012:436-437)

Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası kuruluşlar gelir dağılımının dengelenmesi ve ekonomik büyümenin neticesinde yoksulluğun azalacağı inancına sahiptir. UNDP ise farklı olarak, yoksulluğun giderilmesini insani kapasitelerin (Uzun ve sağlıklı bir hayat, eğitim olanakları ve kabul edilebilir bir hayat seviyesi için gerekli kaynaklara ulaşabilme gibi) artırılmasıyla ilişkilendirmiştir. UNDP, bu kapasiteler artırılmadığı sürece, iktisadi gelişmenin yoksulluğu gidermede etkili olamayacağı, iktisadi büyümenin asıl amacının insani kapasiteyi artırmak olması gerektiği inancına sahiptir.

İktisadi gelişmişlik, iktisadi büyümeden daha çok kalkınma kavramıyla özdeş tutulması gereken bir kavramdır. Bu nedenle ülkelerin gelişmişlik düzeylerini

değerlendirirken, UNDP ve Dünya Bankası tarafından ülkelerin gelir düzeylerine göre oluşturulan indekslere ilave olarak, okur-yazarlık, okullaşma oranları, ortalama yaşam süresi, eğitim, sağlık gibi beşeri göstergelerinin de göz önüne alındığı, insani gelişmişlikle veya insani yoksullukla ilgili indeksler de geliştirilmiştir. (Okumuş,2010:77)

Dünya Bankası'nın yoksulluk tanımı daha ziyade parasal değerler üzerinden olurken, UNDP kavrama gelir dışındaki unsurları da ekleyerek, çok boyutlu bir nitelik kazandırmıştır. UNDP'ye göre yoksulluk, insani gelişme için zorunlu olan fırsatlardan (hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, kabul edilebilir bir hayat standardı, özgürlük, öz güven, saygınlık gibi) yoksun olma şeklinde tanımlanmaktadır. Bu şekilde yoksulluk kavramının sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesi engellenmiş olmaktadır. (Arpacioğlu ve Yıldırım, 2011:67)

UNDP ilk kez, 1990 yılında yayımlanan İnsani Gelişim Raporunda yoksulluğun çok boyutlu yönüne vurgu yapmış ve İnsani Gelişmişlik Kriterlerini belirlemiştir. İnsani Gelişim Raporunun (The Human Development Report (Hdr)) kalkınma sürecinin merkezine insanı koyduğunu söylemek mümkündür. (Tireli, 2009:102)

İnsani gelişmenin, geleneksel ekonomik politikalarla birçok ortak yönü bulunmaktadır. Her ikisi de, ekonomik büyüme, istihdam ve yaşam standartlarının iyileşmesiyle uğraşmaktadır. Ancak ortodoks ekonominin bakış açısı, ekonomik büyüme kaydedilirse, kişilerin hayatlarının da kendiliğinden düzeleceği inancına dayanarak, daha fazla ekonomik büyümesinin yolları üzerine odaklanmaktadır. İnsani gelişme anlayışında ise, bu neden-sonuç kesin değildir ve bu konuda birçok istisna bulunmaktadır. Bu anlayış, insanları nihai amaç olarak görmekte, sonuca götüren araçlar olarak değerlendirmemektedir. İnsani gelişme anlayışına göre; kişilerin kapasitelerini, seçeneklerini artırmak ve insan haklarına güvence sağlamak, tüm ekonomik, siyasal, toplumsal, ulusal, bölgesel ve küresel politikaların nihai amacı ve göstergesi olmalıdır. (UNDP, 2008:17)

İnsani Gelişim Raporlarında yer alan İnsani Gelişim Endeksleri, yoksunlukları ölçülebilir bir şekilde ortaya koyma vazifesini icra etmiştir. UNDP endeks olarak; iki

farklı türü bulunan İnsani Yoksulluk Endeksini (İYE1 ve İYE2) ve Cinsiyet Temelli Gelişme Endeksini (CGE) kullanmaktadır. İnsani Gelişme Endeksinde (İGE), uzun hayat süresi, bilgi düzeyi ve iyi bir yaşam standardı gibi kriterlerle, bir ülkenin üç temel göstergeye göre durumu belirlenmektedir. İnsani Gelişme Endeksi; doğumda yaşam beklentisi, okullaşma düzeyi (yetişkinlerde okur yazarlık düzeyi, ilk-orta-ve yükseköğrenim okullaşma düzeyi) ve kişi başı gelirden oluşan (satın alma gücü paritesi temelinde düzeltilmiş) üç temel gösterge ile ölçülmektedir. (Tireli, 2009:104)

İnsani Gelişme Endeksine göre (İGE) yoksulluk ölçümü yapan Birleşmiş Milletlerin, 2016 yılında yayınladığı İnsani Gelişme Raporuna göre, ülkelerin gelişmişlik durumu aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 7: Dünyada Yüksek İnsani Gelişme Gösteren İlk On Ülke

İGE Sıralaması							
	Çok Yüksek İnsani Gelişme	İnsani Gelişme Endeksi	Eşitsizliğe Uyarlanmış İGE	İGE Sıralamasından Farkı	Toplumsal Cinsiyete Dayalı GE	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	Sıralama
1	Norveç	0,949	0,898	0	0,993	0,053	6
2	Avustralya	0,939	0,861	-1	0,978	0,120	24
3	İsviçre	0,939	0,859	-4	0,974	0,040	1
4	Almanya	0,926	0,859	-1	0,964	0,066	9
5	Danimarka	0,925	0,858	-2	0,970	0,041	2
6	Singapur	0,925	-	-	0,985	0,068	11
7	Hollanda	0,924	0,861	2	0,946	0,044	3
8	İrlanda	0,923	0,850	-2	0,976	0,127	26
9	İzlanda	0,921	0,868	6	0,965	0,051	5
10	Kanada	0,920	0,839	-2	0,983	0,098	18
10	ABD	0,920	0,796	-10	0,993	0,203	43

Kaynak: UNDP, http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/human-development-report-20161.html, Erişim Tarihi: 01.03.2018

Tabloya göre İGE ve eşitsizliğe uyarlanmış İGE esas alındığında Norveç en yüksek insani gelişme sağlayan ülke konumundadır. UNDP tarafından kullanılan birleşik ölçütlerin içeriği değiştikçe ülkelerin sıralama görünümü de değişmektedir. Örneğin ABD, İGE göstergesine göre 10 uncu sıradayken, eşitsizliğe uyarlanmış İGE göstergesine göre 10 sıra birden aşağıya inerek 20 nci olmakta; toplumsal cinsiyet eşitsizliği de dikkate alınarak yapılan sıralamada ise ancak 43 üncü olabilmektedir.

Yine İGE' ye göre birinci olan Norveç, toplumsal cinsiyet eşitsizliği de dikkate alınarak yapılan sıralamada bu konumunu İsveç'e bırakmakta ve 6 ncı olabilmektedir.

UNDP'nin yoksulluk değerlendirmesinin sadece parasal ölçütlere göre yapmadığı, eğitim, sağlık, yaşam beklentisi gibi hususları da yoksulluğun belirleyicisi olarak kullandığı belirtilmişti. Parasal ölçütler dışında ölçütlerin kullanılması ülkelerin yoksulluk görünümünde ve sıralamasında değişiklikler meydana getirmektedir. Bu durumu ülkelerin kişi başı GSMH ve UNDP yoksulluk sıralamalarına bakarak da anlamak mümkündür. Söz gelimi Katar, 59.324 USD kişi başı GSMH ile en yüksek GSMH ye sahip ülkeler arasında 7 nci sırayı alırken, İGE'ye göre 33 üncü sırada yer bulabilmekte, toplumsal cinsiyet eşitsizliği de dikkate alınarak yapılan sıralamada ise ancak 127 nci olabilmektedir. Dünya Bankası verilerine göre Doğu Asya mutlak yoksulluk oranını yıllar içerisinde ciddi bir şekilde indirmiş olmasına rağmen, İGE sıralamasına göre, örneğin ÇİN ancak 90 ıncı sırada kendisine yer bulabilmektedir.

Tablo 8: Dünyada İnsani Gelişme Bakımından Son On Ülke

İGE Sıralaması							
	Çok Düşük İnsani Gelişme	İnsani Gelişme Endeksi	Eşitsizliğe Uyarlanmış İGE	İGE Sıralamadan Farkı	Toplumsal Cinsiyete Dayalı GE	Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi	Sıralama
1	Orta Afrika Cum.	0,352	0,199	0	0,776	0,648	149
2	Nijer	0,353	0,253	1	0,772	0,695	157
3	Çad	0,396	0,238	-1	0,765	0,695	157
4	Burkina Faso	0,402	0,267	2	0,874	0,615	146
5	Burundi	0,404	0,276	4	0,919	0,474	108
6	Gine	0,414	0,270	2	0,784	-	-
7	Güney Sudan	0,418	-	-	-	-	-
8	Mozambik	0,418	0,280	3	0,879	0,574	139
9	Sierra Leone	0,420	0,262	-3	0,871	0,650	151
10	Eritre	0,420	-	-	-	-	-

Kaynak: UNDP, http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/human-development-report-20161.html Erişim Tarihi: 01.03.2018

UNDP, İGE değerlerine göre ülkeleri çok yüksek, yüksek, orta ve düşük seviye kalkınma gruplarına ayırmaktadır. Daha çok büyüme göstergesi olarak değerlendirilen ve GSMH'ye dayalı olarak yapılan gelir grupları sıralaması (Dünya Bankası ülke sınıflaması) ve beşeri kalkınmayı gösteren İGE kullanılarak yapılan gelişmişlik

sınıflandırması (UNDP ülke sınıflaması) birbiriyle karşılaştırıldığında, yüksek gelir grubundaki ülkeler ile yüksek-orta gelir grubundaki bir çok ülkenin yüksek insani kalkınma grubunda yer aldıkları gözlemlenmektedir. (Okumuş,2010:81) Tablo 8 de yer alan Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijer, Çad, Burkina Faso, Burundi, Gine, Güney Sudan gibi ülkelerin de, GSMH bakımından dünyanın en düşük gelirli bölgeleri olmaları sebebiyle düşük insani gelişme gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu noktadan bakıldığında, gelir ve insani kalkınma açısından yapılan ülke sınıflandırmalarının büyük ölçüde birbirleriyle örtüşükleri sonucu çıkarılabilir.

1.4.2. Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü

Yoksulluk, Türkiye’de de, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, önemli bir sorundur. Gelir dağılımındaki dengesizlik, milli gelir düşüklüğü, peş peşe gerçekleşen ekonomik krizler, etkisiz politikalar, yoksulluğun şiddetini artıran nedenler olarak karşımıza çıkmakta ve yoksulluk acilen tedbir alınması gerekli bir konu olarak ülke gündemindeki yerini almaktadır. (Taş ve Özcan,2012:427)

Türkiye uzunca bir süredir yoksulluğu gündemine almış bir ülkedir. 1980’den sonra Türkiye kapitalist dünya ile entegrasyon sürecine girmiştir. Bunun sonrasında, ülkenin sosyo-ekonomik yapısında değişimler meydana gelmiş, serbest piyasa anlayışının benimsenmesiyle, kırsal bölgelerden kentlere göçler yaşanmış ve işsizlik baş göstermiş, böylece yoksulluk kendini daha fazla hissettirir hale gelmiştir. Yine bu yıllarda Türkiye’de, kent yoksulluğu kavramı gündeme gelmiş, kentleşme sorunları gecekondulaşma, yolsuzluk, kayıtdışılık, ve enformel sektör gibi sorunlar gün yüzüne çıkmıştır. Türkiye yoksulluğun ekonomik ve toplumsal olumsuz sonuçları sebebiyle bu konuda tedbirler almaya çalışmış, bu kapsamda sosyal politika araçlarına başvurarak, yoksullukla mücadele için kurumlar kurmuştur. Tüm bu tedbirlere rağmen yoksulluk halen Türkiye’nin önemli sorunlarından biri olarak çözüm beklemektedir. (Açıkgöz ve Yusufoglu,2012:79-80)

Türkiye’de yoksulluk konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında, bunların yoğun bir şekilde 1990’lardan sonra ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Yoksulluğun özellikle bu tarihlerde uluslararası gündemde fazlaca yer bulması

sebebiyle, Türkiye’de konu akademik olarak da ele alınmış ve yoksulluk daha dikkat çeken bir konu haline gelmiştir. Kuşkusuz, yoksulluk konusundaki araştırmaların bu yıllarda yoğunlaşması, önceki dönemlerde yoksulluğun bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Yoksulluk gibi, dinamikleri ülkeden ülkeye değişiklik gösteren, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri bulunan bir konuyu Türkiye özelinde irdelemek için, yoksulluk üzerinde etkili olan nedenlerin belirlenmesi ve bu yönüyle bir inceleme yapılması yerinde olacaktır. (Metin,2013:92)

Tarihsel olarak ele alındığında, Türkiye’de yoksulluğun kentsel boyutunun 1950’li yıllardan itibaren belirginleştiği görülmektedir. Çünkü ülkenin sanayileşme hamlesi 1950’li yıllarda artış göstermiş, tarımda makineleşmeyle birlikte tarım sektöründe de değişimler gerçekleşmiştir. Başta İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlere, kırsal bölgelerden yoğun bir göç dalgası başlamıştır. Söz konusu düzensiz göçler sebebiyle, kentsel alanların yapılarında da hızlı bir değişim meydana gelmiştir. Gecekonduların artarak çarpık bir kentleşmeye ve alt yapı yetersizliklerine neden olması da bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemde, sosyal devlet ilkesi gereği oluşturulan yoksulluk politikalarından ziyade, toplumsal dayanışma geleneği ve manevi değerler sebebiyle, yoksulluk fazla göze çarpmamış ve neden olduğu olumsuzluklar reel olarak hissedilmemiştir. Yoksulluğun ciddi bir sorun olarak etkilerini göstermesi ve hissedilmesi ise, 1980’lerden itibaren başlamıştır. (Açıkgöz ve Yusufoglu,2012:82)

Türkiye’de 1980 yılından itibaren yapısal bir dönüşün süreci başlamıştır. 24 Ocak Kararları olarak bilinen liberal ekonomiye geçiş programı ile, ekonomide ve toplumsal hayatta köklü değişimler meydana gelmiştir. Küreselleşme, neo-liberal uygulamalar ve ekonomik krizlerin ortak bir neticesi olarak gelir dağılımı bozulmuş, toplumun farklı kesimleri arasındaki eşitsizlikler derinleşmiş ve yoksulluk artmıştır. Böylece Türkiye, eşitsizliklerin daha da belirginleştiği, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının uçurum haline geldiği bir durumla karşı karşıya kalmıştır. (Arpacioğlu ve Yıldırım,2011:68)

Türkiye’de 1980 öncesinde ithal ikameci sanayileşme politikası benimsenmişken, yaşanan gelişmelerle birlikte bu anlayış bir kenara bırakılmış,

uluslararası ekonomik yapı ile uyum sağlayabilmek amacıyla serbest piyasa ekonomisine uygun icraatlar gerçekleştirilmiştir. Kentleşmeyle birlikte geleneksel dayanışma kültürünün ortadan kalkması, sendikal faaliyetlerin azalması, üretimde emeğin ön planda olduğu üretim tekniğinden, teknolojinin lider olduğu bir üretim yapısına geçilmesi, gelir dağılımının bozulmasına ve yoksulluğun daha da hissedilir bir hal almasına neden olmuştur. (Yıldırım ve diğerleri,2011:2)

1980'lerle beraber uygulamaya konulan neo-liberal politikalar, zaten var olan kentsel sorunları derinleştirmiş ve toplumun önemli bir bölümü açısından hayatı güçleştiren etkiler bırakmıştır. Bu yeni ekonomi anlayışıyla birlikte göçlerin yönlendiği şehirler, işsizlik, gelir paylaşımındaki eşitsizliklerin artışı, sosyal ve mekânsal kutuplaşmanın derinleşmesi, sosyal adalet anlayışının gündemden düşmesi, sunulan kamusal hizmetlerin kapsamının daraltılması gibi yoksulluğu daha da körükleyen gelişmelere tanık olmuştur. Bu gelişmelerle yoksulluk, zamanla büyümüş ve çözümsüz bir duruma gelmiştir. (Sipahi,2006:174)

Türkiye ekonomisi, finansal liberalleşme kararlarının sonucunda, 1989 yılı sonrası kamu kesimi açıklarının yükselmesiyle ve yurt içi faizlerin artışıyla karşılaşmış, kısa vadeli sermaye hareketleri ve düşük kur politikasıyla zaman içerisinde giderek daha çok sıcak paraya ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Bununla beraber, kamu kesimine ait iç borçların sürdürülemez olduğu, 1993 Aralık ve 1994 Nisan krizlerinde net bir şekilde görülmüştür. 1994 krizinde enflasyon %125 seviyesine çıkmış, milli gelir %6 azalmıştır. 1994 krizinden sonra, ekonomik verilere bakıldığında, çalışan kesimin reel ücretinin düştüğü ve işsizlik oranının arttığı gözlenmektedir. (Kibritçioğlu, 2001:4)

Yoksulluk konusu, her zaman var olmakla birlikte, 1994 kriziyle beraber daha çok tartışılır hale gelmiştir. Yoksulluk, şüphesiz, ilk kez bu krize bağlı olarak ortaya çıkmış değildir. Ancak sosyal ve ekonomik sonuçlarıyla 1994 krizinden sonra daha fark edilir ve üzerinde dikkatlerin toplandığı bir konu olmuştur. Türkiye'de yaşanan 17 Ağustos 1999 depremi de yoksulluğun artışında etkili olmuş, 17 ağustos depreminin peşinden 2001 ekonomik krizinin yaşanması ise yoksulluğun yaygınlık kazanmasında sebebiyet vermiştir. (Sarıkoça ve Daşlı,2016:1305)

2000’li yıllara gelindiğinde, IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarının ekonomi politikalarına yön verdiği ve esaslı değişimlere yol açtığı görülmektedir. 2000-2002 dönemini kapsayan stand-by anlaşması ile “Enflasyonla Mücadele, Yeniden Yapılanma ve Reform Programı” belirlenmiştir. Bu programda temel olarak üç reform alanı bulunmaktadır: 1) Kamu kesimi reformu (maliye); 2) Sosyal güvenlik reformu, özelleştirme ve tarım kesimi için ön görülen yapısal dönüşümler; 3) Döviz kurunda nominal kur çıpasının belirlenmiş olması. Zikredilen bu üç tedbir de, Türkiye’de yoksulluğu etkileyen sonuçlara neden olmuştur. İlk iki tedbire göre gerçekleştirilen yapısal dönüşümler, devletin topluma karşı vazifelerinde köklü anlayış değişimlerine neden olmuş ve bu durumun yoksulluğu ilgilendiren sonuçları olmuş, üçüncü tedbir olan para programı da, 2001 krizinin ve sonrasında yaşanan gelişmelerle yoksulluğun derinleşmesinin sebebi olarak görülmüştür. (Cicioğlu,2013:40)

Yaşanan politik istikrarsızlıklar, ekonomik krizler ve yoksulluğun seyrini ilgilendiren diğer sosyo-kültürel gelişmelere rağmen Türkiye’de yoksulluk konusunda yapılan sistematik araştırmaların ve ölçümlerin son yıllara dayandığı söylenebilir.

Türkiye’de, TÜİK tarafından, 2002 yılından itibaren, her yıl düzenli bir şekilde yoksulluk araştırmaları yapılmakta ve yoksulluğa ilişkin göstergeler yayımlanmaktadır. TÜİK bu çalışmalarda, yıllık olarak düzenlediği hane halkı bütçe anketinde yer alan tüketim harcamaları verilerini kullanmakta ve buradan hareketle yoksulluk sınırını ve yoksulluk oranını tespit etmektedir. (Çalışkan,2010:104)

1.4.2.1. Ulusal Verilere Göre Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü

Yoksulluk konusunda istatistiki temeli ayrıntılı bir değerlendirme, TÜİK tarafından ilk kez 2002 yılında gerçekleştirilmiştir. “Sosyal Riskin Azaltılması Projesi” adıyla, Dünya Bankası’ndan alınan kredi ile yürütülen çalışma kapsamında, hane halkı bütçe anketlerinden elde edilmiş bilgi ve veriler kullanılmıştır.

Söz konusu hane halkı bütçe anketi ile, 2002 yılında ilk kez, Türkiye’nin yoksulluk sınırı ve yoksulluk oranı TÜİK tarafından belirlenmiş ve açıklanmıştır.

Takip eden yıllarda da TÜİK, yoksulluk konusundaki araştırmalarına devam etmiş ve Türkiye’de kişilerin yoksulluk oranlarını kır ve kent ayırımına tabi tutarak belirlemiştir. Bu çalışmalarda, kişi başı günlük 1, 2.15 ve 4.30 USD ölçülerine göre yoksulluk hesaplamaları da yapılmış ve uluslararası ölçüler kullanılarak yapılan bu hesaplamalarla, Türkiye’nin yoksulluk verilerinin, dünyanın farklı ülkeleriyle kıyaslanabilme imkanı oluşmuştur. (İncedal,2013:47) Buna ilave olarak, Türkiye’de 2006 yılından itibaren, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’ndan elde edilen verilere göre üretilen gelire dayalı göreceli yoksulluk göstergeleri, EUROSTAD’ın belirlediği yöntemlere uygun bir biçimde hesaplanıp, yayınlanmaktadır. Söz konusu çalışmada, eşdeğer yıllık kullanılabilir gelir esas alınarak, medyan gelirinin %40’ı, %50’si, %60’ı ve %70’i dikkate alınarak yoksul kişi sayısı belirlenmektedir. Bunun yanında, aynı çalışmada yoksulluğun analizinde kullanılan, yoksulluk açığı, sürekli yoksulluk oranı, maddi yoksulluk oranı gibi değerler de hesaplanmaktadır. (<http://www.resmiiistatistik.gov.tr/detail/subject/tuketim-harcamaları-ve-gelir-dagilimi-istatistikleri/> Erişim tarihi: 15.02.2018)

TÜİK tarafından yoksulluk sınırı yöntemlerine göre hesaplanan yoksulluk oranlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 9: Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları (2002-2014)

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)												
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Türkiye													
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48	.	.	.	.	.
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	0,20	0,01	0,02	0,01	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62
Harcama esaslı göreceli yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12	.	.	.	.	.

Kaynak: TÜİK, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 Erişim Tarihi: 15.02.2018

Tablodaki verilerden hareketle, gıda ve gıda dışı harcamaları esas alan yoksulluk oranının 2002 yılında %26.96 iken 2003 yılında %28.12'ye yükseldiği, 2003-2006 yılları arasında ise azalma gösterdiği, 2006-2008 yılları arasında ise hemen hemen aynı seviyede kaldığı görülmektedir. 2003-2006 yılları arasında, gıda ve gıda dışı harcamaları esas alan yoksulluk oranının azalış göstermesini, bu yıllarda yüksek oranlı büyüme gerçekleşmesi ve göreceli olarak gıda enflasyonunun düşük kalması ve sosyal yardımların artış göstermesi ile açıklamak mümkündür. (İncedal,2013:49)

TÜİK tarafından 2010 yılından itibaren metodolojide revizyon yapılması nedeniyle, gıda-gıda dışı yoksulluk oranları hesaplanmamaktadır. Hesaplanan yıllar için gıda yoksulluğunun sona ermek üzere olduğu, gıda+gıda dışı yoksulluğun ise önemli bir gerileme kaydederek %18 lere geldiği söylenebilir. Yine tablodaki verilere göre; 2006 yılından itibaren, Dünya Bankası'nın belirlediği kişi başı 1USD (aşırı yoksulluk sınırı-extreme poverty) nin altında yaşayan kimsenin bulunmaması, Türkiye'de 2006 yılından itibaren aşırı yoksulluğun son bulduğunu göstermektedir. Satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2.15 USD olarak belirlenen yoksulluk sınırının altında kalanların oranı ise 2014 yılı itibariyle %0.03 tür.

Yoksulluk sınırı kişi başı günlük 4.3 USD olarak dikkate alındığında, yoksulluk oranı, 2014 yılı itibariyle % 1,62 olarak tahmin edilmiştir. Bu verilere göre, toplam nüfus içerisinde bir milyondan fazla kişinin 2014 yılı itibariyle günlük 4.3 dolardan az gelire sahip olduğu görülmektedir. Bu oranın 2002 yılında %30,30 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu hesaplama yöntemine göre de yoksulluk oranının kayda değer bir şekilde azalmış olduğu söylenebilir.

Yoksulluğun bölgesel seyrini izlemek için TÜİK tarafından yoksulluk oranları, kırsal ve kent düzeyinde de hesaplanmıştır. 2010 yılından itibaren metodolojide revizyon yapılması nedeniyle gıda-gıda dışı yoksulluk oranları hesaplanmamış ve 2014 yılında da yeni idari bölünüş esasına göre kırsal ve kent için veri üretilmemiştir.

Tablo 10: Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre kırsal-kent fert yoksulluk oranları

Kent	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86	.	.	.	.
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	0,03	0,01	0,01	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64
Harcama esaslı göreceli yoksulluk	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59	.	.	.	.
Kırsal												
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42	.	.	.	.
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69	.	.	.	.
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	0,46	0,01	0,02	0,04	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13
Harcama esaslı göreceli yoksulluk	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20	.	.	.	.

Kaynak: TÜİK http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 Erişim Tarihi: 15.02.2018

Tablodaki verilere göre, hem kırsal hem de kent için 1 USD kişi başı günlük harcama sınırından daha düşük gelire sahip kişi bulunmadığı, buna karşılık satınalma gücü paritesi esasına göre, günlük 2.15 USD ve 4.3 USD için hesaplanan yoksulluk oranının kırsal alanda daha çok olduğu anlaşılmaktadır. Tablolarda dikkat çeken diğer bir husus, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'sine göre hesaplanan "Harcama Esaslı Göreceli Yoksulluk Oranının" kırsal bölgelerde arttığı ve kentsel bölgelerde de Mutlak Yoksulluk oranındaki kadar azalmadığıdır. Özetle Türkiye'de mutlak yoksulluktan ziyade göreceli yoksulluğun ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin sorun teşkil ettiği söylenebilir.

Türkiye’de kırsal kesimde var olan yoksulluk oranlarının gösterildiği Tablo 10’dan hareketle, yoksulluğun, kentsel alanlara göre kırsalda daha yüksek oranlarda yaşandığını ifade etmek mümkündür. Tablo 10’daki veriler analiz edildiğinde, gıda ve gıda dışı harcamaları içeren mutlak yoksulluğun ve harcamaları içeren görelî yoksulluğun, kırsal alanlarda oldukça yüksek seviyelerde seyretmekte olduğu gözlenmektedir. Gıda ve gıda dışı harcamaları içeren mutlak yoksulluk, kırsal alanlarda, kenttekinin dört katından fazla düzeyde bulunmaktadır. 2009 yılında kentsel bölgelerde %8.86 oranında görülen yoksulluk, kırsal bölgelerde %38.69 olarak gerçekleşmiştir. Harcama esaslı görelî yoksulluk ise, kırsal alanda kentsel alanlardakinin beş katından fazla gerçekleşmiştir. Tabloda üzerinde durulması gereken bir diğer konu, harcama esaslı görelî yoksulluk oranının, kentteki görünümünün aksine, kırsal alanlarda, 2002-2009 yılları arasında artış göstermesidir. 2002 yılında %19.86 olarak gerçekleşen bu oran, 2009 yılında %34.20 seviyesine tırmanmıştır. Gıda ve gıda dışı harcamalara göre hesaplanan mutlak yoksulluk oranı ise, bu süreç içerisinde dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu oran, 2002 yılında %34.8 iken, 2004 yılına kadar artış göstermiş, daha sonra 2005-2006 yıllarında azalmış ve 2007 yılından sonra tekrar yükselmiştir. 2006 yılında %31.98 olarak gerçekleşen bu oran, 2009 yılında %38.69 olmuştur. Kırsal alanlarda istihdam, genellikle tarım sektöründe olmaktadır. Bu hususla birlikte, mutlak yoksulluğun kırsalda 2008-2009 yılları arasında yaklaşık dört puan arttığı göz önünde bulundurulduğunda, küresel ekonomik krizin etkilerinin tarım sektöründe daha fazla hissedildiğini söylemek mümkündür.

İçerisinde yaşanan toplumun sahip olduğu ortalama gelir düzeyinin altında bir gelire sahip olan kişi görelî olarak yoksul kabul edilmektedir. Ülkenin genel refah düzeyi artsa da bu refah seviyesinin altında kalan kişiler olacaktır. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasında, Avrupa ülkeleriyle karşılaştırılarak, görelî yoksulluk verileri hesaplanmaktadır. Bu veriler, eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin, %40-50-60-70’ i esas alınarak hesaplanmaktadır. (TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2015/turkce/metaveri/tanim/yoksullukla-ilgili-taniimler/index.html Erişim Tarihi: 17.02.2018) TÜİK tarafından, kullanılabilir eşdeğer hanehalkı medyan gelirinin %40’ı, 50’si, 60’ı ve 70’i dikkate alınarak belirlenen, 2006-2016 yıllarındaki yoksulluk oranları ve yoksul sayıları Tablo 11 de belirtilmiştir:

Tablo 11: Eşdeğer Hane Halkı Fert Gelirine Göre Yoksul Sayısı ve Oranı

Yöntem	Yıllar										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
%40 - 40%											
Yoksulluk sınırı (TL)	1.881	2.433	2.531	2.818	2.972	3.255	3.611	4.008	4.443	4.997	5.693
Yoksul sayısı (Bin kişi)	8.665	6.799	7.021	7.485	7.355	7.288	7.344	6.788	6.572	6.652	6.482
Yoksulluk oranı (%)	12,8	9,9	10,1	10,6	10,3	10,1	10,0	9,1	8,7	8,7	8,4
Yoksulluk açığı	29,1	24,5	23,7	25,6	24,0	25,4	23,7	22,6	22,3	22,3	20,8
%50 - 50%											
Yoksulluk sınırı	2.351	3.041	3.164	3.522	3.714	4.069	4.515	5.007	5.554	6.246	7.116
Yoksul sayısı (Bin kişi)	12.548	11.163	11.580	12.097	12.025	11.670	11.998	11.137	11.332	11.219	11.026
Yoksulluk oranı (%)	18,6	16,3	16,7	17,1	16,9	16,1	16,3	15,0	15,0	14,7	14,3
Yoksulluk açığı	31,7	26,4	25,6	28,0	26,6	26,3	26,9	26,0	24,4	25,3	24,3
%60 - 60%											
Yoksulluk sınırı (TL)	2.821	3.649	3.797	4.227	4.457	4.883	5.418	6.012	6.665	7.495	8.539
Yoksul sayısı (Bin kişi)	17.165	16.053	16.714	17.123	16.963	16.569	16.741	16.706	16.501	16.706	16.328
Yoksulluk oranı (%)	25,4	23,4	24,1	24,3	23,8	22,9	22,7	22,4	21,8	21,9	21,2
Yoksulluk açığı	33,6	28,4	27,9	29,6	28,7	29,2	29,2	26,7	27,2	26,8	26,5
%70 - 70%											
Yoksulluk sınırı (TL)	3.291	4.257	4.430	4.931	5.200	5.697	6.320	7.016	7.775	8.744	9.963
Yoksul sayısı (Bin kişi)	21.611	20.595	21.358	21.938	21.816	21.730	22.252	21.979	22.223	22.546	22.096
Yoksulluk oranı (%)	32,0	30,1	30,9	31,1	30,6	30,0	30,2	29,5	29,4	29,5	28,7
Yoksulluk açığı	34,8	31,2	31,3	32,4	31,9	31,0	31,2	29,0	29,3	28,4	28,5

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 Erişim Tarihi: 19.02.2018

Uluslararası karşılaştırmalarda genellikle, eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirinin % 50 ve %60'ı dikkate alınmaktadır. Buna göre Türkiye'de %50 yaklaşımına göre 2016 yılında nüfusun % 14,3'ü yoksullukla karşı karşıyadır. Yine 2016 yılında, eşdeğer hane halkı kullanılabilir medyan gelirinin %60'ı esas alınarak hesaplanan yoksulluk oranı %21,2 olarak gerçekleşmiştir. Tablodaki verilere göre yoksul sayıları ifade edilecek olursa, eşdeğer hane halkı medyan gelirinin % 50'si dikkate alındığında, 2016 yılı için nüfusun 11 milyonu aşkın bir kısmının yoksul olduğunu söylemek mümkündür. Yoksulluk sınırı parasal olarak ifade edilecek olursa,

medyan gelirinin % 50'si esasına göre, 2006 yılında 2.351 TL olan bu sınırın, 2016 yılında 7.116 TL'ye yükseldiği görülmektedir.

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasında üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise, yoksulluk açığı olarak bilinen, yoksulluk riskini gösteren kavramdır. Bu oran, yoksulluğun derinliğini ölçebilmek için kullanılmaktadır. Hesaplanırken, yoksul olarak belirlenen kişilerin gelirlerinin/tüketimlerinin, yoksulluk çizgisine olan uzaklığının ortalaması alınmakta, bu ortalamanın yoksulluk çizgisine oranı “yoksulluk açığını” oluşturmaktadır. (Şenses,2017:66) Bu şekilde hesaplanan yoksulluk açığı, yoksulluğun seviyesi konusunda bilgi vermektedir. Bir kişinin yoksulluk açığı, geliri ile yoksulluk çizgisi arasındaki fark kadardır. Yoksulluk açığı ise genel olarak, toplumun ortalama yoksulluk açığının, yoksulluk çizgisine oranı olarak ifade edilmektedir. Yoksulluk açığının 100'e yakın olması, şiddetli bir yoksulluk yaşandığı, 100 den geriye doğru azalması ise, yoksulluk riskinin azalmakta olduğu, şeklinde değerlendirilir. (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları Metodolojisi Konusunda Genel Açıklama) Medyan gelirinin %50'si esas alındığında, yoksulluk açığı 2006 yılında %31,7'den, 2016 yılına gelindiğinde %24,3'e inmiştir. Medyan gelirinin %60'ına göre yapılan hesaplamada ise, yoksulluk açığının 2006 yılında %33,6 seviyesinden, 2016 yılına gelindiğinde %26,5 seviyesine indiği gözlenmektedir.

Türkiye'de yoksulluk-eğitim ilişkisine bakıldığında; eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranının düştüğü, beşeri sermaye ile yoksulluğun şiddeti arasındaki ilişkinin belirgin olduğu görülmektedir. 2016 yılı için; okur/yazarlığı olmayanların yoksulluk oranı % 26,2 iken, okur/yazar olup ta okul eğitimi bulunmayanlarda % 24,1'dir. Bu oran, lise altı eğitim mezunlarında % 12,5'e, lise mezunlarında % 6,2'ye düşmektedir. Yoksulluk oranı, yüksek öğretimi tamamlayanlarda ise % 1,7 seviyesine inmektedir. Buradan hareketle, iyi eğitilmiş kişilerin daha kolay iş bulabildiğini ve Türkiye'de eğitime yapılacak yatırımın yoksulluğu azaltmada etkili olacağını, söylemek mümkündür.

Eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının daha düşük seviyelerde gerçekleşmesi, eğitimin beşeri sermayenin gelişiminde olumlu bir etkide bulunarak,

kişilerin istihdam edilme imkanını artırmasıyla açıklanabilir. Günümüzde rekabet şartlarının artması ve teknolojik yenilikler nedeniyle, beşeri sermayeye yapılan yatırım daha da önemli hale gelmiş, eğitimin istihdam üzerindeki etkisi daha belirgin hale gelmiştir. İşsizlik şüphesiz, yoksulluğun en önemli nedenlerinden biridir. Bununla birlikte, düşük ücretli, niteliksiz ve düzensiz işlerde çalışmak da işsizlik kadar önemli bir yoksulluk nedenidir. Bu nedenle, yüksek eğitilmiş kişilerde yoksulluk oranı daha düşük düzeyde gerçekleşmektedir. (Metin,2013:106)

Tablo 12: Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (%)

Eğitim Durumu	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Okur-yazar olmayanlar	32,8	30,7	29,5	32,7	28,8	28,9	30,1	26,6	27,7	27,2	26,2
Bir okul bitirmeyenler	27,8	24,9	24,2	27,2	27,5	27,0	26,1	23,7	25,1	23,7	24,1
Lise altı eğitilmişler	5,4	12,5	13,3	13,9	14,3	13,1	13,5	12,4	12,5	12,8	12,5
Lise ve dengi okul mezunları	14,3	5,2	5,2	5,1	4,5	5,8	5,9	5,6	5,7	5,6	6,2
Yükseköğretim mezunları	0,7	0,8	0,7	1,2	1,0	1,1	1,1	1,8	1,3	1,6	1,7

Kaynak: TÜİK, , http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 Erişim Tarihi: 22.02.2018

1.4.2.1.1. Türkiye’de Yoksulluğun Belirleyicisi Olarak Gelir Eşitsizliği

Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir dönemde ortaya çıkan gelirin, kişiler, hane halkları ve üretim faktörlerinin arasındaki paylaşımıdır. Başka bir ifadeyle gelir dağılımı, elde edilmiş olan gelirin, bu gelirin oluşturulmasında katkıda bulunanlar arasındaki paylaşımıdır. Gelir dağılımı, ekonomideki gelir farklılıklarını ve bunun yol açtığı ekonomik ve sosyal sonuçları ortaya koymayı amaçlar. Toplumdaki gelir dağılımının en önemli belirleyicisi, üretim araçlarının mülkiyedir. Bir diğeri ise, kamusal hizmetlerin dağılımıdır. Kamusal hizmetler olan, eğitim sağlık, haberleşme, ulaştırma, sosyal güvenlik gibi hizmetlerden toplumun yararlanma durumu gelir dağılımını etkilemektedir. Gelir dağılımı belirleyen üçüncü önemli faktör, iş gücü hareketliliğidir. İş gücü, yatay olarak kırsal kesimden kentlere ve başka ülkelere hareket ederek dağılımı etkilemektedir. İş gücü hareketliliğinin sebebi, kentlerde, kamu hizmetlerinden daha iyi faydalanma, iş bulabilme ve daha yüksek gelir sağlama imkanlarının bulunmasıdır. (Karlık ve Ünal,2017:10)

Gelir dağılımı, belirli bir gelir düzeyine erişemeyenlerin sayısından ziyade, nüfusun tamamına yönelik bir dağılımı gösterdiği için, yoksulluktan daha kapsamlı bir kavramı ifade etmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin artışıyla birlikte, toplumdaki yoksul kişi sayısı da artış göstermektedir. Yani yoksulluk ile gelir dağılımı birbiriyle ilişkili kavramlardır. Bir ülkede gelir dengesinin bozulmasının sonucunda yoksulluk çeken kişi sayısında bir artış meydana gelir. Bu nedenle, gelir dağılımının belirleyicileri, aynı zamanda yoksulluğun da belirleyicileri olmaktadır. Gelir dağılımının dengesiz oluşu, yoksullukla mücadeleyi zorlaştırarak, yoksulluğun kalıcı olmasına ortam hazırlar. (Karluk ve Ünal,2017:1-2)

Yoksulluk gibi gelir eşitsizliği de, Türkiye'nin çözüm bekleyen önemli sorunlarından biridir. Gelişmekte olan ülkeler sınıfında olan Türkiye'nin gelişmiş ülkelerin yaşam standartlarına ulaşabilmesi için, öncelikle ekonomik faaliyetler sonucu oluşan gelirin paylaşımında, adaleti sağlamış olması gerekir. Bir ülkede söz konusu paylaşımın ne ölçüde dengeli yapıldığını ortaya koyan en temel göstergeler, kuşkusuz, yoksulluk ve gelir dağılımı göstergeleridir. (Çalışkan,2010:90)

Ülkemizde, 1960'lı yıllardan bu yana, gelir dağılımı konusunda yapılan araştırmalar, dağılımın bozuk olduğunu göstermektedir. 1980'li yıllarda söz konusu bozulma giderek artmıştır. 1980 sonrası uygulanan neo-liberal politikaların etkisiyle, Türkiye'de sosyal devlet ve gelir dağılımı gibi hususlara yeterli önem verilememiştir. Ekonominin dışa açılmaya başlamasının etkisiyle beraber, rekabet baskısı sebebiyle, reel ücretlerin ve tarım ürünleri reel fiyatlarının da baskı altına girdiği görülmektedir. Ayrıca Türkiye'de, ekonomik olarak güçlü olan kesimlerin politikaya atıldığı, ve böylece Parlamento kararlarının bu hakim kesimin lehine olduğu eleştirileri de bulunmaktadır. Yani ekonomik olarak demokrasi koşullarının bulunmaması, siyasi olarak da Türkiye demokrasisinin çalışmasına engel olmakta ve gelir dağılımını bozucu bir neden olmaktadır. (Boratav, Yeldan ve Köse, 2000; aktaran Baş,2009:63) Küreselleşmeye bağlı olarak Türkiye'de ihracatı artırmaya yönelik olarak verilen ihracat teşvikleri ve sonrasında kamu açıklarını kapatmak için yüksek reel faizle borçlanılması, gelir dağılımını daha da bozucu bir etki oluşturmuştur. (Şenses, 2004:17).

Ülkemizde 80’li yıllardan 2000’li yıllara kadar gelir dağılımını bozan faktörler genel olarak şöyle gerçekleşmiştir: (DPT,2001:91-92)

- Kamu kesimi açıkları Kamu Sektörü Borçlanma Gereği düzeyini artırarak kamunun finansal piyasalardan borçlanmasına neden olmuş, bu durumda bir taraftan istihdam artışı yavaşlarken diğer taraftan da reel faiz haddi yükselerek, sermayenin hasıladan aldığı payın artmasına neden olmuştur.
- Vergi politikalarında dolaylı vergilere başvurulması, düşük gelire sahip toplumsal gruplar açısından olumsuzluklar oluşturmuştur.
- Açık finansman politikası nedeniyle ortaya çıkan yüksek enflasyon, sabit gelirli kişileri olumsuz etkilemiştir.
- Kredi politikası oluşturulurken gelir dağılımını belirlemeye dönük hedeflerin göz önünde bulundurulmaması, sektörler ve bölgeler arasında gelir dağılımını bozmuştur.
- Sermaye piyasası uygulamaları ve özelleştirmeler, sermayenin toplum içerisinde adaletli bir şekilde yayılmasını sağlayamamış, daha ziyade kamuya veya özel teşebbüslere kaynak aktarma aracı olmuştur.
- KİT lerde üretim yapılması, tarım destekleme teşvikleri ve fiyat politikası uygulamaları ile emek ve tarım dışındaki kesimlere kaynak aktarılmıştır. Ancak bu kaynakların etkin bir şekilde değerlendirilememesi, üretmek yerine rant ve tüketime meyledilmesi, gelir dağılımı sorununu artırmıştır. Böylece, güç şartlarda, halkın tasarrufları ile oluşturulan kaynaklar yatırım kanalıyla ekonomiye tekrar dönmemiş, ekonominin emek payının azalması, büyümeyi artırmamıştır.
- Artan nüfus ve miras sebebiyle arazilerin parçalanması süreci, çiftçilerin mülksüzleşmesine neden olmuş, bu durum gelir dağılımının düşük gelir grupları aleyhine neticelenmesine sebebiyet vermiştir.
- Piyasa yapıları tekel ve oligopol gibi çarpıklık göstererek, girişimcilerin aşırı kar elde edebileceği bir duruma gelmiştir.
- Sosyal güvenlik sisteminin var olan sorunlarına etkili çözümler geliştirilememiştir.
- İş gücü piyasalarında örgütlenme düzeyi düşük ve sendikalar etkisiz hale gelmiştir. Ayrıca, işsizliğin yüksek oranda seyretmesi, sendikaların faaliyetlerini kısıtlarken,

aynı zamanda taşeronlaşma ve kayıt dışı işçi çalıştırılması gibi olumsuzluklar da yaşanmıştır.

- Tarım ve diğer sektörler arasındaki gelir farklılığı yüksek olduğundan, diğer sektörlerin işgücü arzının esnekliği artmıştır. Bu durumun sonucunda, sanayi ve hizmet sektörünün ücret artışına gitmeden istihdamını artırma imkanı doğmuş ve bu kesim karını yüksek oranda artırmıştır.

- 1980 yılı sonrası, yatırımların yetersiz olmasıyla birlikte, dağılımında da dengesizliklerin olması, göçleri tetiklemiş ve işsizliğe neden olmuştur. Böylece büyük şehirlerde işsizlik oranının yüksekliğine bağlı olarak, düşük ücrete razı olan işsizler ordusu meydana gelmiştir. Bu durum bir yandan emeğin aleyhine sonuçlar doğururken, diğer taraftan kaçak sektörlerin ortaya çıkmasına ve kayıt dışı alanların genişlemesine zemin hazırlamıştır. Kayıt dışı ekonomi sonucunda, vergi gelirleri ekonomik aktiviteyle orantılı biçimde artmamış, gelirin yeniden dağıtımında istifade edilecek kaynaklar sınırlı kalmıştır.

- Eğitim alanındaki gelişmeler de, 1980 sonrasında gelir dağılımı dengesizliğini artırıcı bir etki oluşturmuştur. Eğitim gelir dağılımı eşitsizliğini giderici etkili bir politika aracıdır. Ancak buna rağmen söz konusu dönemde eğitimde fırsat eşitliğini sağlayıcı politikalar geliştirilememiştir. İyi bir eğitim için, gelire ihtiyaç bulunmakta, bunu da sadece yüksek gelir grubuna mensup kişiler karşılayabilmektedir. Kırsal bölgelerde ise eğitim düzeyi yetersiz olduğundan, hayatını devam ettirebilmek için kırdan kente göçenler, ucuz iş gücü olarak piyasada iş arayışına girmiştir. Özetle, Türkiye şartlarında sektörel gelir bölüşümünün dengesiz olması, fonksiyonel bölüşümdeki dengesizliğin nedenini oluşturmuştur.

- Teknolojik ilerlemeler emek yerine sermayenin kullanılmasını artırmıştır. Bu nedenle işsizlik kadar, ikame durumunun varlığı da işgücü üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu durumda ücretler artsa da, istihdam azalışı veya düşük artışı sebebiyle ücretin payı düşmüştür.

- Fonksiyonel gelir dağılımında emeğin aleyhine ortaya çıkan bu durum, sektörel anlamda da tarım aleyhine gelişmiştir. Ülkenin daha ziyade tarım bölgelerinden oluşması sebebiyle de bölgesel paylaşımında geri kalmış bölgeler aleyhine gelişmeler yaşanmıştır. Bu sebeple kişisel gelir dağılımı da düşük gelir gruplarının aleyhine değişmiştir. Bu durum, bölüşüm türlerinin birbirine bağımlı olduğunu gösterdiği gibi,

bölüşüme dönük politikalara tek boyutlu olarak yaklaşmanın da olumsuz sonuçlara neden olması bakımından önemlidir.

Gelirdeki dağılımın adaletsiz olması, ülkenin politik, sosyal ve ekonomik durumunu bozucu bir etkiye sahiptir. Bu bakımdan ekonomi politikaları oluşturulurken gelir, adaletsizliklerini giderici önlemler alınmalıdır. Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı gelir adaletsizliğinin ölçülmesinde kullanılmaktadır. (Müsiad,2013:44)

Gini katsayısı, genel olarak gelir dağılımı hesaplamalarında kullanılsa da, yoksulluk hesaplamalarında da önemli bir yere sahiptir. Gini katsayısı, Lorenz eğrisi üzerinde, 45 derece olan mutlak eşitlik doğrusuyla Lorenz eğrisinin arasındaki kısmın mutlak eşitlik doğrusunun altındaki üçgen biçimindeki kısmına oranı şeklinde bulunmaktadır. Gini değeri '0' ile '1' arasında değişmektedir. Bu katsayının yüksek olması gelir eşitsizliğinin arttığı, düşmesi ise azaldığı şeklinde yorumlanmaktadır. (Çalışkan, 2010:99)

TÜİK'in yaptığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmalarında, hane halkının gelirleri yukarıdan aşağıya doğru sıralanmakta, sonra %20'lik dilimlere ayrılmaktadır. Yapılan bu sınıflandırmaya göre ilk %20'lik grup geliri en az olanları, son %20'lik grup da geliri en çok olanları oluşturmaktadır. Söz konusu %20'lik gruplar, milli gelirin ne şekilde dağıtıldığına ışık tutması bakımından önemli bir veridir. (Sarıkoca ve Daşlı,2016:1306)

Türkiye'de %20 lik Gruplar Bazında Kişisel Gelir Dağılımını gösteren Tablo 13'e göre, Türkiye'de en düşük gelire sahip (ilk %20) grubun oluşturulan gelirden aldığı payın arttığı, bu nedenle Gini katsayısının azaldığı görülmektedir. 1963 yılı Gini değeri 0,55 iken, 2002'de 0,44'e, 2016 yılında da 0,40 düzeyine inmiştir. Hane halkının aylık ortalama geliri artmış, buna bağlı olarak Gini katsayısı 0,15 kadar bir azalış göstermiştir. Gelir dağılımında gerçekleşen bu iyileşmeye rağmen, eşitsizliğin halen yüksek olduğu söylenebilir.1963-2016 arasında katsayıda 0,15'lik bir düzelme görülmektedir. Bu durum, en yüksek gelirli %20'nin gelirden aldığı payın %9,8 düşmesine karşılık, bunun dışındaki %20'lik grupların paylarının zaman içerisinde artmasıyla açıklanabilir.

Tablo 13: Türkiye’de %20 lik Gruplar Bazında Kişisel Gelir Dağılımı 1963-2016

Hanehalkı Yüzdeleri	1963	1968	1973	1978	1983	1986	1987	1994	2002	2003	2004	2005	2013	2015	2016
En düşük %20	4,5	3,0	3,5	2,9	2,7	3,9	5,2	4,9	5,3	6,0	6,0	6,1	6,1	6,1	6,2
İkinci %20	8,5	7,0	8,0	7,4	7,0	8,4	9,6	8,6	9,8	10,3	10,7	11,1	10,7	10,7	10,6
Üçüncü %20	11,5	10,0	12,5	13,0	12,6	12,6	14,1	12,6	14,0	14,5	15,2	15,8	15,2	15,2	15,0
Dördüncü %20	18,5	20,0	19,5	22,1	21,9	19,2	21,2	19,0	20,8	20,9	21,9	22,6	21,4	21,5	21,1
En yüksek %20	57,0	60,0	56,5	54,7	55,8	55,9	49,9	54,9	50,1	48,3	46,2	44,4	46,6	46,5	47,2
Gini Katsayısı	0,55	0,56	0,51	0,51	0,52	0,50	0,43	0,49	0,44	0,42	0,40	0,38	0,40	0,397	0,40

Kaynak: DPT Dokuzuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu, TÜİK 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3087/oik691.pdf>, Erişim Tarihi: 15.04.2018

DPT’nin 1963 yılında yapmış olduğu gelir dağılımı araştırmasında, en düşük gelirli %20’lik grubun almış olduğu pay %4,50 ve en yüksek gelirli %20’lik grubun almış olduğu pay %57,0’dır. 1963 yılından 1986 yılına kadar en düşük gelirli %20’nin gelirden aldığı pay istikrarlı bir şekilde azalmış, 1983’te en üst ve en alt %20’lerin almış olduğu payların farkı en üst düzeye çıkmıştır. 1983 yılından sonra ise en yoksul % 20’nin payı dalgalı bir seyir izlemiş ve 2010 yılında % 6,5’e yükselmiştir. En yüksek gelirli % 20’lik grubun gelirden aldığı pay 1968’de % 60 ile en yüksek konumuna ulaşmıştır. 2010 yılında ise en yüksek gelirli % 20’lik grubun gelirden aldığı pay % 44,9 seviyesine kadar gerilemiştir. Gini katsayıları dikkate alındığında ise, Türkiye’deki gelir dağılımı adaletinin en bozuk olduğu yıl 1968’dir. 1968 yılından 1987 yılına kadar Türkiye’de gelir dağılımı iyileşen bir seyir izlemiştir. 1994 yılında ülkede yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle, bu dönemde gelir dağılımı adaletinde bozulma yaşanmıştır. 1994’ten 2010’a kadar geçen süreçte ise genel olarak gelir dağılımı adaletinde olumlu gelişmelerin yaşandığı söylenebilir. (Yıldırım ve diğerleri,2011:15)

Yine Tablo 13’e göre, 2016 yılında ülkenin en düşük gelirli %20’lik grubunun toplam gelirin %6,2’si oranında pay aldığı, ikinci %20’lik grubun toplam gelirin toplam gelirin %10,6’sı oranında pay aldığı, en yüksek gelirli %20’lik grubun ise toplam gelirin %47,2’si oranında pay aldığı görülmektedir. Bu verilerden, en yüksek gelirli %20’lik dilimin toplam gelirden aldığı payın, en düşük gelirli %20’nin aldığı paydan yaklaşık 8 kat daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. En düşük gelirli % 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay zamanla birlikte hafif bir yükselme göstermiş,

1963'te % 4,5 olan bu değer, 2016 yılında % 6,2 düzeyinde gerçekleşmiştir. En yüksek gelirli % 20'lik grubun toplam gelirden aldığı payı ise kademeli olarak %57 den %47,2 ye inmiştir. Yaşanan ekonomik krizlerin gelir dağılımı üzerindeki etkisini de gelir dağılımı verilerinden izlemek mümkündür. 1994 ve 2008 yılı ekonomik krizlerinin etkisiyle en yoksul grubun gelir dağılımından aldığı pay azalırken, döviz ve faiz artışları gibi sebeplerle en yüksek gelirli % 20'lik grubun almış olduğu payda artış gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin gelir dağılımı meselesi, kısa vadeden ziyade, orta-uzun vadeli yapısal dönüşümü gerektiren bir görünüm arz etmektedir. Bu konuda alınabilecek önlemler arasında; insan kaynağına yatırım yapılması, sosyal transferlere başvurulması, emek piyasasındaki eşleşme aksaklıklarının giderilmesi, üretim düzeyinin artırılması, üretimdeki katma değerin artırılması gibi kamu müdahalesini gerektirir hususlar sıralanabilir. (Müsiad,2013:46)

Türkiye'de 2002 yılı sonrasında, büyüme eksenli politikalarla beraber gelir dağılımını düzeltmeye dönük tedbirler de uygulanmıştır. Türkiye'nin hane halkı gelir miktarı artış gösterirken, mutlak yoksulluğun etkilediği insan sayısı düşmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de önemli bir sorun olarak var olmaya devam eden gelir eşitsizliğinin azaltılabilmesi ve mutlak yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için büyümeye dönük hedeflerle birlikte gelir dağılımını düzeltmeye dönük hedeflerin de belirlenmesi gerekmektedir. Bu hedeflerin, yıllık büyüme hedefinin yanında, en düşük gelirli %20'lik grubun gelirini iyileştirmeyi de amaçlaması gerekmektedir. Eğer bir ülkede gelir dağılımı adaletliyse, büyüme yoksulluğu önlemede etkili bir politika aracı olmakta, gelir dağılımının adaletsiz olması durumunda ise, büyüme, yoksullukla mücadele sürecine olumsuz bir etkide bulunmaktadır. Eğer gelir dağılımı düzgünse, büyüme sürecinin yapısı ve kalitesi daha iyi olmakta ve büyüme, mutlak yoksulluğu gidermede daha etkin bir rol oynamaktadır. (Kabaş,2013:75)

1.4.2.2. Uluslararası Verilere Göre Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü

Dünya Bankası, UNDP, OECD gibi uluslararası kuruluşlar dünyada yoksulluğun görünümü konusunda çalışmalar yürütmektedirler. Bu konuda Birleşmiş Milletlerin çalışmaları kayda değerdir. UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) yoksulluk tanımını geliştirerek “çok boyutlu yoksulluk” anlayışını benimsemiş ve insani gelişmişlik ölçülerini sıralamıştır. Dünya Bankası ise, Bretton Woods’la birlikte kurulan IMF ile benzer bir şekilde, yoksulluğu gelir düzeyine indirgemekte ve mutlak yoksulluğu esas alma yaklaşımını benimsemiştir.(Coşkun ve Tireli,2010:42)

Gelir dağılımı bakımından içerisinde bulunduğu durumu değerlendirmek isteyen bir ülke, bu konuda diğer ülkelerin, özellikle de gelişmiş ülkelerin durumuyla, karşılaştırmalar yapmalıdır. Bu hususta kıyaslama yapılmak istendiğinde, karşılaşılan en önemli sorun, yöntem farklılıkları ve verilerin alındığı yılın farklılık göstermesi sebebiyle farklı ülkelerde yapılan araştırmaların, karşılaştırmalarda kullanılmaya müsait olmamasıdır. Araştırmanın yapıldığı nüfusun kapsamı, ölçek, baz aldığı veri birimi, eşitsizliği hesaplamada gelirin mi harcamanın mı kullanıldığı gibi hususlar ülkeler arasındaki karşılaştırmaları zorlaştıran diğer hususlardır. Bu konuda en sağlıklı veri, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)’nin oluşturduğu veri setidir. OECD, birliğe üye ülkelerin anketlerinden derlediği bilgilerden yararlanarak gelir dağılımı verilerini oluşturmaktadır. (Çalışkan,2010:113)

Tablo 14’te OECD verilerine göre; ülkelerinin Gini katsayıları, görelî yoksulluk oranları ve millî gelirden en fazla payı alan %20’lik grubun, en az pay alan %20’nin kaç katı olduğunu gösteren verileri izlemek mümkündür:

Tablo 14: OECD Ülkelerine Ait Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Verileri

Ülke	Gini (%)	Yoksulluk Oranı	1. %20'nin 5. %20'ye oranı
Meksika	0,459	16,70	10,4
Şili	0,454	16,10	10
Türkiye	0,398	17,30	7,7
ABD	0,39	16,80	8,3
Litvanya	0,381	15,70	7,4
Russia	0,376	-	-
İngiltere	0,36	10,90	6,1
İsrail	0,36	19,50	7,1
Letonya	0,35	16,20	6,4
Yeni Zellanda	0,349	10,90	5,8
Estonia	0,346	15,50	6,2
İspanya	0,344	15,30	6,6
Yunanistan	0,339	14,80	6,4
Portekiz	0,338	13,50	5,9
Avustralya	0,337	12,80	5,7
Japonya	0,33	16,10	6,1
İtalya	0,326	13,70	5,9
Kanada	0,313	12,60	5,2
Hollanda	0,303	7,90	4,6
İrlanda	0,298	9,20	4,6
Polonya	0,298	10,40	4,7
İsviçre	0,297	9,90	4,6
Fransa	0,297	8,20	4,5
Kore	0,295	13,80	-
Almanya	0,289	9,50	4,4
Macaristan	0,288	10,10	4,5
Lüksemburg	0,284	8,10	4,2
Avusturya	0,274	9,00	4,1
İsveç	0,274	9,00	4,1
Belçika	0,266	9,10	3,9
Finlandiya	0,26	6,30	3,7
Çek Cumhuriyeti	0,257	5,90	3,7
Norveç	0,257	8,10	3,9
Danimarka	0,256	5,50	3,6
Slovenya	0,251	9,40	3,7
Slovakya	0,247	8,70	3,7
İzlanda	0,246	6,50	3,6

Kaynak: OECD, <http://www.oecd.org/social/income-distribution-database.htm> Erişim Tarihi: 02.03.2018

Tablo 14’de görüleceği üzere, bazı OECD ülkeleri gelir eşitsizliği bakımından diğerlerinin oldukça gerisindedir. 2015 yılı rakamlarına göre, Meksika gelir

adaletsizliğinin en fazla olduğu ülkeyken, İzlanda bu konudaki en adil ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye OECD üyelerine kıyasla, gelirin en adaletsiz dağıtıldığı ülkeler arasındadır. OECD ülkeleri Gini katsayısına göre sıralandığında, katsayının en yüksek olduğu ülke Meksika, sonra Şili ve sonrasında da Türkiye'dir. Gini katsayısı bakımından Türkiye, 0,398 Gini değeriyle, gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Toplumun en düşük gelirli %20'si ile en yüksek gelirli %20'si arasında 7.7 kat fark bulunması, gelir dağılımının bozukluğuna işaret etmektedir. Bu oran, dağılımın daha adaletli olduğu İzlanda'da 3.6, Slovakya'da 3.7, Danimarka'da 3.7' dir.

Ayrıca bu ülkelerde göreceli yoksulluk oranı %10'un altındayken, Türkiye'de bu oran % 17.30 dur. OECD ülkeleri yoksulluk oranlarına ve gelir eşitsizliğine göre sıralandığında, yoksulluğa göre yapılan sıralama, hemen hemen gelir eşitsizliğine göre yapılan sıralamayla aynıdır. Sıralamanın benzerlik göstermesi, yoksulluk oranının gelir eşitsizliğinin önemli bir ölçütü olduğu yönündeki varsayımı haklı çıkarmaktadır. (Çalışkan,2010:126)

Gelişmiş ülkeler, Gini katsayısının düşük olduğu, gelir dağılımı eşitsizliğinin de daha az gerçekleştiği ülkelerdir. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ile gelir dağılımı adaleti doğru orantılıdır. Gelişmişlik artınca, gelir dağılımı daha adil olmaktadır. Bununla beraber, gelişmiş bir ülkede devlet tarafından toplanan vergi miktarı daha yüksektir. Bu vergi aynı zamanda gelir dağılımının yeniden düzenlenmesine de kaynak oluşturmaktadır. Ayrıca, gelişmiş bir ekonomide, devlet de daha etkin yapılmakta, devletin kullandığı politika araçlarının etkinliği artmaktadır. (DPT,2001:70)

Türkiye'deki yoksulluk seviyesini ve diğer ülkelerle mukayesesini, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından düzenli olarak yayınlanan İnsani Gelişme Raporundan ve İnsani Yoksulluk Endekslerinden de gözlemlemek mümkündür.

Kalkınma yalnızca iktisadi büyümeyle ölçülemediğinden, insan odaklı ölçüm teknikleri geliştirilmiştir. Bu kapsamda, UNDP tarafından da, bilimsel çalışmalardan istifade edilerek İnsani Gelişme Endeksi geliştirilmiştir. Bu endeks insani kalkınmanın

özeti niteliğinde olup, aynı zamanda ülkelerin karşılaştırılabilmesine de imkan vermektedir. (Tüylüoğlu ve Karalı,2005:78)

UNDP 2016 İnsani Gelişme Raporunda ülkeleri, “çok yüksek insani gelişme”, “yüksek insani gelişme”, “orta insani gelişme”, “düşük insani gelişme” sınıflandırmasına göre dört kategoriye ayırmıştır. Türkiye 188 ülkenin verisinin bulunduğu sıralamada 0.767 İnsani Gelişme Endeksi değeriyle 71 inci sırada ve “yüksek insani gelişme” gösteren ülkeler grubunda yer almaktadır.

Tablo 15: İnsani Gelişme Endeksi Bakımından Ülke Grupları

İnsani Gelişme Endeksi Grupları	
Çok yüksek insani gelişme	0,892
Yüksek insani gelişme	0,746
Orta insani gelişme	0,631
Düşük insani gelişme	0,497
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü	0,887
Dünya	0,717
Gelişmekte Olan Ülkeler	0,668
En Az Gelişmiş Ülkeler	0,508

Kaynak: UNDP, http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/human-development-report-20161.html Erişim Tarihi: 01.03.2018

İnsani Gelişme Endeksi bakımından 0.767 puanla 71 inci sırada bulunan ülkemiz, çok yüksek insani gelişme gösterememekle birlikte, “yüksek insani gelişme gösteren ülkeler” ortalamasından yüksek bir değere sahiptir. Türkiye’nin sahip olduğu değer, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu insani gelişmişlik değerinden yüksektir. İnsani gelişme endeksi bakımından dünya ortalaması 0.717, OECD ortalaması 0.887 puandır. Türkiye bu şekliyle dünya ortalamasının üzerinde, OECD ülkeleri ortalamasının altında bir insani gelişme seyrine sahiptir.

1.4.2.3. Türkiye’de Kadın Yoksulluğu

Tarihsel süreç içerisinde, Türkiye’deki yoksulluk sorununun önemli bir yönü de, yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkileri olmuştur. Yoksulluk kaynaklı sorunlar, Türkiye’de, kadınları erkeklerden daha fazla etkilemekte ve mevcut cinsiyet kaynaklı sorunları da derinleştirmektedir. Yapılan hukuki ve kurumsal düzenlemelere rağmen,

söz konusu eşitsizlik toplumda halen devam etmekte ve yaygınlaşmaktadır. Sadece Türkiye değil tüm dünyada, yoksulluk, daha çok bir kadın meselesi haline gelmektedir. (Aydın,2014:10)

Özellikle 2000 yılı sonrasında, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısında büyük değişimler yaşanmıştır. Bu süreçte, kamu kesiminin ekonomik sistem içerisindeki etkinliği azalmış, tarım kesimi görece önemini kaybetmeye başlamıştır. Ekonominin yapısal dönüşümü ve ekonomik krizlerin etkisiyle, işsizlik hızlı bir şekilde yükseliş göstermiş, böylece toplum refahı bu durumdan etkilenmiştir. Yaşanan bu gelişmelerle toplum, kalıcı bir yoksullukla karşılaşmış, sosyal sorunlar da derinleşerek artmıştır. Ekonominin yapısal sorunları nedeniyle uygulanan tedbirler, işsizliğe çare olmada yetersiz kalmıştır. Türkiye'nin emek piyasasının bir parçası olan kadın işgücü, işsizliğin oluşturduğu olumsuzluklardan daha çok etkilenmiştir. Derinleşen sosyal problemler yanında istihdam olanaklarının azalması, kişisel yetkinliklerin zayıflamasına ve önemsenmesi gereken bir milli servetin kaybedilmesine neden olmaktadır. Yaşanan bu süreç, işsizlik ve yoksulluk karşısında bütün sosyal ve ekonomik enstrümanların kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu tedbirler, ekonomide önemli bir yeri olan kadın iş gücünün, emek piyasasına girişini sağlayan ve kadınların iş gücüne katılım oranını yükseltmeye çalışan politikaların uygulanmasını gündeme getirmiştir. (Karabıyık,2012:232)

Türkiye'de genel olarak kadınlar iş gücüne düşük düzeyli katılım göstermektedir. Göç sonucu şehirlere gelmiş olan kadın nüfus istihdam edilememekte, eğitim imkanlarından yeterli düzeyde istifade edemedikleri için de ücretlerin düşük olduğu alanlarda çalışmaktadırlar. Kırsalda istihdam edilmiş olan kadınlar, çoğunlukla ücretsiz aile işçisi konumundadır. Kentlere gelenler ise kayıt dışı işlerde, asgari ücretin altında bir ücretle ve düzeni olmayan sigortasız işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. (Şener,2009:6)

Kadın yoksulluğunun erkeklerle kıyasla daha yüksek düzeyde seyretmesi, kadınların yoksulluğu daha derinden ve ciddi bir şekilde hissetmesine neden olmaktadır. Yoksullaşma hızının da kadınlarda daha yüksek oluşu sebebiyle, giderek yoksulluğun bir kimlik kazanması söz konusu olmuş, “yoksulluğun kadınlaşması” gibi

kavramsallaştırmalar yapılı hale gelmiştir. (Çağatay, 1998'den aktaran Yıldırım alp ve Özdemir,2013:55)

Kadın yoksulluğunun belirleyicisi en önemli faktörler; eğitim, iş gücüne katılım ve toplumsal değer yargılarıdır. Irk-etnisite bazındaki ayrımcılığa benzer şekilde, cinsiyet bazındaki ayrımcılıkta da, esas itibariyle bu durumun yoksulluk üzerine yansımaları, iktisadi kaynaklara ve eğitim imkanlarına ulaşım ve bunla ilişkili iş gücü piyasaları yoluyla olmaktadır. Kadınlara karşı ayrımcılığın temel unsurlarından birisi, eğitim sürecinde ve onun hemen akabinde kadınların düşük verimlilik ve ücret alanlarında yoğunlaştığı işgücü piyasalarında görülmektedir. İş gücü piyasalarındaki söz konusu ayrımcılık, iş gücüne katılmaları önündeki sosyal ve kültürel engellerle başlamaktadır. Bu ayrımcılık iş gücüne katıldıktan sonra da devam etmektedir. İş gücüne katılım sonrası kadınlar genellikle, kayıt dışı sektörde, düşük ücretli bir şekilde, hatta erkeklerle aynı işi yapsalar dahi daha düşük gelir elde ettikleri işlerde çalışmaktadırlar. Kadınların karşılaştığı en temel engel, çalışma hayatına dahil olmalarını kısıtlayan, zamana ve mekana göre değişiklik gösterebilen sosyo-kültürel normlardır. (Amis,1995:152, Bardhan,1996:1352, Kabeer,1996:16'dan aktaran Şenses,2017:175-177)

Enformel sektörü yoğun bir biçimde kadınlar oluşturmaktadır. Bunun nedenleri arasında, eğitim imkanlarının yeterli düzeyde istifade edememiş olmaları sebebiyle mesleki becerilerinin düşük olması, kadının ailedeki konumlandırılması ve ailenin geçiminden esas olarak erkeğin sorumlu olması anlayışıyla daha düşük ücretlere razı olmaları, örgütlenememeleri ve bu nedenle iş gücü piyasasında etki gösterememeleri, uzun ve sigortasız çalışma şartlarına karşı çıkamamaları olarak sayılabilir. Yoksulluğu ortaya çıkaran nedenler arasında kayıt dışı işlerde çalışmak önemli bir nedendir. Enformel sektör büyüdükçe, bir yandan yoksulluk (daha özelden kadın yoksulluğu) artmakta, diğer yandan kişiler güvencesi olmayan işlere rıza göstermek durumunda kalmaktadırlar. (Şener,2009:2)

Ülkemizde fertlerin iş gücüne katılımını, TÜİK verilerinden takip etmek mümkündür.

Tablo 16: Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranı 2007-2016

Yıl	15+yaş			15-24 yaş			25+yaş		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2007	46,2	69,8	23,6	37,7	51,6	24,4	48,8	75,2	23,4
2008	46,9	70,1	24,5	38,1	51,7	25,1	49,4	75,5	24,3
2009	47,9	70,6	26,0	38,7	52,2	25,8	50,5	75,8	26,1
2010	48,8	70,8	27,6	38,3	50,9	26,3	51,8	76,3	28,0
2011	49,9	71,7	28,8	39,3	52,3	26,8	52,8	77,0	29,4
2012	50,0	71,0	29,5	38,2	50,8	25,9	53,1	76,5	30,5
2013	50,8	71,5	30,8	39,6	51,9	27,5	53,8	76,7	31,6
2014	50,5	71,3	30,3	40,8	54,0	27,7	53,0	75,8	30,9
2015	51,3	71,6	31,5	42,0	54,2	29,8	53,7	76,1	31,9
2016	52,0	72,0	32,5	42,4	54,3	30,4	54,4	76,6	33,0

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması 2007-2016, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007
Erişim Tarihi: 15.03.2018

TÜİK verilerine göre kadınların iş gücüne katılımı 2006 yılından itibaren istikrarlı bir artış kaydetmiş, 25 yaş üzeri kadınlar için 2006 yılında % 23,4 olan bu oran 2016 yılında %33'e yükselmiştir. 25 yaş üzeri erkeklerin iş gücüne katılım oranının %76,6 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kadınların iş gücüne katılımında bir eşitsizlikten bahsetmek mümkündür. OECD verilerine göre, OECD ülkelerinde çalışan nüfusun ortalama %44,4'ü kadınlardan oluşmaktayken, Türkiye'de çalışan nüfusun %30,6'ı kadınlardan oluşmaktadır. Bu görünümüyle Türkiye, gelişmiş ülkelerin gerisinde yer almaktadır.

Kadınların iş gücüne katılımı bakımından ülkemiz, hem Avrupa Birliği hem de OECD ülkelerinin bir hayli gerisinde bulunmaktadır. Avrupa Birliğindeki 28 ülkede söz konusu bu oran, 2016 yılı verilerine göre %67,3 olarak gerçekleşmiştir. İş gücüne katılımın en yüksek olduğu ülke İzlanda (%86,2) iken, İtalya (%55,2) bu konuda son sırada bulunmaktadır. OECD ülkeleri ele alındığında benzer bir durum burada da vardır. OECD'ye üye 35 ülkenin, kadınların iş gücüne katılımı bakımından oranı %63,6'dır. İş gücüne katılım bakımından İzlanda, OECD ülkeleri içinde de lider konumdadır. OECD ülkeleri içerisinde yalnızca Meksika ve Türkiye'de söz konusu oran %50'nin altında seyretmektedir. İskandinav ülkelerinde kadınların iş gücüne katılımı, %75'lerin üzerine çıkmak üzeredir. Çin ve Kamboçya gibi az gelişmiş

toplumlarda bile bu oran %70'lere varmaktadır. Ülkeler arasındaki bu farklılık, bu konuda toplumsal değerlerin önemine işaret etmektedir. (Akgeyik,2017:32-35)

Kadınların çalışma hayatına katılımı konusunda içerisinde yaşanan toplumun değer yargıları önemli bir faktördür. TÜİK' in 2016 yılı aile yapısı araştırmasına göre, ülkemizde toplumun %15,1'i, erkeklerin %21,9'u ve kadınların %8,5'i kadının çalışmasını uygun bulmadığını ifade etmiştir. Bölgeler itibariyle de bu konuda farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kadının çalışmasını uygun bulmayan kişilerin oranı %28,5 iken, Ege bölgesinde bu oran %9,4'e inmektedir.

Tablo 17: Türkiye'de Kadınların Çalışmasına Yaklaşım

Türkiye	Uygun	Uygun Değil
	84,9	15,1
Erkek	78,1	21,9
Kadın	91,5	8,5

Kaynak: TÜİK Aile Yapısı Araştırması 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=24643> Erişim Tarihi: 15.03.2018

Kadınların işgücüne katılımını dolayısıyla yoksullukla ilişkisini belirleyen önemli faktörlerden birisi de eğitimidir. Eğitime erişimde eşitsizliklerin bulunması, eğitim fırsatlarından istifade edememek yoksulluğun önemli nedenlerinden biridir. Benzer şekilde yoksulluk da okullaşma oranını düşüren bir etkiye sahiptir. Birbiriyle ilişkili bu unsurların toplumsal yansıması, yoksulluk çeken hanelerde kız çocuklarının okula devam etmemesi şeklinde olmaktadır. (Tiamiyu, 2001'den aktaran Yıldırım ve Özdemir,2013:71)

Günümüzde küreselleşen dünya şartlarında eğitim önemli bir konu haline gelmiştir. Küreselleşmeyle paralel gelişen teknoloji, çalışılan işin koşulları, işgücü piyasasının emek talebindeki değişimler gibi konular eğitimin etki alanındadır. Her geçen gün nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç artış göstermektedir. İş gününün yetkinliği ve niteliği ise ancak eğitimle artırılabilir. Bu bakımdan, iş gücüne katılım konusu, eğitim seviyesine bağlı olarak ele alınması gereken bir konudur. Eğitimli bir iş gücünün, çalışma hayatına dahil olabilme imkanı, her zaman için daha fazla olmaktadır. (Korkmaz ve Korkut,2012:59)

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 2017 yılında, 40 milyon 275 bin 390 kişi ile nüfusun %49,8’ini oluşturan kadınların %8,5’i okur-yazar değilken, bu oran erkeklerde %1,5’e düşmektedir. 2016’da, 25 yaşından büyük olup, en az bir eğitim seviyesini bitirmiş olanların toplam nüfusun içerisindeki payı %88,9’dur. Söz konusu oran erkekler için %95,1 ve kadınlar için %82,8 olarak gerçekleşmiştir. Kız çocukları brüt okullaşma miktarının, erkek çocukları brüt okullaşma miktarına oranı cinsiyet eşitliği endeks değerini vermektedir. Bu değer 1’e eşit olması, kız ve erkek çocuklarının eğitim olarak eşit fırsatlara sahip olduğu anlamına gelmektedir. Cinsiyet eşitliği endeks değerinin 1’den küçük olması erkek çocukların daha fazla okullaştığı; büyük olması ise kız çocuklarının daha fazla okullaştığı şeklinde yorumlanmaktadır. Cinsiyet eşitliği endeksini öğretim türüne göre de analiz etmek mümkündür. 2016 yılında, ilköğretimde cinsiyet eşitliği endeksinin 1,009, orta öğretimde 0,943 ve yüksek öğretim cinsiyet eşitliği endeksinin 0,964 olduğu görülmektedir. Cinsiyet eşitliği endeksi yıllara göre incelendiğinde ise; yüksek öğretim cinsiyet eşitliği endeksinin 2008’den itibaren istikrarlı bir şekilde kız öğrencilerin lehine artış gösterdiği görülmektedir. Eğitim durumuna göre işgücüne katılma oranı incelendiğinde, kadınların eğitim düzeyi arttıkça işgücüne katılımları artmaktadır. Buna göre 2016 yılında; okur-yazarlığı olmayan kadınların işgücüne katılma oranı %15,2, lise altında eğitimi bulunan kadınların işgücüne katılma oranı %27,2, lise mezunu kadınların işgücüne katılma oranı %33,6, meslek lisesi mezunu kadınların işgücüne katılma oranı %41,4 ve yüksek öğretim mezunu kadınların işgücüne katılma oranı %71,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. (TÜİK Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594> Erişim Tarihi: 15.03.2018)

Türkiye’de yoksulluğun kadınlar üzerindeki olumsuz yansımalarını gidermek ve kadınların işgücüne dahil olmalarını sağlamak için bazı stratejik belgelerde özel hedefler belirlenmiştir. Örnek olarak, 2014-2018 yılları için hazırlanan 10’uncu Kalkınma Planında, 2018 yılı sonunda kadınların işgücüne katılım oranının %34,9’olarak gerçekleşmesi hedefi yer almaktadır. Bu hedefe ulaşabilmek için iş ve aile yaşantısını uyumlaştırmaya dönük uygulamaların gerçekleştirileceği ve istihdam teşviklerinin bu alana yönlendirileceği yine planda yer verilen diğer hususlardır. Diğer taraftan 2014 yılında uygulamaya konulan “Ulusal İstihdam Stratejisi”nde de benzer hedefler yer almaktadır. Buna göre, 2023 yılına kadar kadın işgücü katılım oranının

%41 olması hedeflenmiştir. Bu stratejide, kadın istihdamını artırmak için, çocuk sahibi olan kadınların çalışma hayatından kopmamalarını sağlamaya dönük düzenlemelerin hayata geçirileceği belirtilmiştir. (Kalkınma Bakanlığı, 2013:46, ÇSGB,2014:34'ten aktaran Akgeyik, 2017:33)

Yoksulluk sorununu cinsiyet ve yapabilirlik düşüncesi kapsamında ele aldığımızda, Türkiye’de kadınların “yapabilirliklerini” geliştirmeden yoksun oldukları, bu nedenle de yoksulluk çektiklerini ifade etmek mümkündür. Eğitim, sağlık, beslenme ve işgücüne katılım ve diğer alanlardaki, cinsiyet eşitsizliği, kadınların yoksulluk seviyesini etkilemektedir. Bu nedenle kadın yoksulluğunu merkeze alan bir politikanın, önce kadınların yapabilirliklerini artırmayı hedeflemesi gerekmektedir. Bu yaklaşımla, kadınların kapasitelerini artırarak yoksulluk çekmelerinin önüne geçmek, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de gidermek amaçlanmalıdır. (Yıldırım alp ve Özdemir,2013:78)

1.5. YOKSULLUKLA MÜCADELE

Dünyadaki yoksulluk oranlarının oldukça kritik seviyelerde olması ve yoksulluğun olumsuz etkilerinin herkesçe hissedilmesi, yoksullukla mücadeleyi gerekli kılmaktadır. Yoksullukla mücadele genellikle kurumsal yapılar marifetiyle gerçekleştirilmektedir. Bunlar arasında resmi kurum ve kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, uluslararası kuruluşlar yer almaktadır. Yoksullukla daha etkili mücadele edebilmek için bu kurumların birbirinden bağımsız değil, iş birliği içerisinde hareket etmesi gereklidir. Yaşadığımız çağda, küreselleşmenin de etkisiyle, ulus devletler tüm sorunlarını kendi başlarına çözebilecek yeterlilikten uzaklaşmışlardır. Bu sorunların en önemlilerinden birisi kuşkusuz yoksulluktur. Yoksulluk günümüzde, küresel ısınma, mali istikrarsızlıklar, salgın hastalıklar gibi faktörlerinde etkisiyle etki alanını genişletmiş, daha kapsamlı hale gelmiştir. Bu tür sorunlar, kapsama ve yayılma alanının geniş olması nedeniyle, tek bir ülkenin veya onun resmi kuruluşlarının altından kalkabileceği sorunlar olmayıp, bunlar ile küresel ölçekte mücadele edilmesi gerekmektedir. Günümüzde sivil toplum örgütleri de yoksullukla mücadele konusunda imkanları ölçüsünde yoğun bir çaba göstermektedir. Ancak bu çalışmalar yoksulluğu ortadan kaldırmada arzu edilir düzeyde değildir. Yoksulluk daha ziyade yapısal

nedenlerden kaynaklandığı için, yoksulluğu gidermeye gayret eden her girişimin, yoksulluğa neden olan yapısal faktörleri de ortadan kaldırmayı hedeflemesi gerekmektedir. Ancak bu tür bir yoksullukla mücadele anlayışı, başarıya ulaşabilir. Dünya Bankasının görüşüne göre de, kamusal malların kalkınmayı sağlayarak yoksulluğun azaltılmasında yeteri kadar arz edilebilmesi için, pek çok ülkenin işbirliği gereklidir. (Buz, 2003: 159 ile Tekin ve Vural, 2004: 326-327'den aktaran: Aydın ve Türgay, 2011: 253)

Yoksulluğu azaltmaya dönük politikalar, diğer politika araçları yanında öncelikli ve üst düzey bir öneme sahiptir. Uluslararası uygulama tecrübeleri göstermektedir ki, bir ülkenin dış politikasında olduğu gibi, yoksullukla mücadele konusu, ülkedeki tüm siyasi gruplar tarafından ortak bir hedef olarak benimsenip, devlet politikası haline gelmedikçe, başarılı olma ihtimali yoktur. İnsanlığın ortak sorunu olan yoksulluk, bir bütün olarak ele alınmalıdır. Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu uluslararası oluşumlarda, yoksullukla mücadele konusu, "insanlığın ahlaki, sosyal, politik ve ekonomik sorumluluğu" olarak tanımlanmaktadır. (DPT,2001:167)

Yoksulluğu doğuran sebeplere, yoksulluğun geçici yada yapısal bir sorun olup olmadığına göre üzerinde durulması gereken yoksullukla mücadele konusu, zamana göre değişkenlik gösteren çok boyutlu bir konudur. Kuşkusuz ülkelerin gelişmişlik düzeyi, politik anlayışları, refah sistemleri, ülkede uygulanan iktisadi ve sosyal politikalar, yoksulluk sorununu çözüm için geliştirecekleri politikalar üzerinde etkili olmaktadır. Her ülkenin sosyal, ekonomik ve politik dinamiklerine göre yoksulluğun nedenleri farklılık gösterebilmekle beraber, yoksulluk sorununun 1990'lardan başlayarak yoğun bir biçimde uluslararası kamu oyunun gündeminde olması, sorunun küresel boyutlara ulaşmış olmasıyla açıklanmaktadır. (Metin,2014:6320)

Tarihsel anlamda, özellikle 20'nci yüzyılda farklı dönemlerde uygulanan yoksullukla mücadele politikaları incelendiğinde, temel olarak iki farklı politika uygulamasının bulunduğunu söylemek mümkündür. Birinci tip yaklaşım; İkinci Dünya Savaşından sonra 1980'li yıllara kadar yaygın bir şekilde uygulanmış olan, temelde bir sosyal güvenlik ağını destekleyen ve sosyal politikaları önemseyen yaklaşımdır. İkinci tip yaklaşım ise, küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmış,

aslında doğrudan yoksulluğu azaltmayı hedeflememekle birlikte, dolaylı bir şekilde yoksulluğa çare olduğu öne sürülen, iktisadi büyüme yoluyla yoksulluğun kaynaklarından biri olan işsizliği düşürmeyi hedefleyen politikalarından oluşan yaklaşımdır. Genel bir ifadeyle; geliri esas alan, yoksulluğu iktisadi bir sorun olarak gören yaklaşım birinci tip yaklaşımın düşünsel yapısına uygun iken; ikinci tip yaklaşımda yoksulluğun salt iktisadi bir problem olmadığı, yoksulluğun sosyal ve kültürel yönlerinin de bulunduğu anlayışı hakimdir. (DPT,2007:3)

Yukarıda değinilen hususlar çerçevesinde yoksullukla mücadelede iki temel yaklaşım şu şekilde tanımlanabilir:

a) Dolaylı Yaklaşım: Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım, iktisadi kaynak kullanımının büyümeyi hızlandırmak için olması gerektiğini ve büyümenin artırılmasıyla yoksulların gelirlerinde ve yaşam koşullarında iyileşmelerin gerçekleşeceğini ön gören yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, büyümenin yoksullukla etkileşimi üzerinde durulmakta ve büyümeyle birlikte gelir dağılımında meydana gelen değişiklikler de mercek altına alınmaktadır. (Bhagwati,1988:539 dan aktaran Şenses,2017:219) Dolaylı yaklaşım anlayışına göre, sanayileşmenin yaygınlaşması, altyapı yatırımları ve bunların neticesinde hızlı ekonomik büyüme ve kalkınma yoksulluğu kendiliğinden giderecektir. Bu kategorideki yöntemlerde; yoksullukla mücadele konusu asıl ve öncelikli bir hedef olmayıp, yoksullukla mücadelenin piyasa mekanizmasının işleyişi içerisinde gerçekleşmesi gerektiği inancı bulunmaktadır. Yine bu yaklaşıma göre, yoksullukla mücadelede, öncelikle kişilerin ve sivil toplum örgütlerinin ana aktör olması gerektiği değerlendirilmektedir. Sorunun asıl çözümünün ise iktisadi büyüme yoluyla olması gerektiğini söyleyen bu yaklaşım, liberal ve neo-liberal anlayışa uygun düşmektedir. (Doğan ve Kaya,2013:145)

Büyüme ve yoksulluk arasında bulunan ilişkinin, iki boyutu vardır. Bunların ilki, büyümenin eğitim ve sağlık gibi yoksullukla yakından ilişkili hizmetlerin sunulma düzeyini ve böylece istihdamı artıracakları düşüncesi, ikincisi ve daha önemli olanı ise, büyümenin gelir dağılımını etkilemesidir. Büyüme hızı kısa vadede, özellikle ücret ve istihdam gibi işgücü piyasasının göstergelerini etkileyerek, genç ve niteliksiz işgücü başta olmak üzere, farklı sosyal grupların yoksulluk oranlarının düşmesini

sağlamaktadır. Büyüme-yoksulluk ilişkisinde göz önünde bulundurulması gereken başka bir husus, yoksulluğu azaltmaya dönük olarak tatbik edilecek vergilendirme gibi yeniden dağıtım politikalarının, uygulanabilme imkanının genişleyen-büyüyen bir ekonomide daha çok olmasıdır. (Şenses,2017:222-223)

Yoksulluğun giderilmesinde yöntemlerden biri olan dolaylı yaklaşım, bu yaklaşımın büyümeyle ortaya çıkan bölüşüm-yeniden dağıtım sürecini göz önünde bulundurmadığı yönünde eleştirilmektedir. Bu düşünce, büyümenin toplumun tamamı tarafından aynı düzeyde hissedilen homojen bir yapısının olmadığını savunmaktadır. Büyüme, sadece gelirle ilgili bazı göstergelerin yükselmesi süreci değildir. Bu süreç aynı zamanda, yeniden bölüşümün gerçekleştiği, sürecin kazananları olduğu gibi, kaybedenlerinin de bulunduğu, toplumun tamamı tarafından hissedilen dinamik bir yeniden yapılanma sürecini ifade etmektedir. Bu bakımdan, büyümeyi oluşturan dinamiklere göre, bu sürecin yoksul kişileri ne yönde ve ne ölçüde etkileneceğini tahmin etmek oldukça zordur. (Önder ve Şenses,2006:2)

b) Dolaysız (Doğrudan) Yaklaşım: Bu yaklaşımda, yoksulluğun dolaysız bir şekilde çözülmesi için bazı politika ve programların benimsenmesi söz konusudur. Dolaysız yaklaşım, kamu kesiminin; vergiler, sosyal güvenlik politikaları, sosyal yardımlar, eğitim-sağlık politikaları yoluyla gelirin ikincil dağılımına etkili bir şekilde müdahale etmesini içermektedir. Bu seçeneklerin yanında, kamu öncülüğünde uygulanan, yoksullukla mücadele için geliştirilen özel programlar da, bu yaklaşımın temel müdahale araçlarındandır. (Gündoğan,2008:51)

Bu yaklaşımda yoksullukla mücadelenin, bireylerin ya da sivil toplum kuruluşlarının inisiyatifine bırakılmayacak derecede kritik bir öneme sahip olduğu anlayışı hakimdir. Bu yaklaşım, yoksullukla mücadelenin ana sorumlusu olarak devleti görmektedir. Devletin, sosyal güvenlik sistemi, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler gibi müdahaleci politika araçlarıyla, işsizlik ve gelir dağılımı öncelik olmak üzere diğer sorunlara karşı aktif bir müdahale politikası izlemesi gerektiğini söyleyen sosyal devlet veya refah devleti uygulamaları da, bu kapsamda değerlendirilmektedir. (Doğan ve Kaya,2013:146)

Devlet kurumlarının veya diğer kuruluşların, yoksulluğu azaltarak gelir dağılımının daha adil gerçekleşmesini sağlamak için doğrudan stratejiler, politikalar geliştirmesini zorunlu kılan dolaysız yaklaşım, öncelikle beslenme, eğitim, sağlık ve barınma gibi temel düzeydeki ihtiyaçlar olmak üzere, yoksulların hayat koşullarını belirleyen konulara dönük olarak, devletçe uygulamaya konulan, somut politika ve programları ve bu enstrümanlar vasıtasıyla yoksul kişilere sağladığı transferleri kapsamaktadır. (Şenses,2017:219)

Söz konusu politika araçlarının yanında, devletin öncülüğünde özel olarak tasarlanan ve uygulamaya konulan yoksulluk mücadele programları da doğrudan yaklaşımın müdahale araçları arasında bulunmaktadır. Bu kapsamda uygulamaya geçirilebilecek doğrudan önlemlere örnek olarak, çoğunlukla yoksullar tarafından kullanılan mal ve hizmetlerin sübvansede edilmesi, sosyal yardımlar, asgari ücret düzenlemeleri, istihdam artışına dönük çeşitli proje ve önlemler, yoksullar için kredi programları, çocuklar için eğitim ve beslenme programları gibi önlemleri sıralamak mümkündür. (Genç,2010:131'den aktaran İncedal, 2013:117)

Yoksullukla doğrudan mücadele için geliştirilen programların etkinliğini ve yoksulluğu gidermedeki başarısını belirleyen üç ana koşul bulunmaktadır. Bunların ilki, toplumun geneli tarafından yoksulluğun önemli bir sorun ve giderilmesi gereken öncelikli bir mesele olarak benimsenmesi ve bunu gerçekleştirmeye yönelik uygulanacak politikaların geniş toplumsal destek görmesidir. İkinci koşul, söz konusu politika ve programların hedef kitlesi olan toplumsal grupların isabetli olarak belirlenmesidir. Üçüncü koşul ise program ve politikaların şeffaf bir şekilde uygulanması ve her kademede hızlı ve yerinde karar alabilecek yetkinlikte bürokrasi kademelerinin bulunmasıdır. (Şenses,2017:240)

Yoksullukla doğrudan mücadeleyi ön gören yaklaşımlarda bir takım zorluklarla da karşılaşabilmektedir. Bunlardan birisi, söz konusu politikaların emek arzını etkilemesi, yoksullara özel kaynaklar yoluyla verilen desteğin miktarı üzerinde olumsuz etkilere neden olabilmesidir. Yapılan araştırmalar, yoksullar için yapılan transfer harcamalarının çalışma sürelerini negatif yönde etkilediğini ve hatta emek arzının azalmasına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Doğrudan mücadele

yaklaşımında karşılaşılan güçlüklerin bir diğeri, çözüm geliştirilmek istenen sorunun çok büyük buna karşılık bunu sağlamaya yönelik kaynakların kısıtlı oluşu sebebiyle bu kaynakların sınırlı bir yoksul grubuna dağıtılabilmesidir. Bunun yanında, yapılacak yardımların yoksul gruplara ne şekilde ulaştırılacağı, kaynakların kısıtlı olması sebebiyle, bu kaynaklardan yoksulların en üst düzeyde yararlanabilmeleri için, yoksul kesimin ve yoksulluk profilinin isabetli belirlenmesi, yani doğru bir hedeflemenin yapılması dolaysız yaklaşımın diğeri hassas yönleridir. (Arpacıoğlu,2012:90)

Görüldüğü üzere, yoksullukla mücadele konusunda doğrudan ve dolaylı yaklaşımın da önemli katkıları bulunmaktadır. Bu nedenle, yoksullukla mücadele gibi hassas bir konuda, bu iki yaklaşım birbirinin alternatifi değil, tamamlayıcısı olmalıdır. Yani bir yandan ekonomik büyümeyi gerçekleştirip, gelir düzeyinin yüksek olduğu istihdam imkanları artırılırken, diğeri yandan da doğrudan yoksulları hedefleyen politika ve programlar geliştirilerek, yoksullukla etkin bir mücadelede bulunmak gereklidir. Bu alanda kalıcı bir çözüm geliştirilerek başarı sağlanabilmesi, her iki metodun da birlikte yürütülmesini gerekli kılmaktadır. (Gündoğan,2008: 51)

1.5.1. Yoksullukla Mücadelede Uluslararası Gelişmeler ve Yaklaşımlar

Yoksulluk dünya genelinde her zaman var olan bir olgu olmakla birlikte, yoksullukla mücadele etme hususu, uluslararası kamuoyunda, 1990'larla birlikte, yoğun olarak yer bulur olmuştur. Konunun 1990'lı yıllarda yoğunlaşmasının nedeni, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların önderliğinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tatbik edilen "yapısal uyum politikalarının", yoksulluk sorununu olumsuz yönde etkileyen sonuçlarının olmasıyla ilgilidir. Yapısal uyum politikaları uygulanırken, yoksulluk sorununun sağlanan büyümeyle birlikte çözülebileceğinin ön görülmesi, bu kuruluşlar tarafından yoksullukla mücadele ve kalkınma sorunlarının gelir odaklı ve ekonomik büyüme merkezli algılandığını göstermektedir. (Metin,2014:6315)

1970'lere kadar kalkınma kavramının yalnızca ekonomik yönüne vurgu yapılmış ve bu kavram, ekonomik büyümeyi ifade eden GSMH artışlarıyla ilişkili görülmüştür. Kalkınma sürecinde, gelişmekte olan ülkeler, kalkınmayı sağlamanın yolunun, hızlı ve

sürekli bir büyümeyi gerçekleştirmekten geçtiğini var saymaktaydılar. Zamanın hakim iktisat teorisinden ve sanayileşmesini sağlamış ülkelerden destek alan bu ülkeler, işsizliğin, gelir dağılımı eşitsizliklerinin, yoksulluğun, çevre tahribatının, ekonomik büyümeyle birlikte ortadan kalkacağına inanmaktaydılar. Halbuki yaşanan süreçte beklentinin aksine, ekonomik büyüme kaynaklı gelir dağılımı eşitsizliklerinin yaşandığı, geniş toplum kesimlerinin yoksullaştığı, bölgesel dengesizlik ve eşitsizliklerin yaşandığı, doğal kaynaklar ve çevrenin uzun dönem büyüme hedefini gerçekleştiremeyecek düzeyde tahrip olduğu ve toplumsal barışın zedelendiği görülmüştür. (DPT,2001:120)

Refah devleti yaklaşımı, İkinci Dünya Savaşından 1970’li yılların sonuna kadar benimsenmiş, daha ziyade sosyal güvenlik önlemlerine dayalı politika seçeneklerine yer veren yaklaşımdır. Esasen tam istihdamın sağlanması ve geniş bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması şeklinde özetlenecek bu yaklaşımın, özellikle gelişmiş bölgelerde, yoksullukla mücadele konusunda kayda değer başarılar kazandığını söylemek mümkündür. Ancak bu yaklaşımdan 1980’li yıllardan itibaren vazgeçilmeye başlanmıştır. Bunun nedeni, söz konusu politikaların kendi içerisinde sorunlar barındırmasıdır. Örneğin yoksullukla mücadelede başvuru sosyal güvenlik harcamalarının, bir süre sonra bütçe üzerindeki yükü giderek artmış, bu durum refah devleti anlayışının terk edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından bu güne kadar, yoksulluğu oluşturan standartlar giderek yükselmiş, devletin ekonomiye müdahalesinin pahalılaşması sonucunu doğuran bu süreçle birlikte, müdahale içeren politikalardan vazgeçilmeye başlanmıştır. Bu durumun gerekçesi ise, devletin yerine getirmesi beklenen iki ana görev arasında bir uyumsuzluk bulunması ve bunun refah devletinin devamlılığını giderek zora sokmasıdır. Devlet bir taraftan piyasanın işleyişi için lüzumlu kurumsal düzenlemelerin oluşturulmasında, mülkiyetin geliştirilip korumaya alınmasında ve para ve kredi sisteminin işleminde, diğer yandan da kalkınmayı ve sosyal uyumu gerçekleştirmek amacıyla lüzumu halinde piyasanın işleminde müdahalede bulunmayı görev bilmektedir. Ancak, tam istihdamı ve kapsamlı bir sosyal güvenlik ağının kurulmasını ön gören, savaş sonrası dönemin hakim anlayışını yansıtan bu toplumsal sözleşme, toplumsal gruplar arasında ortaya çıkan sorunları ve gerilimleri engelleyememiştir. Refah devleti anlayışı, bir taraftan toplumsal dayanışmayı gerçekleştirmeyi, diğer taraftan da birikim sürecinde oluşan

riskleri gidermeyi Keynesyen politikalarla sağlamaya çalışmaktadır. Fakat devletin görev olarak üstlendiği sorumluluklar arasındaki açmaz, 1970’li yıllardan başlayarak gittikçe belirginleşen mali krizlere neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle, bir taraftan birikimi sağlamaya, diğer taraftan da yoksulluğu azaltmaya çalışan devlet, sürecin sonunda kendi kaynaklarını tüketmeye başlamıştır. (DPT,2007:3-4)

Kalkınma modellerinin ve uygulamalarının gündemde olduğu 1980’li yıllara gelindiğinde, kapitalist düzen mevcut yaklaşımını sorgular hale gelmiştir. Bu döneme kadar benimsenmiş olan Keynesyen iktisat politikalarının sistemin sorunlarına çözüm bulamaması ve neo-liberal iktisat politikalarının ön plana çıkışı, kalkınma konusuna yaklaşımı kökten değiştirmiştir. Bu süreçte Keynesyen politikalara dayalı refah devleti yaklaşımının ekonomiye devletin müdahale etmesini ve planlı kalkınma hedeflerinin belirlenmesini ön gören anlayışı, yerini serbest piyasa ekonomisinin işleyişine dayalı ekonomik kalkınma anlayışına bırakmıştır. Başka bir deyişle, yenedünya düzeni; ekonomik, siyasal ve sosyokültürel alanlarda yerel sınırların ortadan kalkma sürecini tanımlayan küreselleşmeyle birlikte, kalkınma düşüncesini radikal bir şekilde değiştiren yeni bir anlayışı benimsemiştir. Bu yeni yapıda, serbest dış ticaretin vasıtasıyla uluslararası piyasada belirlenen mal ve hizmet fiyat düzeyi, sermaye hareketleri serbestisiyle belirlenen mali piyasalardaki anahtar fiyatlar, yeni döviz kuru ve faiz oranı, yabancı sermaye yatırımları, uluslararası piyasalardan borçlanma imkanları, makro ve mikro düzeyde yeni ekonominin yapıtaşlarını belirleyen unsurlar olmuştur. Yaşanan bu dönüşümle birlikte kalkınma, tamamen ulusal politikaların etkisindeki bir kavram olmaktan ziyade, liberal düşüncenin ve politikaların belirlediği uluslararası ilişkiler çerçevesinde algılanmaya başlanan bir kavram olmuştur. (DPT,2001:121)

Yaşanan bu süreçte yoksulluk sorununun çözülememesi, hatta bazı ülkeler açısından daha kronik hale gelmesi, uluslararası girişimleri gerektirmiş, Birleşmiş Milletler, IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar 90’lı yıllardan itibaren yoksulluğu esas alan özel çalışmalar yürütmüşlerdir. Yoksulluk sorununun, küresel bir sorun olarak, dünyanın geleceği için giderek daha büyük bir tehdit oluşturması, tüm ülkelerin bu sorunu ortadan kaldırmak için ortak bir mücadele vermesi gerektiği zorunluluğunu ortaya koymuştur. Bunu sağlamak için Kasım 2000 tarihinde 189 ülke temsilcisi bir

araya gelerek Milenyum Deklerasyonu'nu imzalamışlardır. Bu deklarasyonda dikkat çeken nokta, içerisinde Milenyum Kalkınma Hedefleri (MDGs) olarak bilinen ve 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi taahhüt edilen hedeflerin bulunmasıdır. Bu deklarasyonla taahhütte bulunulan söz konusu hedefler şunlardır: (Gündoğan,2008:47)

- 1) Aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması,
- 2) Evrensel bir temel eğitim düzeyinin yakalanması,
- 3) Cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi ve kadınların güçlendirilmesi,
- 4) Çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi,
- 5) Ana sağlığının iyileştirilmesi,
- 6) AIDS, sıtma gibi hastalıklarla mücadele edilmesi,
- 7) Sürdürülebilir bir çevre oluşturulması,
- 8) Kalkınmayı sağlamaya dönük küresel işbirliğinin geliştirilmesi.

Milenyum hedeflerine benzer bir şekilde Avrupa Birliği de kalkınma başta olmak üzere işsizlik, yoksulluk gibi ekonomik sosyal sorunların çözümü konusundaki temel perspektifini Lizbon Stratejisi (Ajandası) ile belirlemiştir. AB politika yapıcılarını 2000 yılında Portekiz'in Lizbon şehrinde toplanarak, Avrupa'nın geleceği üzerine müzakerelerde bulunmuşlar, gelecekte Avrupa'nın daha iyi yönetilebilmesi için politikalar oluşturmaya çalışmışlardır. Burada esas amaç, Avrupa Birliğini bekleyen ekonomik, sosyal ve çevresel risklere karşı önlemler almaktır. Yani amaç yalnızca iktisadi büyümeyi sağlamak değil aynı zamanda Avrupa Birliğinin karşı karşıya olduğu sosyal-çevresel problemlere de çözüm önerileri geliştirebilmektir. Stratejide 2010 yılı için bazı hedefler belirlenmiş, bu hedeflere ulaşabilmek için belirlenen alanlarda ekonomik ve sosyal gelişimi sekteye uğratan sorunların aciliyetle çözülmesi istenmiştir. Bu sorunlar arasında, iktisadi alanda cinsiyet ayrımcılığı, hizmet sektöründe yetersiz bütünleşmenin bulunması, bölgeler arasında var olan ekonomik ve sosyal farklılıklar, işgücünün niteliğindeki yetersizlikler, bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanmanın düşük olması, uzun zamandır yapısal işsizliğin var olması, yaşlanan nüfus ve ABD ve Japonya ile Avrupa Birliği arasında teknolojik açığın bulunmasıdır. (Yılmaz,2010:24)

Uluslararası düzeydeki bu girişimlere rağmen; yoksulluk ve yoksunluğun giderilmesinde başarı sağlanamadığı söylenebilir. Örneğin, 2015 yılına kadar aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılmasını hedefleyen Milenyum Hedeflerine rağmen, bu gün itibariyle 700 milyonun üzerindeki bir nüfus halen açlıkla mücadele etmektedir.

Uluslararası arenada Dünya Bankası ve UNDP tarafından belirlenmeye çalışılan gündem söylem olarak güçlü görünmekle beraber, pratikte son derece zayıf bir görünüm arz etmektedir. Belirlenen gündemlerin, Bretton Woods kuruluşlarının himayesinde gittikçe yaygınlaşan neo-liberal politikalar içerisinde yoksulluğun asıl belirleyicisi olan servet ve gelir dağılımı gibi konuları ve ulusal-uluslararası politik güç dengelerini tartışmaktan ısrarla kaçındığı iddia edilmektedir. Bu yaklaşım içerisinde yoksullukla mücadele konusunun da, kamunun sağlayacağı kısıtlı sosyal yardımlara ve sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerine göre belirlenen dar bir bakış açısına sıkıştırıldığı görülmektedir. (Önder ve Şenses,2006:24)

1.5.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele

Türkiye’de yoksulluk konusunda yapılan çalışmalarda, yoksullukla mücadele yöntemlerine, yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesi meselesi kadar yer verilmediği görülmektedir. (Önder ve Şenses,2006:13) Toplumda var olan dayanışma ilişkilerinin yardımıyla bireylerin gerçek yoksulluk düzeyinin ortaya çıkamaması nedeniyle ülkemizde yoksullukla mücadele konusu göz ardı edilmiştir.

Yoksulluğun görünümünü istatistiki olarak ifade eden çalışmalar gelir eksenli bir yaklaşım sergilerken, gelir dışındaki yoksulluk ölçülerini de değerlendirmeye dahil eden çalışmalar, karşılaştırmaya imkan veren sayısal veriler üretmemektedir. Bu nedenle, ortaya konulan Türkiye’nin yoksulluk profili, sadece gelire göre yapılan bir ölçümü yansıtmakta, böylece gelirin artmasıyla yoksulluğun da çözüleceğini ön gören dolaylı yaklaşımın benimsenmesine neden olmaktadır. Bunun yanında, yoksullukla mücadele programları, uzun vadeli iktisadi ve sosyal politikaların tamamlayıcısı gibi görülmemekte, bunun yerine dezavantajlı olduğu değerlendirilen kişilere yapılan sosyal yardımlarla kısıtlı kalmaktadır. Yoksullukla mücadelede başvuru sosyal

yardımlar için yapılan değerlendirme ve gözlemler, bu yardımların detaylı bir programa göre yapılmadığı, belirli toplumsal ve kişisel ilişkiler üzerinden belirlenerek, günü birlik kararlara göre yapıldığı yönündedir. (Önder ve Şenses,2006:22)

Son 20 yıldır Türkiye’de yoksulluk sorununun çözümünde, daha ziyade “telafi edici mekanizmalar” kullanılmıştır. (DPT,2007:33) Son yıllara kadar, yoksulluk sorununun çözümü, dolaylı yaklaşım çerçevesinde ele alınmış, işsizliğin azaltılmasında olduğu gibi, yoksulluk sorununun giderilmesinin de ekonomik büyümeyi sağlayarak gerçekleşeceği inancı benimsenmiştir. Bu durum, beş yıllık kalkınma planlarında da yer bulmuş, hızlı bir iktisadi büyümenin işsizliği de, yoksulluğu da otomatik olarak çözeceği gibi iyimser bir düşünce kabul edilmiştir. Ancak bu yaklaşımın işsizlik sorununa çare olamadığı ve işsizlik sorununun çözümü için amaca dönük özel politikaların uygulanması gerektiği bilinmektedir. Aynı şekilde mülkiyet ve üretim araçlarının dağılımında eşitsizlikler bulunan ülkemizde, büyümenin tek başına yoksulluk sorununu çözmede yetersiz kalacağı geç de olsa anlaşılmıştır. Böylece en hızlı büyüyen ülkeler arasında yer almış Türkiye’de, yoksullukla mücadele konusunda, büyümeyle birlikte doğrudan müdahale yaklaşımı da benimsenmiştir. (Gündoğan,2008:52)

Bu bağlamda, kurumsal anlamda kayda değer ilk uygulama, 1986 yılında 3294 sayılı kanun ile kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’dur (SYDTF). Fon; yoksul ve muhtaç durumda olan vatandaşlara yardım elini uzatmak, sosyal adaleti artırıcı tedbirler almak, gelir dağılımı eşitsizliklerinin giderilmesine katkıda bulunmak, toplumun sosyal yardımlaşma ve dayanışmasını teşvik etmek amaçlarıyla faaliyete geçmiştir. (Doğan, 2014:46) 03.06.2011 tarihinde ise, 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) gereği, sosyal yardım faaliyetleriyle uğraşan pek çok kamu kuruluşu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altında birleşmiş ve bu görevlerini Bakanlığa devretmiştir. (İncedal,2013:71)

SYDTF’ nin uyguladığı önemli projeler arasında, 2001 yılı ve öncesinde yaşanmış olan ekonomik krizlerin yoksul kesim üzerindeki olumsuz yansımalarını gidermek amacıyla başlatılan Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) gösterilebilir. 28.11.2001 tarihinde faaliyete geçen Projenin amacı, peş peşe yaşanan krizlerin

akabinde yoksulluğu gidermek için etkin politikalar geliştirmek ve söz konusu politikaları uygulayacak olan kamu kurumlarının kapasitesini güçlendirmektir. (DPT, 2007:30)

Yoksulluğun azaltılması konusunda, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan başka, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü, Belediyeler ve sivil toplum örgütleri de, yoksullara yönelik hizmetlerde görev almışlardır. Anlaşılacağı üzere, Türkiye'de yoksulluğun etkilerini giderme konusunda birçok kurum ve kuruluş faaliyette bulunmuştur. Söz konusu kurumların bazıları sadece sosyal yardım ve hizmetlerle görevli olmakla birlikte, bazıları da sosyal güvenlik alanına ilave olarak para transferleri yapmak suretiyle yapılan mücadeleye katkı vermiştir. Tüm bunlara rağmen, Türkiye'de son 20 yılda yoksullukla mücadele konusunda yaşanan gelişmeler ve sonuçları değerlendirildiğinde, bu çabaya rağmen önemli bir mesafe kat edilemediğini söylemek mümkündür. Bu nedenle yoksulluk programları, ülkenin uzun vadeli ekonomi politikalarını ve sosyal hedeflerini tamamlayıcı olarak tasarlanmamaları ve daha ziyade dezavantajlı durumdaki kişilere sosyal yardım yapılmasıyla sınırlı kalmaları yönleriyle eleştiriye maruz kalmışlardır. (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:74)

Ülkemizde 2001 yılı sonrasında yaşanan yüksek büyümeye rağmen, gelir adaletsizliği ve yoksulluğun çözümü konusunda önemli bir iyileşme sağlanamaması, bu konuların salt piyasa mekanizmasının işleyişiyle ele alınamayacağını ve büyümeyi sağlayarak kendiliğinden çözülemeyeceğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu sorunların halen mevcut olmasının arkasında, devletin etkin bir biçimde çözüme yönelik sosyal politika uygulamaması yatmaktadır. Mevcut vergi sisteminin, gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu artırıcı bir yapısı vardır. Vergi sisteminin, gelirin yeniden dağıtılmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve farklı kurumlar tarafından yoksul kesime yapılan transferlerin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, küresel kriz şartlarında yoksulluğun daha da ilerlemesine engel olacaktır. Eğitim alanında fırsat eşitliğini sağlayacak uygulamaların hayata geçirilmesi, sağlık hizmetlerinin kapsam ve içeriğinin artırılması, sendikal haklar bakımından kısıtlamaların kaldırılması, uzun vadede yoksulluk ve gelir adaletsizliği sorunlarının çözümüne katkıda bulunacak temel önlemlerdir. (Çalışkan,2010:129)

Modern çağın ekonomik ve sosyal sorunlarına karşı geleneksel sosyal güvenlik sisteminin ve refah devleti yaklaşımlarının yetersiz kalması neticesinde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de alternatif yaklaşımlar gündeme gelmiştir. 2006 yılında Muhammed Yunus’a Nobel Ekonomi Ödülünü kazandıran mikro kredi düşüncesi ve uygulaması yoksulluk sorununun çözümü için benimsenen alternatif yaklaşımlardan biri olmuştur. Yoksullukla mücadelede uluslararası kuruluşların da desteğini alan bu yeni yaklaşımın detayları, dünya ve Türkiye uygulamalarına 2’nci bölümde yer verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MİKRO KREDİ

2.1. REFAH DEVLETİNDEN MİKRO KREDİ DÜŞÜNÇESİNE UZANAN SÜREÇ

Sanayileşme olarak bilinen, 19 uncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkıp hızla yayılan süreç, aynı zamanda hızlı kentleşmeyi ve toplumsal dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Gelişen sanayinin işgücüne ihtiyaç duyması, kırsaldan kentlere göçlere neden olmuştur. Sanayileşme nedeniyle ivme kazanan göçler sonucu kentsel alanlarda büyük bir işçi nüfusu oluşmuştur. Sanayi devriminin ilk dönemlerinde, işçilerden oluşan bu yeni toplumsal grup, kötü çalışma koşullarına maruz kalmıştır. O dönemde geçerli olan klasik liberal anlayışa göre, piyasanın işleyişine herhangi bir müdahalede bulunulmadığından, ücret ve diğer çalışma şartları bakımından, işgücü aleyhine durumlar ortaya çıkmıştır. Ancak, 1929 Ekonomik Buhranıyla birlikte, bu mevcut yapı ciddi bir şekilde sorgulanmaya başlamıştır. Bu sorgulamalar neticesinde ortaya çıkan ve kendi etki alanını oluşturan sosyal devlet yaklaşımı, Batı Avrupa ve ABD'deki yerel uygulamaları aşarak, yaygın bir devlet politikası haline gelmiştir. Bu gelişmeyle birlikte ilk sosyal güvenlik uygulamaları, kurumsal olarak gelişim göstermeye başlamıştır. 1930'lu yıllarda liberal düşüncenin yaşamış olduğu sarsıntının etkileri, İkinci Dünya Savaşından sonra daha çok hissedilmiştir. Bu süreçte, Keynesyen ekonomi politikaları evrilerek sosyal devlet ve refah devleti anlayışı haline gelmiştir. 1980'li yıllarda ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerin etkisiyle, bu sefer de refah devletinin varlığı ve uygulamaları sorgulanmış ve devlet tarafından sunulması zorunlu hizmetlerin neler olduğu konusunda tartışmalar yoğunlaşmıştır. (Eser, Memişoğlu ve Özdamar; 2011:202)

1980'lere kadar modern çağın refah devletleri, toplumlarında sosyal adaleti sağlamak için sosyal sigorta sistemini ve diğer sosyal politika araçlarını kullanmaktaydı. Ancak bu sistemin çalışması için insanların geçimlerini

kazanabileceği güçlü bir emek piyasası ile vergilerle gelir dağılımını sağlayacak meşru bir devlete ihtiyaç vardı. 1970'lerden itibaren hızlı bir dönüşüm sürecine giren küresel ekonominin dinamikleri modern sosyal politika anlayışının iki ayağını da şiddetle sarsmaya başlamıştı. Bu süreçte hem emek piyasası hem de refah devleti ciddi değişikliklere uğramıştır. Her şeyden önce ekonomik büyümeyle istihdam artışı arasındaki bağ büyük ölçüde tarihe karışmıştı. Ekonomilerin küreselleşmesi, az gelişmiş ülkelere yeni olanaklar sağlamış gibi gözükse de, aslında bu olanaklar beraberlerinde istikrarsızlığı da getirmişti. Ekonomik büyüme, istihdam kapasitesini artırmamakta, var olan düşük miktardaki işler de, genellikle kayıtdışı alanlarda yoğunlaşmaktaydı. Bu şartlar altında küresel ekonomi, ulus devletleri bir bunalıma doğru sürüklemişti. Modern çağın refah devletlerinin, hangi yolu seçerlerse seçsinler, eski sosyal politikaları sürdürmeleri imkansızdı. Emek piyasası ve refah devletinin yoksulluğun giderilmesi konusunda çaresiz kaldığı bu durumda, insanlar kendi çıkış yollarını kendileri bulma yolunu seçecekti. Mikro kredi tam da böyle bir zamanda ortaya çıktı. Bu yeni yaklaşımda, yoksulluğun giderilmesi konusunda bireysel girişimlerin, devletin müdahale politikaları yoluyla sağlayacağı yarardan daha fazlasını ortaya koyabileceği inancı hakimdi. Mikro kredi sayesinde işsizler emek piyasasına katılma şansı bulacak, böylece ekonomik gelişmenin etkisiyle, mikro ölçekteki yoksul girişimciler de hayatlarını idame ettirebilecekti. (Adaman ve Bulut;2007:237-244)

Mikro finans sistemi, bir ülkede fiili olarak çalışmayan ve finansal piyasaların sunduğu hizmetlere erişim imkanı bulunmayan yoksul kişilerin, çeşitli kamu ve özel sektör kuruluşları tarafından sağlanan finansal imkanlardan yararlanması esasına dayanmaktadır. Mikro finans yoluyla, yoksul kişiler ekonomik olarak bağımlı olmaktan kurtulmakta, böylece daha üretken bir duruma gelerek düzenli bir gelir sahibi olmaktadır. Mikro finans sektörü bunu gerçekleştirmekle, aynı zamanda, üretime başlayan yeni yoksul iş gücü vasıtasıyla halihazırdaki üretim kapasitesini ve çıktı miktarını da artırmayı, bu sayede büyüme, kalkınma gibi makro ekonomik göstergelerin de iyileşmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. (Çak, 2007:4)

2.2. KAVRAM OLARAK MİKRO KREDİ VE MİKRO FİNANS

Mikro finans ve mikro kredi kavramları pek çok çalışmada birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu iki kavram birbiriyle yakından ilişkili olmakla birlikte, anlamları ve kapsamı birbirinden farklılık göstermektedir. Mikro finans, yoksul gruplara ve mikro işletmelere; kredi, tasarruf, sigorta, para transferi gibi birçok finansal hizmetin sunulması olarak tanımlanırken, mikro kredi ise dar gelirli müşterilere küçük çaplı krediler verilmesi hizmeti olarak literatürde karşılık bulmaktadır. (Demir, 2016: 59)

Mikro kredi, mikro finans faaliyetleri yürüten bir kuruluş tarafından bir mikro girişimciye, iş geliştirme amaçlı verilen krediyi ifade etmektedir. Yoksul olarak kabul edilen kişilerin, kendi çabalarıyla yoksulluğu yenmede etkin bir yöntem olarak görülen mikro kredi; güvene dayalı, teminatın bulunmadığı ve kefile ihtiyaç duyulmayan bir kredi modelidir. Bu krediler, çoğunlukla işletmenin ihtiyaç duyduğu sermayenin karşılanması, hammadde veya malzeme temini, üretimde kullanılacak sabit teçhizatın alınması gibi amaçlara dönük olarak verilir. Şu örnek mikro kredi felsefesini en yalın şekliyle ifade etmektedir: “mikro kredide kişilere balık verilmez, nasıl balık tutulacağı da öğretilmez, bunlardan ziyade yoksulların balık tutabilmesi için gerekli balık ağı veya kayık kiralaması veya almasına destek olunur.” Bu düşünceye göre insanlar yaratılış gereği bazı yeteneklere sahiptir ve mikro kredi sistemi, insanların atıl kapasitelerini açığa çıkarmada oldukça etkilidir. Ortaya çıkan bu atıl kapasite sayesinde yoksul kişiler, içerisinde bulunduğu durumdan çıkma fırsatı bulmaktadırlar. (Ozan Dündar;2007:2)

Mikro finans ise; mikro kredi hizmetlerini de içerisine alan daha genel bir kavramdır. Mikro finans yaklaşımında; geçerli mali sistemden yararlanamayan veya bu kuruluşlara ulaşamayan yoksul kişi, aile ve mikro işletmelere; kredi, sigorta, tasarruf ve para transferi gibi hizmetlerin sunulması söz konusudur. Bu hizmetlerin sunulmasında, iki ana model bulunmaktadır:

(1) Bireysel girişimlere ve küçük ölçekli işletmelere hizmet eden “ilişki tabanlı bankacılık modeli” ve

(2) Mikro kredi ve benzer hizmetlerin oluşturulan gruba verilmesini sağlayan grup tabanlı modeldir. (<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikrofinans-nedir--/127/1> Erişim Tarihi: 03.01.2019)

Mikro finansın kapsamı ve içeriği, mevcut finansal kuruluşlara erişemeyen yoksul kesimin değişik finansal ürünlere ihtiyaç duymaları sebebiyle genişlemiş, mikro finans; kredi, tasarruf ve sigorta gibi hizmetleri de içerecek şekilde hizmet yelpazesini genişletmiştir. Mikro finans düşüncesi, yoksullukla mücadele konusunda dünyadaki geleneksel yöntemlere alternatif olarak ortaya çıkmış, karşılıksız yapılan para yardımlarından daha etkili sonuçlar elde etmiştir. Bu yaklaşımın daha etkili sonuçlar elde etmesinin sebeplerinden birisi, borç olarak verilen mikro kredinin tahsil edildikten sonra, bir başka mikro girişimciye de verilmesi ve böylece aynı tutarın, defalarca, birçok kişiye tahsis edilmesidir. İkinci bir sebep de, doğru bir şekilde temin edilen kredilerin geri ödenmesi gerektiğinden, borç alanları çalışmaya, kendilerine ait işler kurmaya ve tecrübe kazanmaya sevk etmesi, bu sayede kişisel gelişimi artırarak daha donanımlı bireyler oluşturulması sürecine katkıda bulunmasıdır. (<http://muhammedyunus.okan.edu.tr/tr/mikro-finans-nedir.php> Erişim tarihi: 07.01.2019)

2.3. MİKRO KREDİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Dünyada mikro kredi fikrinin bilinçli bir proje olarak hayata geçirildiği ilk yer Bangladeş olarak bilinmektedir. 1970’li yılında Çittagong Üniversitesinde akademisyen olan Muhammed Yunus, bambu üretimi yapan ve yeterli sermayeye sahip olmayan küçük üreticilerin tefeciler tarafından sömürüldüğünü görmüş; kendi imkânlarıyla bu üreticilerden 42 sine faizsiz kredi olarak verdiği 27 doların geri dönüşünün gerçekleştiğini tespit ederek mikro kredi düşüncesinin kurumsal temellerini oluşturma yönünde ilk adımları atmıştır.

Yoksullukla mücadele eden pek çok ülke gibi Bangladeş’te yoksullukla mücadele konusunda dış yardımlara bağımlı hale gelmiş, sağlanan bu yardımların verimsiz alanlarda kullanılmasıyla ülke daha da borç batağına sürüklenmişti. Ne yazık ki yoksulların kredi ve sermaye ihtiyaçlarına cevap verecek hiçbir resmi finansal

kuruluş bulunmuyordu. Bu kredi pazarı resmi kurumların ilgisizliği yüzünden yerel tefecilerin eline geçmişti. Bu kişisel değil yapısal bir sorundu. (Yunus; 1999:23)

Sorun Dünyanın her yerinde aynıydı. Uluslararası yardım kuruluşlarının sağladığı parayla finanse edilen projelerin pek çoğu muazzam hükümet bürokrasisi yaratmakta, bunlar kısa zamanda, yolsuzluğa ve verimsizliğe yönelip orijinal hedeflerinden sapmaktaydılar. Bu yardım, paranın hükümetlere gideceği varsayımıyla yapılmaktaydı. Pazar ekonomisi ile serbest girişimin üstünlüğünü savunan bir dünyada, uluslararası yardım paraları, hükümet harcamalarını artırmaya yaramakta, çoğu zaman pazar ekonomisinin çıkarlarına ters düşmekteydi. (Yunus, 1999:31)

Bu süreç yaşanırken, Banglades’li Muhammed Yunus ülkede yaşanan yoksulluğa çare aramaktaydı. Yunus, 1972’de eğitimini tamamlamasının akabinde ekonomi hocalığı yapmak üzere memleketi olan Cittagong’ a dönüş yapmıştır. Banglades’te yaşanan yoksulluğun geldiği noktayı ve insanların bu durum karşısındaki çaresizliğine şahit oldukça, gerçeklikten soyutlanan Ortodoks ekonomi yaklaşımının kifayetsizliğini fark etmiştir. Mevcut siyasi anlayışıyla ve devletin etkisiz politikalarıyla ülkedeki yoksulluk sorununun çözülemeyeceğini gören Yunus, yoksulluk olgusunun detaylarına inmek, etki ve sebeplerini bizzat yerinde müşahade etmek için çalıştığı Chittagong Üniversitesinin etrafındaki köylere ziyaretler düzenlemiştir. Öğrencileriyle Jobra köyüne gittiklerinde, burada bambu tabure imal eden yoksul bir kadınla tanışmış, kadının tüm bu el emeğine ve çalışkanlığına rağmen yaşam koşullarının kötü olduğunu görmüştür. Burada, kişiyi yoksulluğa sürükleyen şeyin, işe yarar bir beceriye sahip olmaması değil, iş yapmak için başlangıç giderlerini karşılayacak sermayesinin bulunmaması olduğunu görmüştür. Söz gelimi, bambu tabure yapan kadın, bu imalat için gerekli malzemeyi alabilecek finansal yeterlilikten uzaktı. Bu nedenle bu kişilerin, yüksek faize katlanarak tefeciye borçlanmak veya malzemeyi temin edecek yerel bir tüccarla anlaşma yapmak gibi iki seçeneği bulunmaktaydı. Fakat yapılan işteki kar marjı düşük olduğundan, tefeciden yüksek faizle temin ettiği tutarı faiziyle birlikte ödeme imkanı yoktu. Bu sömürü düzeninde, üreticinin yoksulluk çıkmazından kurtulması mümkün görünmemekteydi. Halbuki ihtiyaç duyulan başlangıç sermayesi oldukça düşüktü ve küçük bir kaynakla yoksulluğu yenme imkanı bulunmaktaydı. Daha detaylı bir inceleme yapmak üzere

Jobra köyüne dönen Muhammed Yunus, yoksulluk içerisinde yaşayan 42 kişinin kendi kaynaklarıyla iş yapabilmeleri için gerekli tutarın 27 USD olduğunu hesapladı. Finansal sistemin kurumsal yapıları bankaların, bu yoksullara kredi vermeyi reddetmesi nedeniyle, Yunus bu tutarı kendi olanaklarıyla karşılamış ve 42 yoksul üreticiye dağıtmıştır. Böylece Muhammed Yunus, 1976 yılında, ilk mikro kredi projesini başlatmıştır. (Adaman ve Bulut; 2007:26-27)

Elde edilen mikro düzeydeki bu kredi, yoksulların içerisinde bulunduğu durumdan bireysel girişim yoluyla çıkmaları konusunda umut olmuştur. Yunus, ilerleyen zamanlarda, ticari bankalar ve devletin öğütlerine itibar etmeyerek, yoksullara mikro kredi vermeye devam etmiş, 1983 yılında güven ve birliktelik anlayışıyla çalışan Grameen Bankasını kurmuştur. (<http://www.israf.org/sayfa/Onculer/267> Erişim Tarihi: 05.01.2019)

Kelime olarak “Grameen”, Bangladeş dilinde “kırsal” veya “köy” manasına gelmektedir. 1976 yılından başlayarak Jobra Köyünde uygulanan Grameen projesinin başarılı olması sonucu, Bangladeş Merkez Bankası ve Bangladeş’in ticari bankaları, mikro kredi projesine destek vermeye başlamıştır. Hizmet sahasını genişleten Grameen projesi, 1979’da Tangail bölgesine açılmıştır. Buradaki uygulamalar da başarıya ulaştınca, proje yayılmaya devam etmiştir. 1980’lere gelindiğinde ise, Grameen Projesi dünya çapında ilgi uyandırmış ve Ford Vakfı gibi oluşumlardan finans desteği alır olmuştur. 1983 yılına gelindiğinde, yürütülen bu proje, özel bir tüzükle Grameen Bankası’na dönüştürülmüştür. Elde etmiş olduğu başarının da etkisiyle yeni kurulan Grameen Bank’a ülkedeki diğer bankalardan daha fazla imkan ve özgürlük tanınmış, Bangladeş Merkez Bankası, Grameen üzerindeki denetimini sınırlı tutmuştur. Grameen Bank, döviz işlemleri haricinde tüm bankacılık işlemlerini gerçekleştirmiştir. (Öner, 2007’den aktaran Ateş ve Öğütoğulları, 2012: 39)

Mikro kredi düşüncesi 1970’lerde Bangladeş’te doğmuş olmakla birlikte, 1990’lardan sonra farklı bir önem kazanmıştır. Bu durum, yoksullukla mücadele konusunda, 1990’lardan sonra uluslararası kuruluşlar nezdinde bir farkındalığın oluşmasıyla yakından ilişkilidir. Böylece 1997 yılında ilk “Mikro Kredi Zirvesi” düzenlenmiştir. Sonrasında Birleşmiş Milletler 2005 yılını “Mikro Kredi Yılı” olarak

ilan etmiştir. Birleşmiş Milletlerin 2005 yılını mikro kredi yılı ilan etme sebepleri şu şekilde sıralanmıştır: (www.comcec.org' tan aktaran Gökyay, 2008:12)

- Mikro finansın, Binyıl Kalkınma Hedeflerine katkıda bulunacağını düşünülmesi;
- İnsanların bilincini, mikro finansın kalkınmayı sağlamada önemli bir unsur olduğu yönünde geliştirmek;
- Kapsayıcılığı içeren finansal sektörleri desteklemek;
- Finans hizmetlerine sürdürülebilir erişimi sağlamak;
- Mikro finansın kapsamını oluşturarak genişlemesi için stratejik ortaklıkları ve yenilikleri teşvik etmek.

Tüm bu gelişmeler sonucunda, Grameen Bankasını kurarak mikro kredi yoluyla geniş bir toplum kesimine hizmet sunmuş olan Muhammed YUNUS, yapmış olduğu çalışmalardan dolayı, 2006 yılında Nobel Barış Ödülüne layık görülmüştür. Yaşanan tüm bu gelişmeler, yoksullukla mücadelede mikro finans ve daha özde mikro kredi yaklaşımının, özellikle uluslararası kuruluşlarca etkin bir yöntem olarak benimsendiğini göstermektedir. Mikro kredi sistemine bu derece ilgi gösterilmesinin sebebi, özellikle 1970'li yıllarda uluslararası örgütlerin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde desteklediği, kırsal ve kentsel kalkınmayı sağlamaya dönük geniş kalkınma programlarının başarıya ulaşamamış olmasıdır. Geçmişte yaşanan bu olumsuz tecrübelerden hareketle, mikro girişimciye, kendi işlerini kurup yönetmek veya geliştirmek için hibe şeklinde veya piyasa faiz oranından düşük krediler verilmesi yerine, çoğu zaman sürdürülebilirliğini sağlamak için piyasa faiz haddinin üzerinde işlem maliyetleri ile çalışan mikro finans kuruluşlarının desteklenmesi ve bu alanda yapılan çalışmaların geliştirilmesi teşvik edilmiştir. (Gökyay, 2008: 12-13)

Ekonomik ve sosyal çıktıları olan mikro kredi, günümüzde pek çok ülkede başarıyla uygulanmaktadır. Mikro kredi sisteminin en önemli amacı, yoksullukla mücadele etmek ve ülkeler/bölgeler arasındaki eşitsizlikleri gidermektir. Mikro kredi yoluyla bir taraftan kredi kullanan kişinin refah ve gelir seviyesi artırılmaya çalışılmakta, diğer taraftan dolaylı bir şekilde, makro düzeyde kişi başı milli gelir

miktarı artırılmış olmaktadır. Mikro kredi uygulamalarının iktisadi boyutu olduğu kadar sosyal boyutu da vardır. Kredi verilmesi için şart koşulan grup kurma sisteminde, kişilerin kişisel veya toplumsal sorunları da bu grupların dayanışması içerisinde çözülebilmekte, aidiyet duygusunun oluşturacağı güven unsuru sayesinde, kişilerin gelişimlerine de katkı sağlanabilmektedir. (Korkmaz, 2004:15)

2017 yılı itibariyle Grameen Bank, Bangladeş'te %97 si kadınlar olmak üzere 8.93 milyon mikro kredi kullanıcısına 81.400 köyde 2.568 şubeyle hizmet vermektedir. Kredi geri ödemeleri %97 oranında geleneksel bankacılık sektöründe görülmedik bir şekilde yüksektir. Grameen'in bu başarılı metodu ABD, Canada, Fransa, Norveç, Hollanda dâhil 58 ülkede uygulanmaktadır. (Grameen Bank Annual Report, 2017: 9-14)

2.4 HEDEF KİTLE OLARAK KADINLAR

Mikro kredi; hem ilk uygulamaların gerçekleştiği Bangladeş'te, hem de bu uygulamadan esinlenen dünyanın farklı bölgelerinde, özellikle kadınları hedefleyip, onlara yönelik hizmetler vermeyi amaçlayan bir uygulamadır. Hedef kitle olarak kadınların seçilmesi, çeşitli eleştirilere konu olmakla birlikte, haklı bazı gerekçelere dayanmaktadır.

Dünya iş gücüne katılım istatistiklerine bakıldığında kadınların iş gücüne katılımı erkeklere göre daha düşüktür. Bunun gerisinde; eğitim olanaklarının göreceli olarak iyi olmayışı, kültürel değerler gibi faktörler yatmaktadır. 1980 yılında Sanayileşmiş ülkelerdeki kadınların %53'ü çalışırken, bu oran 1990 yılında %60 seviyesine yükselmiştir. Çalışma oranındaki bu yükselişe rağmen, genel olarak tüm bölgelerde kadınların erkeklerden daha az gelir elde ettiği ve işgücüne katılımının düşük olduğu bir gerçektir.(Öztürk ve Çetin, 2009:2671) İş gücüne katılımı düşük olan kadınların yoksulluğu hissetme düzeyi de erkeklere oranla daha fazladır.

Yoksulluk sorunu ile gelir dağılımı, bölgesel gelir eşitsizlikleri, cinsiyet, eğitim gibi değişkenler arasında bir ilişki kurulmaya çalışıldığında, yoksul grupların önemli bir çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Cinsiyet ayrımcılığı sebebiyle,

kadınların toplumsal yaşamda arka planda kalarak eğitim ve çalışma hayatının dışında olmaları, gelir dağılımında en yoksul kesim olmalarına da neden olmaktadır. (Dansuk, 1997: 95-96)

Yoksul ailelerdeki rol paylaşımında, çocukların bakımı, beslenmesi, giydirilmesi, yaşlı bireylerle ilgilenme, az miktardaki gelirle temel ihtiyaçların giderilmesi ve sağlanan sosyal yardımlara ulaşım için çaba gösterilmesi, kadınların görevleri olarak görülmektedir. Erkeklerle nazaran sosyal yardımlara kadınlar daha çok müracaat etmektedirler. Bunun nedeni, kadınların yoksulluğu daha kolay bir şekilde kabul ve itiraf etmesidir. Kültürel anlayış nedeniyle evin geçindirilmesinden birinci derecede sorumlu olmadıklarından, geçimi sağlayamama sorununu da kişisel bir başarısızlık olarak görmemektedirler. Ancak ailenin geçiminden sorumlu olmamakla birlikte, yiyecek düzenlemesinden sorumlu olduklarından, daha çok gayret sarf etmek durumundadırlar. Yoksulluk sebebiyle, kadınların ev işleri ağırlaşmakta ve kadınlar ailelerini besleyemez hale gelmekte, erkekler de evlerini geçindiremedikleri için psikolojik olarak ezilmektedir. Bu ailelerde kadınlar, zamanının tamamını ailesinin gereksinimlerini gidermek için kullanmaktadır. Zamanını genellikle sosyal yardım sağlamak şeklinde geçiren kadınlar, erkeğin razı olduğu durumlarda da, ev temizliği, bina temizliği gibi geçici işlerde de çalışmaktadır. (Bora, 2002'den aktaran, Şener, 2009:7)

Yapılan araştırmalara göre kadınlar, gelirlerinin büyük bir kısmını aileleri için ve ailelerinin temel gereksinimlerini gidermek amaçlı kullanmaktadır. Kadınların gelirlerinin bulunması ya da artması, ailenin sosyal yararını, erkeklerin gelirine kıyasla daha çok artırmaktadır. Türkiye'de yapılan araştırmalar da benzer sonuçları işaret etmekte, kadınların elde etmiş olduğu gelirin neredeyse tamamını ev ve çocukların ihtiyaçları için kullandığı görülmektedir. Bu bakımdan, kadınların gelirlerinin artırılmasının, aynı zamanda ailenin yoksulluğunun giderilmesi, çocukların eğitim ve sağlık hizmetlerinden daha iyi şartlarda yararlanmasını sağlamak gibi faydaları vardır. Beslenmeden, giyime ve okula göndermeye kadar çocuğun sorumluluğunun kadının üzerinde olması, kadının yoksulluk şartlarını ağırlaştırmaktadır. Yoksul kadınlarla yapılan görüşmelerde bu husus çok net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkisini azaltmak için, okul giderlerinin karşılanması, beslenme

ihtiyacını karşılamak için de en azından öğlen yemeğinin ücretsiz olarak sunulması gerekir. Bu şekilde evde yeterli beslenme imkanı olmayan çocukların, bu sorunları bir miktar çözülecektir. (Şener,2009:8)

Yukarıda da açıklandığı üzere, mikro kredi sisteminde kadınların tercih edilmelerinin geçerli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebeplerden; kadınların daha fazla sorumluluk üstlenmeleri, bu sorumluluğun yerine getirilmesinde erkeklere göre daha titiz olmaları, kredi taksitlerine sadık olmaları, işgücü piyasasına yabancı olmaları nedeniyle, aldıkları krediyi riskli alanlar yerine bildikleri işlerde kullanmaları kadınları daha tercih edilir yapmaktadır. Mikro finans sistemi, finansal olarak devamlılığı tesis etmeye dönük iktisadi kriterleri benimsemişse de, mikro finans hizmetlerinin sosyal bir takım sonuçları ve yararları da bulunmaktadır. Değinildiği gibi birçok mikro finans projesinde hedef kitle olarak kadınlar belirlenmiştir. Verilen hizmetlerin hedef kitlesi olarak yoksulların belirlenmesi ve birçok programın kadınlara ağırlık vermesi sonucu, sunulan hizmetler yalnızca kişinin ve ailesinin gelirini artırmamakta, aynı zamanda ailenin insani kalkınmanın ana bileşenlerinden olan eğitim ve sağlık hizmetlerinden kapsam ve içerik olarak daha fazla istifade etmesini sağlayarak, ailenin genel refah düzeyini de artırmaktadır. Gelir sağlamaya dönük finansal destekler kadınlara sağlandığında, ailenin çocuklarının eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeyinin daha çok yükseldiği, yapılan çalışmalarda da net bir şekilde görülmüştür. (Gökyay, 2008:38)

Bu bakımdan, yoksullukla mücadelede en etkili yollardan biri, kadınların ücretli istihdamının artırılması ve kendi işlerini kurmalarının teşvik edilmesidir. Yoksulluğun kadınlar arasında çok daha fazla gözleendiği dikkate alındığında, kadınlar tarafından işletilen mikro işletmelerin ve krediyle devam ettirilen girişimlerin desteklenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım ekonomik kalkınma politikasının ayrılmaz bir unsurudur. Yoksulluk sorununu giderme projeleri, özellikle kadınlarca işletilen ya da kadınlarca satın alınan işletmelere finans sağlayarak kadınları hedef kitle olarak belirlemelidir. Küçük ölçekli kadın girişimleri için, kredi ve borçlanma kurallarının geliştirildiği düzenlemeler bu açıdan önemlidir. (Aktan, 2002: 4-5)

Mikro kredi düşüncesinin kurucusu Muhammed Yunus da mikro kredinin hedef kitlesinin neden kadınlar olması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“ Bana göre bankacılık sisteminin kendisinin cinsiyet ayrımcılığı yaptığı pek açıktı. Bu kadar uzun süredir bankaların kadınlara karşı ayrımcılık yaptığından yakınan biri olarak, deneysel projemizdeki müşterilerin en az yüzde ellisinin kadın olmasını istiyordum.

Hatırı sayılır bir kadın sayısına ulaştıktan sonra bazı önemli sonuçlar elde etmeye başladık. Kadın müşterilere odaklanmak için yeni bir neden keşfettik. İşin içine girince, kadınlar aracılığıyla verilen kredilerin, erkekler aracılığıyla verilenlere oranla, çok daha hızlı değişimler yapabildiğini gördüm. Açlık ve yoksulluk erkeklere oranla kadınları nispeten daha çok ilgilendiren konulardır. Kadınlar açlık ile yoksulluğu erkeklerden çok daha yoğun biçimlerde yaşarlar. Eğer aile üyelerinden birinin aç kalması gerekiyorsa, bunun anne olması yazılı olmayan bir yasadır. Deneyimlerimize göre, çaresiz kadınların kendi kendilerine yardım sürecine erkeklerden daha çabuk ve daha iyi uyum sağlayabildikleri görülmüştür. Yoksul kadınlar daha ileriye görebilmekte ve en çok acı çeken kendileri olduğundan, yoksulluktan kurtulmak için daha çok çaba harcamaktadırlar. Bir haneye kadın aracılığıyla giren para, erkek aracılığıyla giren paraya oranla ailenin bütününe daha çok yarar sağlamaktadır. Eğer ekonomik kalkınma hedefleri gelişmiş yaşam standartlarını, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını, onurlu bir iş bulmayı ve eşitsizliğin azaltılmasını da içeriyorsa, o halde kadınlarla başlamak çok doğaldır.” (Yunus, 1999:104-105)

“Kadın yoksulluğu” konusunda farkındalığın artması ve yukarıda bahsedildiği gibi, kadınlara yönelik uygulanan aktif bir politikanın daha iyi neticeler vermesi, Grameen ve benzeri mikro kredi kuruluşların, uygulamalarının merkezine kadınları koymasında etkili olmuştur.

2.5. MİKRO FİNANSIN GELENEKSEL BANKACILIKTAN FARKI

Piyasa mekanizması içerisinde kar amaçlı çalışan, teminat (güvence) sistemine dayalı geleneksel ticari bankacılık hizmetleriyle mikro finans hizmetleri arasında doğal olarak bazı farklar bulunmaktadır.

1- Klasik bankacılık anlayışında kişinin finansal yeterliliğine göre kredi alabilmesi söz konusudur. Yani “ne kadar fazlaya sahipsen o kadar daha fazla kredi alabilirsin” anlayışı geçerlidir. Diğer bir deyişle, “hiçbir şeye sahip değilsen, hiç kredi alamazsın.” Bu durumun bir neticesi olarak, dünya nüfusunun yarısı, Türkiye nüfusunun da yaklaşık üçte biri bankaların finansal hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Klasik bankacılığın, teminata dayalı çalışması yanında, mikro finans kuruluşları herhangi bir teminat istememektedir. (<http://www.israf.org/sayfa/Mikro-Finans-ile-Klasik-Bankaciligin-Farklari/270> Erişim Tarihi: 10.01.2019)

2- Geleneksel bankalar, müşterilerden bankaya gelmelerini isterler. Bir banka şubesi yoksullar ve cahiller için korkutucu bir yerdir. Buraları tehdit edici bulurlar. Aradaki uzaklık daha da büyür. Grameen Bank sistemi ise, insanların bankaya gelmesi değil, bankanın insanlara gitmesi gerektiği ilkesine dayanmaktadır. (Yunus, 1999:145)

3- Mikro finans sisteminde, krediye ulaşımın bir insan hakkı olduğu görüşü hakim olduğundan, hiçbir şeyi bulunmayan yoksullar, kredi alımında en üst önceliğe sahiptir. Mikro finans yaklaşımı, kişinin sahip olduğu varlıkların esas alınmasına değil, kişinin geleceğe yönelik çalışma azmi ve potansiyelinin göz önünde bulundurulmasına dayanır. Mikro finans kuruluşları, tüm insanların (en fakir olanlar da dahil olmak üzere) sınırsız yeteneklerle donatılmış olduğu inancını benimser. (<http://www.israf.org/sayfa/Mikro-Finans-ile-Klasik-Bankaciligin-Farklari/270> Erişim Tarihi: 10.01.2019)

4- Mikro finans sistemi hemen hemen her bakımdan geleneksel bankalardan ayrılır. Örneğin klasik bir ticari banka, bilançoları inceleyip, borç/öz kaynak oranlarına, karlılığa, net cari değerlere, ödeme planlarına dayanarak karar verir. Bütün bunların Grameen sisteminde yalnız olmamakla kalmaz, aksine olmaları da yasaktır. Müşterilerin ellerinde ne kadar servet ve birikin bulunduğunu göstermeleri gerekmez,

aksine yoksulluk durumlarını ve ne kadar az birikime sahip olduklarını kanıtlamaları beklenir. (Yunus, 1999:146)

5- Klasik bankacılığın temel gayesi, kar maksimizasyonudur. Mikro finans kuruluşlarının temel gayesi ise; karlı ve finansal açıdan sürdürülebilir bir yapı oluşturulurken, özellikle en yoksul kadınlara finansal hizmetler sağlanarak, yoksulluk sorununun giderilmesidir. Bu bakımdan mikro finans sisteminin ekonomik ve sosyal bir bakış açısının olduğunu söylemek mümkündür. Klasik bankacılık sisteminde, kredi tahsisinde erkekleri göz önünde bulundururken, mikro finans kuruluşları ise kadınlara en yüksek önceliği vermektedir. Mikro finans kuruluşları yoksul kadınların gelirlerini artırmak suretiyle toplumsal konumunun yükselmesi için çalışmaktadır. (<http://www.israf.org/sayfa/Mikro-Finans-ile-Klasik-Bankaciligin-Farklari/270> Erişim Tarihi: 10.01.2019)

6- Klasik bir ticari bankanın başarılı sayılabilmesi için yüksek karlılığa sahip olması ve hissedarlarına yüksek getiri sağlaması gerekir. Grameen de benzer şekilde müşterilerine yüksek getiri sağlamak istemektedir ancak bu genelde müşterilerine barınma imkanı ve hayat standardının artışı şeklinde olmaktadır. Grameen’de insanların ihtiyaçları ve refah seviyesi yan bir amaç olmayıp, her şeyden önce gelmektedir. Diğer her şey, sadece müşterilerin ve onlara bağımlı kişilerin hayatlarını değiştirme amacını desteklemenin yollarıdır. (Yunus, 1999:147)

7- Mikro finans sisteminde, borç alan ve borç veren arasında herhangi bir aracı yoktur. Klasik bankacılığın aksine, mikro finans sisteminde icra veya mahkeme süreci de bulunmamaktadır. Klasik bankacılık sisteminde ise, vadesi geçen kredi alacakları için bir “cezalandırma” söz konusudur. Buna karşılık mikro finans sisteminde, kredi kullanıcısı yoksulların bir “mikro kredi otobanına” çıkartıldığı düşünülür ve yaşantılarını sürdürebilmeleri için sürekli olarak o yolda kalmalarını temin edecek karşılıklı anlayışa dayalı önlemler alınır. Kredi geri ödemesinde güçlük yaşayan veya kredi taksitlerini süresinde ödeyemeyen kişilerin kredileri, mikro finans kuruluşlarınca yeniden yapılandırılır ve bu sayede yoksullar, üretkenliğe ve yaşantılarını daha iyi koşullarda sürdürmeye teşvik edilir. Klasik bankacılığın borç verme anlayışında, kredi kullananlar zora düştüğünde, bankalar verdikleri krediler için endişeye girerler. Mikro finans sisteminde ise, bu tür durumlarda kredi kullanmış olan yoksullarla daha yakından ilgilenilir ve kredi çekenlere yardımcı olmak için daha çok çalışılır. Böylece

yoksulların tekrar mikro kredi otobanının üzerine çıkmaları sağlanır. Klasik bankacılık, kredi kullanıcıları ödeme güçlüğüne düştüğünde, krediye faiz yürütülmesini engellemez. Bunun neticesinde, tahakkuk eden faiz, ana paranın birkaç katı olabilmektedir. Mikro finans sisteminde, böyle bir şey mümkün değildir. Bu tür durumlarda ödenmesi gereken faiz yükü, önceden belirlenmiş olan bir limiti geçemez. (<http://www.israf.org/sayfa/Mikro-Finans-ile-Klasik-Bankaciligin-Farklari/270> Erişim Tarihi: 10.01.2019)

8- Ticari bankaların borçluları hep yoksulluk çizgisinin epeyce üzerinde yaşamaktadırlar. Grameen müşterilerinin ise ilk başta tamamı yoksulluk çizgisinin altındadır. Grameen en azından ulusal bağlam çerçevesinde kırsal Bangladeş'te yoksulluk sınırının üstüne çıkmak için şu ölçütlerin gerektiğini saptamıştır:

- Ailenin yağmur geçirmez bir evinin olması,
- Sağlık koşullarına uygun bir tuvaletin bulunması,
- Temiz içme suyunun bulunması,
- Haftada 300 Taka (8 dolar) ödeme gücünün bulunması,
- Okul çağındaki bütün çocukların okulda olması,
- Bütün ev halkının günde 3 öğün yemek yiyebilmesi,
- Ailenin düzenli olarak sağlık kontrollerinden geçebilmesi. (Yunus, 1999:148)

Anlaşılabacağı üzere geleneksel bankalarla mikro finans kuruluşları arasında, amaç ve yöntem farklılıkları bulunmaktadır. Mikro finans kuruluşları yalnızca ekonomik değil, sosyal değişimler de gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Mikro finansın hedef kitlesi olarak da yoksul kadınların belirlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderme yolunda atılmış önemli bir adım olmaktadır.

2.6. MİKRO FİNANSTA BORÇ VERME MODELLERİ

Mikro kredinin ilk uygulandığı tarihlerden günümüze kadar, mikro kredi kuruluşu tarafından geleneksel finansal sisteme ulaşımı mümkün olmayan kişi veya gruplara, mikro kredinin verilmiş usulüne göre farklı modeller ortaya çıkmıştır. Bunlar:

1. Birlik modeli
2. Banka garantisi modeli
3. Topluluk bankası modeli
4. Kooperatif modeli
5. Kredi birlikleri modeli
6. Grameen modeli
7. Grup modeli
8. Bireysel model
9. Aracı kuruluş modeli
10. Sivil toplum kuruluşu modeli
11. Arkadaş baskısı modeli
12. Rosca(rotating savings and credit associations) Döner tasarruf ve kredi birlikleri modeli
13. Küçük iş modeli
14. Köy bankacılığı modeli, olarak sıralanabilir. (<http://www.grameen.com/credit-lending-models/> Erişim Tarihi: 15.01.2019)

2.6.1. Birlik Modeli

Bu mikro finans modeli, hedef kitleyi oluşturan kişilerin kendi aralarında birlik oluşması ve faaliyete başlaması esasına dayanır. Bu faaliyetler tasarrufta bulunmayı içerebilir. Bu birlikler, gençlerden, kadınlardan oluşabileceği gibi, bir politik, dini veya kültürel düşünce çevresinde toplanmış kişilerden de oluşabilir. Söz konusu topluluklar, mikro girişim ve diğer çalışma konularında üyelere destek olabilirler. Bazı ülkelerde birlikler legal bir yapıda, aidat toplama, sigorta yaptırma, vergi indirimi, ve diğer koruyucu tedbirler gibi, bazı avantajlara sahip olabilirler. (<http://www.grameen.com/credit-lending-models/> Erişim Tarihi: 15.01.2019)

2.6.2. Banka Garantisi Modeli

Geleneksel bankacılık sisteminde, ticari bir bankadan kredi almak için, farklı bir bankanın garantisine ihtiyaç duyulabilir. Mikro finansmanda ise söz konusu garanti, bankacılık dışı bir hükümet kuruluşu, hibe veren bir başka kuruluş veya benzer

kuruluşlarca verilebileceği gibi, içeriden üyelerin tasarruflarını teminat göstermek suretiyle de düzenlenebilir. Sağlanan kredi, doğrudan bir kişiye ya da oluşturulmuş bir gruba verilebilir. Garantilenmiş fonlar; kredi şartlarının düzeltilmesi ve sigorta ödemeleri gibi farklı maksatlarla kullanılabilir. (Dolun; 2005:4)

2.6.3. Topluluk Bankası Modeli

Topluluk bankası modelinde, bütün topluluk bir ünite gibi değerlendirilir. Resmi-yarı resmi kuruluşlar oluşturularak mikro kredinin dağıtım yapılr. Bu kuruluşlar çoğunlukla, sivil toplum kuruluşları ya da diğer organizasyonların yardımıyla kurulur ve öncelikle topluluğun üyelerini, bankanın farklı finans faaliyetleriyle ilgili eğitir. Bu kuruluşların yapılarında, tasarruf imkanı ve gelir yaratıcı projeler bulunabilir. (Ozan Dündar;2007:3)

2.6.4. Kooperatif Modeli

Kooperatif; ortak iktisadi, sosyo-kültürel ihtiyaçları ve taleplere karşılık vermek amacıyla, isteğe bağlı bir şekilde bir araya gelmiş kişilerden oluşturulmuş, ortak bir şekilde sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen işletmelerdir. Bunların bazıları, üyeleri için finansman ve tasarruf aktiviteleri gibi konulara da, kuruluş gayeleri içerisinde yer vermektedir. (<http://www.grameen.com/credit-lending-models/> Erişim Tarihi: 15.01.2019)

2.6.5. Kredi Birlikleri Modeli

Kredi birlikleri, üyelerine yardım etmek maksadıyla kurulmuş ve üyeler tarafından yönetilen finansal kuruluşlardır. Bu model birliktelikler, belirli bir grup ya da oluşumun tasarruf etmesini ve birbirlerine uygun bir faiz oranından kredi vermeyi amaçlayan üyelerce organize edilirler. Üyeler ortak yönleri bulunan kişilerden oluşur: Aynı işveren için çalışabilirler, aynı kiliseye bağlı olabilirler, işçi birliğine üye olabilirler, sosyal bir gruba üye olabilirler, aynı toplumda çalışıyor veya yaşamlarını sürdürüyor olabilirler. Kredi birliği üyeliğinin, aynı gruba ait tüm bireylere, ırk, din, renk ayırt etmeksizin açık olması söz konudur. Kredi birlikleri, demokratik, kar amacında olmayan, finansman kooperatifleridir. Her biri kendi üyeleri tarafından idare

edilirler ve sahiplenilirler ve her bir üyenin yöneticilerini ve komite temsilcilerini seçmek için birer oyu bulunmaktadır. (Dolun; 2005:4)

2.6.6. Grameen Modeli

Grameen modeli; Muhammed Yunus tarafından başlatılmış, Bangladeş'te taşradaki yoksullara odaklanan Grameen Bank'ın çalışma yönteminden ortaya çıkmıştır. Bu model şu metodolojiyi benimsemektedir:

Grameen modelinde bir mikro kredi birimi, 15-20 köyden oluşan bir bölgeye hizmet verecek şekilde, bir saha yöneticisinden ve birkaç çalışandan oluşmaktadır. Mikro kredi faaliyetlerine başlanırken, öncelikle köy ziyaretleri yapılarak, yerel şartlar incelenir. Daha sonra potansiyel mikro kredi kullanıcıları belirlenerek, mikro kredinin amacı, fonksiyonları ve bankanın çalışma biçimi yerel halka anlatılır. Muhtemel kredi kullanıcılarının beşer kişilik gruplar oluşturmaları sağlanır. Fakat ilk etapta yalnızca iki kişiye kredi verilir. Takip eden bir aylık sürede grubu oluşturan üyelerin bankanın şartlarına uygunluğu gözlenir. İlk etapta kredi almış olan iki grup üyesinin, anapara ve faizden oluşan borçlarını elli haftalık sürede ödemesi durumunda, grubun geri kalanı da kredi almaya hak kazanır. Kredi vermedeki bu şartlar sebebiyle, ödemelerin düzenli gerçekleşmesini sağlamak üzere grup baskısı etkili olmaktadır. Yani söz konusu grup baskısı, aynı zamanda kredinin teminatı işlevini yerine getirmektedir. (<http://www.grameen.com/credit-lending-models/> Erişim Tarihi: 16.01.2019)

2.6.7. Grup Modeli

Grup modeli; Grameen, Topluluk Bankacılığı, Köy Bankacılığı, Grup Baskısı modelleriyle benzerlik göstermektedir. Bu model, bireysel olarak karşılaşılabilecek riskleri engellemek için, grup olarak hareket etmek ve ortak bir sorumluluk üstlenmek esasına dayanır. Krediler, kişiler yerine gruba verilir. Kişilerin birlikteliği; eğitim, pazarlık gücü, baskı grubu oluşturma gibi farklı amaçlara hizmet edebilir. (Ozan Dündar;2007:4)

2.6.8. Bireysel Model

Bireysel modelde, mikro kredi doğrudan kişiye verilmektedir. Bu modelde, kredi geri ödemesini sağlamada baskı oluşturacak ve kredi kullanımında gerekli olan bir grup söz konusu değildir. Bireysel model, “kredi artı” programlarının bir parçasıdır. Söz konusu programlarda; eğitim ve beceri geliştirme gibi sosyal, ekonomik hizmetler de verilmektedir. (Dolun; 2005:4)

2.6.9. Aracı Kuruluş Modeli

Bu modelde, kişilerin kredi bilincine varmaları ve eğitilmelerini sağlamak için borçlu ve alacaklı arasında bir aracı kuruluş bulunmaktadır. Örneğin tasarruf programları uygulanarak, kredi kullanacak kişilerin, kredi verilebilecek düzeye gelmeleri sağlanmaktadır. Aracıların geliştirdiği bağlantılar; fon temin etme, program bağlantıları, eğitim, öğretim ve araştırma konularını içerebilmektedir. Bu çalışmalar; uluslararası düzeyden, ulusal düzeye, bölgesel düzeyden yerel ve bireysel düzeye kadar her seviyede gerçekleştirilebilir. Aracılar bireyler olabileceği gibi, sivil toplum kuruluşları, mikro kredi programları ve ticari bankalar da olabilmektedir. Kredi sağlayanlar ise, devlet kurumları, ticari bankalar ve uluslararası kuruluşlar gibi organizasyonlar olabilmektedir. (Dolun; 2005:6)

2.6.10. Sivil Toplum Kuruluşu Modeli

Sivil toplum kuruluşları, mikro kredi konusunda farklı boyutlarda aracılık yaparak anahtar bir rol üstlenmektedir. Özellikle mikro kredi programlarının başlatılması ve programa katılım sağlanması konusunda aktif bir rol almaktadırlar. Aynı zamanda, hem toplum içinde hem de ulusal ve uluslararası düzeyde kredi veren kuruluşlar nezdinde, mikro kredinin öneminin kavranmasına yardım etmektedirler. Sivil toplum kuruluşları, topluluklar ve mikro kredi organizasyonlarının ihtiyaç duyduğu kaynakları ve araçları geliştirmişler ve başarılı uygulamaları tespit etmişlerdir. Yayınlar, çalışma grubu toplantıları, seminerler ve eğitim programları yoluyla da, mikro kredi uygulamaları ve prensipleriyle ilgili bilgi teminine imkan oluşturmuşlardır. (<http://www.grameen.com/credit-lending-models/> Erişim Tarihi: 17.01.2019)

2.6.11. Arkadaş Baskısı Modeli

Mikro kredi programlarında, kredinin geri ödenmesi ve kredi programlarına katılımın sağlanmasını, oluşturulan grupların kredi kullanıcıları üzerindeki grup baskısı sağlamaktadır. Baskı grubu, grubun diğer üyelerinden oluşabileceği gibi (ilk kredi kullanımında, ilk kullanıcılar ödemesini tamamlamadığı sürece grubun diğer üyelerine de kredi verilmemektedir. Bu nedenle ilk kredi kullanan kişilerin ödemelerini muntazam yapması konusunda bir baskı söz konusudur.), topluluk liderlerinden (çoğunlukla dışarıdan bir sivil toplum kuruluşunca seçilip eğitilmiş kişi olmaktadır), sivil toplum kuruluşunun yetkililerinden veya bankalardan oluşabilmektedir. Borcunu aksatan kişilere sıkça ziyarette bulunulması, grup toplantılarında isim belirterek borcunu ödemesinin söylenmesi gibi baskı unsurlarından söz etmek mümkündür. (Ozan Dündar;2007:5)

2.6.12. Döner Tasarruf ve Kredi Birlikleri Modeli (ROSCA):

Bu modelde, müşterek bir fonda birikim yapan kişilerden birisine, tek seferde toplanmış olan fonun aktarılması söz konusudur. Söz gelimi 12 kişiden oluşan bir grupta, aylık 100 USD nin toplanmasıyla oluşan 1200 USD tutarındaki meblağ, grup üyelerinden birine verilmektedir. Bu şekilde, bir üye diğerlerine aylık ödemeler şeklinde borç vermiş olur. Sıra kendisine geldiğinde elde ettiği toplam miktarı, düzenli bir şekilde geriye ödeyerek, kendisinden sonra toplu ödeme alacak kişilere borcunu ödemiş olur. Oybirliği, çekiliş veya kararlaştırılan herhangi bir yöntemle, toplanan meblağı kimin hangi sırayla alacağı kararlaştırılabilir. (Dolun; 2005:7)

2.6.13. Küçük İş Modeli

“Kayıt dışı sektör” hakkındaki hakim görüş; bu sektörün ancak hayatı devam ettirmeye yetecek, düşük verimlilikte ve çok düşük katma değer yaratan bir yapıda olduğu şeklindedir. Ancak, istihdam yaratmadaki ve gelir artırmadaki başarıları sebebiyle, küçük ve orta büyüklükteki işletmelere verilen önemin artmasıyla, bu yaygın görüş giderek değişmiştir. Bu tür işletmeler için, doğrudan ve dolaylı yoldan politikalar belirlenmektedir. Örneğin, teknik eğitim verilmesi, yönetim ilkelerinin

belirlenmesi gibi doğrudan müdahaleyi içeren hizmetlerin yanında, piyasa şartlarına hazırlanmak ve satış olanaklarının araştırılması gibi dolaylı müdahaleler söz konusudur. Mikro kredi de, söz konusu politikaların temel unsurlarından biridir. Mikro kredi bu işletmelere doğrudan verilebileceği gibi diğer hizmetlerle birlikte bir program çerçevesinde de verilebilir. (<http://www.grameen.com/credit-lending-models/> Erişim Tarihi: 17.01.2019)

2.6.14. Köy Bankacılığı Modeli

Bu model, topluluk esasına dayalı kredi ve tasarruf birliklerini ifade etmektedir. Çoğunlukla, kendi olanakları ve işleriyle hayatlarını idame ettirmeye gayret eden 25-50 kişilik düşük gelirli kişiler tarafından kurulur. Krediler dış kaynaktan sağlanabilir ancak bankanın yönetimi üyelerce gerçekleştirilir. Bunun yanında; üye ve çalışanlarını kendileri seçerler, kuruluş düzenlemelerini kendileri yaparlar, kişilere kredi dağıtır ve tahsilatını yaparlar. Ayrıca tasarrufları toplama yetkileri de vardır. Grubun her bir üyesi verilen krediden dolayı sorumluluk hisseder, bu sorumluluk verilen kredinin manevi kefaleti olmaktadır. (Ozan Dündar;2007:6)

2.7. MİKRO FİNANSTA KREDİ SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ

Sivil toplum örgütlerinin en önemli gelirleri olan bağışlar yoluyla elde ettiği kaynaklarının azalmasıyla, genellikle sivil toplum örgütü şeklinde örgütlenen mikro finans kuruluşlarının da yapılarında değişiklikler meydana gelmiştir. Mikro finans kuruluşları; formel, yarı formel ve enformel olmak üzere üç farklı şekilde örgütlenebilmektedir. Formel kurumlar genellikle kamu bankalarından oluşmaktadır. Bu kurumlar; tarım, küçük sanayi gibi stratejik alanlara, uygun kredi sağlamaktadırlar. Yarı formel kurumlar, daha ziyade sivil toplum kuruluşları ve kooperatiflerden oluşmaktadır. Enformel kurumlar ise, yardım sandıkları, tefeciler, aile bireyleri ve arkadaş çevresi gibi aslında bir kurum olarak nitelendirilemeyecek gruplardan oluşmaktadır. Bu aşamada mikro finans düşüncesinin kurucusu olan Muhammed Yunus'un; enformel olarak ortaya çıkan, daha sonra yarı-formel bir niteliğe dönüşerek faaliyette bulunan ve sonunda formel bir kuruma dönüşen Grameen Bank tecrübesinden söz etmek gerekir. (www.bddk.org'tan aktaran, Soyak, 2010:135)

Grameen Sistemi, dünyadaki pek çok farklı mikro finans uygulaması arasında, en yaygın olanıdır. Grameen sisteminde; mikro kredi temini için mikro finans kuruluşuna başvuran bir müşteri, geleneksel bankacılık sisteminin aksine uzun ve masraflı bir bürokratik süreçten geçmemektedir. (Korkmaz ve Bayramoğlu, 2007:104)

1983 yılında yasal bir banka statüsü kazanan Grameen bankasının işlemlerinin denetimini, bankanın merkez ofisi yapmaktadır. Merkez ofisine bağlı olarak faaliyet gösteren; bölge ve alan ofisleri, şubeler, merkezler ve gruplardan oluşan birimler bulunmaktadır. Bununla birlikte, beş üye ile kurulan gruplar, sistemin özünü oluşturmaktadır. Altı grubun birleşmesinden bir merkez oluşmakta, her bir şube de kırk merkezin birleşiminden meydana gelmektedir. Her bir Grameen Bank çalışanı altı merkezden sorumlu olmaktadır. (Harper,2002 ve Hashemi,1997'den aktaran Korkmaz, 2004: 53)

Grameen Bank'ın çalışma prensipleri ve özellikleri beş başlık altında ifade edilebilir. (Ozan Dündar,2007:8)

- 1) Kredi, yoksul hane halkının işgücünü ve gelir getirici çalışmalarını destekler.
- 2) Bankalara müracaat edemeyecek derecedeki yoksullara öncelik verilir. Bu manada, kişinin bankaya gitmesine gerek yoktur. Bankanın kişiye gitmesi söz konusudur.
- 3) Grameen Bank sisteminde kişiye değil kişilerden oluşan gruba kredi sağlanır.
- 4) Tüm geri ödemeler haftalık taksitler halinde yapılır.
- 5) En büyük teminatı grup üyeliği ve krediyi ödemeyenlere karşı gösterilen grup baskısı olan mikro kredide, krediler kar amacıyla olmayan kurum ve kuruluşlarca verilir.

Yukarıda da değinildiği üzere Grameen Bank'ta krediler kişiler yerine gruplara verilmektedir. Kendilerini tehlikelere karşı açık gören yoksulların grup olmaları onlara korunma duygusu sağladığından, krediler gruplara verilmektedir. Aynı zamanda Banka bakımından da grup dayanışması ve baskısı, kredi müşterisinin güvenilirliğini artırır. Mikro finanstan yararlanmak isteyenler, aynı aileden olmamak koşuluyla, benzer düşünce yapısına sahip ve benzer sosyo-ekonomik yapıdan gelen 5 kişiden oluşan bir grup kurarlar. Oluşan bu gruba daha sonra gerekli eğitimler verilerek

prensipler öğretilir ve grubu oluşturan kişiler sınavdan geçirilir. Eğitim sonrası, grup kendisinin kredi kullanmaya hazır olduğuna karar verirse kredi için müracaat eder. Başlangıçta gruptan 2 üyeye kredi verilir. Söz konusu 2 üye takip eden 6 hafta boyunca ödemelerini aksatmazsa 2 üyeye daha kredi verilir. En son krediyi de grup başkanı alır. Gruptan birinin ödemelerini yapmaması durumunda, grubun kalan hiçbir üyesine kredi ödemesi yapılmamaktadır. Bu nedenle, grup üyelerinin biri geri ödeme sıkıntısı yaşadığında, diğer üyeler ödemenin yapılmasını temin etmek için bir çözüm geliştirmek durumundadır. Grameen Bank acil durumlar için de bir “Grup Fonu” oluşturmuştur. Bu fon borçluları korumak için oluşturulmuş, kredi tutarının %5’inden oluşan ve üyeler tarafından her hafta 2 Taka yatırılan bir yapıdadır. Grameen Bank’ın kredi geri ödeme sistemi ise şu şekilde olmaktadır. Krediler 1 yıl üzerinden tahsis edilmekte ve geri ödemeler de haftalık olarak, eşit taksitler halinde yapılmaktadır. Krediye uygulanan faiz oranı %20’dir. Bu sistem güven esasına dayanmakta, kredinin tarafları arasında herhangi bir hukuki sözleşme bulunmamaktadır. Uygulama sonucu olarak, alınmış olan kredilerin %98’inin geri ödendiğini söylemek mümkündür. (Yunus, 1999: 123-129)

Grameen Bank kuruluş aşamasında müşterilerinin yoksulluk seviyesini tespit edebilmek için farklı parametreler kullanmış ve bu kişilerin süreç içerisindeki sosyal ve ekonomik durumlarında meydana gelen değişimleri takip etmiş ve değerlendirmiştir. Borçlu kişilerin yoksulluk seviyesi, Grameen Bank tarafından 10 adet kriter kullanılarak tespit edilmektedir. Eğer bir kişinin ailesi aşağıda sıralanan imkanlara sahipse, yoksulluğu yendiği kabul edilmektedir : (Ozan Dündar; 2007:18)

- 1) Aile fertlerinden her birinin yatağının bulunduğu ve en az 25.000 Taka (300 USD) değerinde, çatısı olan evlerde yaşayan aileler.
- 2) İçme suyunu kuyulardan temin edip, arıtıcı tabletle içilebilir hale getiren aileler.
- 3) Evde bulunan 6 yaş üzeri çocukların okula gönderilebildiği veya ilkokulu tamamlayabildiği aileler.
- 4) Ödemesi gereken haftalık taksit miktarı 200 Taka (2.4 USD) veya bunun üzerinde olan aileler.
- 5) Seyyar tuvalet kullanan aileler.

- 6) Günlük hayatta kullandığı giysileri olan, kış şartlarında kullanılabilir kazak, battaniye gibi eşyalara ve sivri sineklerden koruyacak tüle sahip olan aileler.
- 7) Parasal ihtiyaçları olduğunda bunu, sebze bahçesi, meyve ağacı gibi ek gelir getirecek kaynakları bulduğuna için, buralardan karşılayabilecek aileler.
- 8) Tasarrufları yıllık ortalama 5.000 Taka (yaklaşık 60 USD) olan aileler.
- 9) Yılın hiçbir gününde aç kalmayıp, yıl boyu günde 3 öğün yemek temin etmede zorluk yaşamayan aileler.

2.8. DÜNYADAKİ MİKRO FİNANS UYGULAMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Mikro finans yaklaşımı Bangladeş'te yoksulluğu azaltıcı bir yöntem olarak ortaya çıkmakla birlikte, yıllar içerisinde kurumsallaşarak Grameen Bank halini almıştır. 1980'lerden sonra bazı gelişmemiş-gelişmekte olan ülkeler ve ABD gibi bazı gelişmiş ülkelerin bir bölümünde, orta ve altı toplumsal gruplarda "ticari mikro finans sistemi" adıyla yasal ve kurumsal olarak uygulanmıştır. (Altay,2007:13)

Yoksullukla mücadelenin 1990'lardan sonra giderek önem kazanması neticesinde, mikro finans sistemi de ilgi artışıyla karşılaşmıştır. Bugün ise mikro finans kalkınmayla ilgilenen uluslararası kuruluşlarca da dünyada var olan yoksulluk sorununun giderilmesinde en etkili yöntemlerden biri olarak görülmektedir. (Bayraktutan ve Akatay, 2012:8)

Mikro kredinin Dünya Bankasının ilgisini çekerek çalışma alanına girmesi 1980'li yıllardan itibaren olmuştur. Dünya Bankası mikro finansı, cinsiyet ve gelişme konularıyla ilişkilendirmektedir. Bunun için Dünya Bankası, yoksulların mikro krediye erişimini teminen "Yoksullara Yardım İçin Dayanışma Grubu"nu kurmuştur. Bu grup 1995 yılında çalışmaya başlamıştır. Dünya Bankası 1997 yılı raporunda da ilk kez mikro krediye değinmiştir. (Dalgıç, 2005: 6-7) Özellikle gelişmekte olan ülkelerde güçlü bir mikro finans sisteminin bulunması, Dünya Bankasınca desteklenmiştir. Dünya Bankası grubu içerisinde mikro finans hizmetlerine kaynak sağlayan birim Uluslararası Finansman Birliği (IFC) dir. Bu kredilerin dağıtımını

yaparken IFC, krediye en çok ihtiyacı olan ülkelere öncelik vermektedir ve savaştan sonra ekonomik anlamda düzelmeye çalışan ülkeler de bunlara dahildir. IFC dünya genelinde 60 ülkenin, mikro kredi faaliyeti yürüten 1000 kuruluşuyla ortak çalışmalar yürütmüştür. IDA (Uluslararası Kalkınma Birliği), Dünya Bankası grubundan mikro finans faaliyetlerine destek olan bir diğer kuruluştur. Dünya Bankası ve IDA, mikro finans hizmetlerinin yürütülmesi ve Kobi lerin desteklenmesi için hükümetlere krediler vermiştir. (Güzel, 2011:86-87)

Birleşmiş Milletler de Dünya Bankası gibi mikro kredi faaliyetlerini desteklemiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda, yoksulluk çeken kişilerin, insan haysiyetine yakışır biçimde hayatlarını sürdürmeleri için uygun bir ortam ve fırsatlar sunulması ve durumlarının iyileştirilmesi için çalışılması kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda mikro kredinin dünyanın pek çok bölgesinde yoksulluğun giderilmesinde etkili bir araç olarak kullanıldığı ve ekonomik-sosyal süreçlere toplumsal katılımı artırdığının da ispatlandığı belirtilmiştir. Yine BM Genel Kurulunda, mikro kredi programlarının bu yararlarının yanı sıra, sosyal ve beşeri kalkınmaya da olumlu etkilerinin bulunduğu ifade edilmiştir. (Demir, 2016:61) Tüm bu gelişmeler ışığında Birleşmiş Milletler 2005 yılını mikro kredi yılı olarak belirlemiştir. Böylece, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi bakımdan gelişmesinde etkili bir araç olarak kullanılan mikro krediler, BM'nin 2000 yılında belirlediği milenyum hedeflerinin başarılmasında da önemli bir konuma sahip olmuştur. (Altay, 2007: 6)

Mikro kredi modelinin uluslararası düzeyde gündeme gelmesi bir taraftan uluslararası örgütler düzeyinde ilgi görmeye başlamasıyla diğer taraftan da mikro kredi aracılığıyla yoksulluğu azaltma amacıyla olan kuruluşları, bağış yapanları, sivil toplum örgütlerini ve mikro kredi savunucularını bir araya getirmek amacıyla başlatılan Amerikan kökenli bir organizasyon olan Mikro Kredi Zirvesi ile gerçekleşmiştir. İlk zirve 2-4 Şubat 1997'de Washington'da toplanmış ve 137 ülkeden yaklaşık 300 kişi bir araya gelmiştir. Zirvenin eşbaşkanlığını Hillary Clinton, İspanya Kraliçesi Sofia ve eski Japon Başbakanı Dr. Tsutomu Hata yapmıştır. Mikro Kredi Zirve Kampanyası'nın 2009 yılı raporunda, 2005 yılı itibariyle dünya çapında 100 milyon en yoksul aileye kredi verme hedefinin gerçekleştirildiği, dünya çapında 100

milyondan fazla en yoksul ailenin mikro kredi aldığı dile getirilmiştir. (Haspolat, 2010:66)

Mikrocredit Summit Campaign'in 2011 yılına ait raporunda ise; 2009 yılı sonundaki rakamlarla; 3.589 mikro kredi oluşumunun, 190.135.080 kişilik kredi kullanıcısına ulaştığı ve söz konusu müşterilerin 128.220.051 kişinin en yoksul denebilecek toplumsal gruptan olduğu ve bunların ilk kez mikro kredi kullandığı vurgulanmıştır. Bu kişilerin %73.7'si kadın müşterilerden oluşmaktadır. Her ailenin ortalama 5 kişiden oluştuğu kabul edilerek, mikro kredi kuruluşlarının 2009 sonunda 641.1 milyon kişiye ulaştığı ifade edilmiştir.

(www.microcreditsummitcampaign.org'dan aktaran Ateş ve Öğütoğulları, 2012: 38)

Grameen bank tecrübesinden hareketle mikro finans faaliyetleri dünyanın pek çok bölgesinde uygulanmıştır. Afrika'da: Somali, Burkina Faso, Zimbabve, Çad, Nijerya, Etyopya, Fas, Uganda, Gana, Togo, Gine, Tanzanya, Sudan, Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Lesotto, Malavi, Mali, Mısır, Moritanya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sierra Leone; Asya'da: Çin, Hindistan, Afganistan, Malezya, Bangladeş, Endonezya, Pakistan, Bhutan, Fiji, Lübnan, Filipinler, Kamboçya, Kırgızistan, Nepal, Sri Lanka, Vietnam; Avustralya'da : Papua-Yeni Gine; Avrupada: Fransa, Hollanda, Arnavutluk, Norveç; Amerika'da: ABD, Kanada, Arjantin, Meksika, Bolivya, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Jamaika, Guatemala, Guyana, Kolombiya, Peru, Salvador, Şili, bu ülkeler arasında sayılabilir. (Yunus,1999:224)

2.8.1. Asya Bölgesi

Nepal, Hindistan, Sri Lanka, Pakistan, Endonezya, gibi Bangladeş'le benzer sosya-ekonomik koşullar içinde bulunan Asya ülkelerinde Grameen türü kredi programlarının organize edilmesinde pek az sorunla karşılaşmıştır. Örneğin, Hindistan'daki kast sistemi gibi hatırı sayılır farklılıklar içeren Güney Asya toplumlarında bile Grameen benzerleri iyi karşılanmıştır. (Yunus,1999:227-228)

Bangladeş dışında mikro kredinin uygulandığı Asya ülkelerinden biri de Endonezya'dır. Endonezya'da faaliyet gösteren Bank Rakyat Indonesia (BRI), mikro

finans faaliyetlerini başarıyla sürdürmüştür. Söz konusu banka kamuya ait olup, daha ziyade kırsal kesime yönelik çalışmaktadır. Bu banka, 1980 li yılların ortalarında hükümetin desteklediği kırsal kredi programının, başarılı bir biçimde mikro kuruluşlara dönüştürülmesiyle oluşmuştur. (Dolun,2005:14)

Endonezya'da, Unit Desas (UD) isimli, kar amaçlı çalışan bağımsız kuruluş, kırsal ve kentsel bölgelerde mikro finans faaliyetlerinde bulunmaktadır. Yine BRI-UD isimli, 1970'li yılların başında kurulan ve ülkedeki pirinç üretimini teşvik etmek için yürütülen (BIMAS) isimli programı yürüten kuruluş ta çiftçilere kredi vermiştir. Kredi verme sürecinde faiz oranları düşük düzeyde tutularak oluşan açıklar Endonezya Maliye Bakanlığınca kapatılmıştır. 1980 li yıllarda verilen krediler çok düşük hacimdeydi ve geri ödemesi yapılmayan borç %50'den fazlaydı. BIMAS'ın faaliyetlerine son verilince, hükümet BRI-UD'u, yoksul kişilere yönelik finansal hizmetler üreten kırsal bir bankaya çevirme kararı aldı. Bütün BRI-UD sistemi 1984'te yeniden inşaa edildi ve KUPeDES adı verilen, kırsal bölgelere özel tek bir kredi türü olarak geliştirilmiş kredi türü yürürlüğe konuldu. Belirlenmiş bir hedef kitlesi olmayan KUPeDES, hükümet tarafından da sübvansede edilmemiştir. Müşterilerin isteğine göre, hem işletme hem de yatırım sermayesi kullanmak mümkündü. Ucuz ve sübvansede edilmiş kredilerle uzun süreler uğraştıktan sonra BRI, müşterilerden gelen tasarrufa yönelik hizmet taleplerini yerine getirerek bu yönde finansal hizmetler de sunmuştur. Bahse konu bu 11 finansal ürün başarı sağlayınca, BRI-UD'un da başarılı sonuçlar elde edebileceği anlaşılmış, BRI-UD, SIMPEDES (kırsal tasarruf) adında yeni bir tasarruf ürününü faaliyete geçirmiştir. Bu ürün yoğun bir ilgi görmüş ve bu sayede BRI'halkla ilişkiler ve pazarlama süreçlerini tamamen yenilemiştir. (Ozan Dündar;2007:10)

Malezya'da Grameen'in ilk ciddi benzeri Profesör David S. Gibbons tarafından başlatılmıştır. 1986 yılında Selangor eyalet hükümetinin, Malezya Bilim Üniversitesi'nin ve Kuala Lumpur da bulunan Asya Pasifik Kalkınma Merkezi'nin (APDC) finansmanıya Malezya'da ilk Grameen benzeri başlatılmıştır. Takip eden süreçte Amanah İhtiar Malaysia adlı kuruluş Malezyanın kırsal bölgelerinde pek çok aileye el uzatmıştır. (Yunus,1999: 228)

Filipinler’de Negros Adalarında ve doğal afet ve iç savaştan etkilenen bazı bölgelerde mikro kredi uygulanmıştır. Bunların en önde gelenleri arasında; CARD, Project Dungannon, ASHİ ve TSPİ bulunmaktadır. (Yunus,1999: 229)

Tayland’da faaliyet gösteren ve bir kamu bankası niteliği taşıyan Tailand’s Bank of Agriculture and Agricultural Cooperatives, ortalama 1 milyon kişiden oluşan mikro kredi müşterisine ve 3,6 milyon kişiden oluşan mikro tasarruf müşterisine hizmet sağlamıştır. Söz konusu banka, müşteri portföyü olarak, genellikle kırsal kesimde yaşayıp çok fakir durumdaki üreticilere yönelik çalışmakta, bu kişilere mikro kredi ve mikro tasarruf hizmeti vermektedir. (Dolun,2005:14)

Mikro kredi projesi Asya Bölgesinin en kalabalık ülkesi olan Çin’de de uygulanmıştır. Grameen benzeri programlar başlangıçta Çin Sosyal Bilimler Akademisine bağlı olan Çin Kalkınma Enstitüsü aracılığıyla dört bölgede uygulanmıştır. (Yunus,1999:229) Bu gün ise, 8000’in üzerindeki mikro finans kuruluşu bulunan ÇİN’de, mikro kredilerin büyüklüğü 2017 yılı rakamıyla 970 milyar RMB’yi (Renminbi) bulmuştur. Çinli bir araştırma şirketi olan Wangdai Zhijia ise, bu tutarın Kasım ayında 1 trilyon RMB’yi (yaklaşık 150 milyar USD) geçtiğini açıklamıştır. Mikro kredi alanında çalışan şirket sayısı azalmakla birlikte, kullanılan kredi miktarında artış gözlenmektedir. Çin’deki Ulusal Uzmanlar Komitesi verilerine göre; Çin’de faaliyet gösteren 2.693 adet online mikro kredi platformu vardır ve bunlar takribi 10 milyon kişiye hizmet vermektedir. (<https://cinnabzi.com/mikrokredi-firmalari-cin-ekonomisi-icin-tehdit-mi/> (Erişim Tarihi : 24.02.2019)

Asya kıtasında kayda değer bir şekilde mikro finans faaliyetlerinde bulunan kuruluşlar; Bangladeş’te Association for Social Advancement, Vietnam’da People Credit Funds, Kamboçya’da Association of Cambodia Local Economic Development Agencies, Hindistan’da Self-Employed Women’s Association Bank Of India ve Malaysia Amanah Ikhtiar şeklinde sayılabilir. (Dolun, 2005:14)

2.8.2. Afrika Bölgesi

Afrika'daki yoksulluk sorununa olan küresel ilgi herkesçe bilinmektedir. Afrika kronik yoksulluk ve yetersiz beslenme sorunlarıyla boğuşmaktadır. Sahra altı Afrika'da yoğunlaşan yoksulluk aynı zamanda tüm Afrika için sorun teşkil etmektedir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen mikro kredi hizmetleri Afrika'da büyüme göstermiştir. Geniş bir çeşitliliğe sahip kurumlar, düşük gelirli müşterilerine finansal hizmetler sunmaktadırlar. Bunlar arasında sivil toplum örgütleri, bankacılık dışı finansal kuruluşlar, kooperatifler, kredi birlikleri, kırsal bankalar, ROSCA (rotating savings and credit associations) türü yapılanmalar ve giderek artan sayıda ticari bankalar sayılabilir. Çok sayıda mikro finans kuruluşunun faaliyet gösterdiği ülkeler arasında Kenya, Uganda, Etiyopya ve Senegal sayılabilir. K-Rep bankasının faaliyette bulunduğu Kenya, özellikle Doğu Afrika'da mikro finansın büyümesine katkıda bulunmuştur. (Latifee, 2006: 13)

Afrika bölgesinde yürütülen mikro finans faaliyetlerinin genel özelliklerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür: (Gökyay, 2008:61-63)

- Afrika'da yürütülen mikro finans faaliyetleri, kıtanın her alanda geri kalmış olmasına benzer şekilde alt seviyede yürütülmekte ve karşılaştırmalı olarak diğer bölgelerden daha yüksek işlem maliyetlerine katlanılmasını gerektirmektedir. Afrika Kıtasının neredeyse tamamında, banka hesabı olan insan sayısı yok denecek kadar azdır. Güney Afrika gibi Afrika Kıtası'nın en ileri ülkelerinden birisinde dahi nüfusun neredeyse %50'sinin bankada herhangi bir hesabı yoktur. Benzer bir şekilde Kenya ve Nijerya'da kendi hesabına çalışan insanların %50'sinin bankada hesabı yokken, nüfusun tamamı göz önünde bulundurularak yapılan hesaplamada, bankada hesabı olanların oranı sırasıyla %10 ve %11 gibi çok düşük bir seviyededir.

- Fransızca dilinin hakim olduğu Afrika ülkelerinde, daha ziyade kooperatif şeklinde işleyen ve yüzbinlerle ifade edilecek kadar çok kişiye hizmet veren kuruluşlar bulunmaktadır.

- İngilizce ve Portekizce dilinin hakim olduğu Afrika ülkelerinde de, kooperatif şeklinde kurulmuş mikro finans kuruluşları bulunmakla birlikte, çoğunlukla bu faaliyetler, sivil toplum örgütlerince kurulan mikro finans kuruluşlarınca gerçekleştirilmektedir. Mikro finans sektörü Afrika Kıtası'nda henüz gelişme aşamasındadır. Dünya Bankası tarafından yapılan bir çalışmaya göre; PRIDE, Credit Rural and Credit Mutuel de Guinee, Credit Mutuel de Senegal ve Village Banks Nganda of Senegal, Reseau des Caisses Populaires ve Sahel Action Project de Promotion du Petit Credit Rural of Burkina Faso ve Caisses Villageoises de pays Dogon ve Kafo Jiginew of Mali isimli dokuz mikro finans programı başarılı olduğu değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışmaya göre; bahsedilen tüm mikro finans kuruluşları müşterilere en yakın lokasyonda kurulmuş, basit borç verme metotları kullanmışlardır. Aynı zamanda borç alan ve veren taraflar bakımından pahalı olmayacak düzeyde ve geri dönüşün yüksek olmasını sağlamaya dönük teknikler uygulamışlardır. Çoğu tasarruf hizmeti de sağlayan bu kuruluşlar, bütün maliyetlerini karşılayamamakla birlikte, mikro finans faaliyetleri için, ticari borçlar için geçerli olan faiz oranından daha yüksek bir faiz oranı belirlemişlerdir.

- Mikro finans kuruluşlarının birleşerek oluşturduğu ağlar Afrika'da da mevcuttur. Bunların biri Africa Microfinance Network (AFMIN) ağıdır. AFMIN, Afrika kıtasındaki 18 ülkede faaliyet gösteren 300'den fazla mikro finans organizasyonunun bir araya gelmesiyle oluşmuş, resmi olmayan uluslararası bir yapıdır. 15 Afrika ülkesinde lider durumunda olan mikro finans kuruluşlarının, 1996 yılında Mali'de toplanması sonucu bir bölgesel ağ kurma fikri ile kurumsal temeli atılmıştır. 2000 yılında AFMIN genel kurulu toplanarak kurum olarak çalışmalarına başlamıştır.

Günümüzde Afrika'da mikro finans hizmetlerini teknolojiyle buluşturan örnek girişimler de bulunmaktadır. 14 yıllık bir mikrokredi verme platformu Kiva'nın kurucularından biri olan Matt Flannery, "Branch" isimli bir girişim kurarak, akıllı telefonlar üzerinden indirilen bir uygulamayla, şubesiz mikro kredi verme işlemlerini gerçekleştirecek bir uygulama geliştirmiştir. Afrika'daki akıllı telefonların ve dijital ödeme sistemlerinin yayılmasından etkilenen Flannery, ciddi bir sermayesi olursa yüz yüze görüşme yapmak zorunda kalmadan küçük işletme sahiplerine daha fazla kredi sağlayabileceği fikrinden hareket etmiştir. Branch, kullanıcıların telefonlarındaki kimi

bilgileri analiz ederek vereceği kredileri derecelendirmektedir. Örneğin, Nijerya’da her ATM kullanımınızda, banka size banka bakiyenize ilişkin bir SMS mesajı gönderir. Bu, Branch için yararlı bilgidir. Kenya’da ise enerji faturanızı her ödediğinizde, makbuzunuz SMS yoluyla gelir. Ödeyip ödemediğinizi ve ödediğiniz faturanın ne kadar olduğunu bilmek de değerli bilgilerden. 2015’teki kuruluşundan bu yana Branch uygulaması, Sahra altı Afrika’da bir milyondan fazla mobil telefona indirilmiştir. (<https://branch.co/> Erişim tarihi: 25.02.2019)

2.8.3. Latin Amerika Bölgesi:

Asya ve Afrika’nın aksine Latin Amerika’da yoksulların çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır. Birçok Latin Amerika ülkesinde, kentsel bölgelerde mikro finans programlarının yoğunlaşması sebebiyle, kırsal bölgelerdeki yoksullar için mikro finans hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmiştir. Latin Amerika’da çoğu kentsel alanlarda faaliyet gösteren, mikro finans kuruluşları; sivil toplum örgütleri, mikro finans kuruluşları ve ticari bankalardan oluşmaktadır. Bolivya, Kolombiya, Brezilya, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Haiti, Honduras, Meksika, Nikaragua, Peru gibi yoksulluk sınırının altında yaşayan milyonlarca insanın bulunduğu ve mikro finans hizmetlerinin bulunmadığı pek çok Latin Amerika ülkesinde, hem kırsal hem de kentsel alanlarda mikro finans hizmetlerinin gelişmesi için uygun bir alan bulunmaktadır. (Latifee, 2006: 15)

Orta ve Güney Amerika’da pek çok mikro kredi kurumu faaliyette bulunmaktadır. Bu mikro kredi kuruluşlarının en büyüklerinden biri Accion’ dur. 1991-1997 yılları arasında Accion, 13 Latin Amerika ülkesinde, 25 yan kuruluşu ile, 1,3 milyon mikro girişimciye, ortalama 600 USD ve toplam 1,7 milyar USD kaynak sağlamıştır. En eski yan kuruluşlarından biri olan Bancosol 1983’te kurulmuştur ve Bolivya’daki müşterilerinin %69’u kadınlardan oluşmuştur. Finca ve Katalysis gibi, Latin Amerika’da önemli işler yapmış başka mikro kredi sistemleri de bulunmaktadır. Daha fazla Grameen benzeri kuruluşun, Latin Amerika’da en yoksul insanları hedef almasını teşvik etmek amacıyla, 1997 yılında Washington’da Grameen Foundation USA kurulmuştur. (Yunus,1999:227)

Accion International, Latin Amerika'daki kar amacı bulunmayan kuruluşlardan biridir. İdealist bir hukuk öğrencisinin çabalarıyla 1961 yılında Venezuela'da çalışmalarına başlayan bu gönüllü yardım kuruluşu, sonraları Brezilya, Kolombiya ve Peru'ya da yayılmıştır. Bu kuruluş başlangıçta, bir sivil toplum örgütü olması nedeniyle, daha ziyade yoksulların gereksinimlerini karşılayacak faaliyetler gerçekleştirmiştir. Lakin, zamanla esas sorunun işsizlikten kaynaklandığını ve küçük işletmelerin kredi bulmada zorluk çektiklerini görmüş, bu nedenle 1973'te Brezilya'da ilk mikro kredi projesine başlamıştır. Takip eden 10 yılda 14 Latin Amerika Ülkesinde de mikro kredi uygulanır hale gelmiştir. Bu fonların finansal olarak elde ettiği başarılarından yola çıkılarak, yerel bankacılık sistemi ile yeni kurulan bir kredi garanti fonu üzerinden bağlantı kurulmuş ve bu sayede daha geniş bir mikro girişimci portföyüne ulaşılmıştır. Seksenli yılların sonlarından doksanların ortasına kadar ACCION Latin Amerika ülke ağını 20 kat büyütmüş olmasına rağmen, muhtaç durumda olanların %2 sine ancak erişim sağlayabilmiştir. Bu durum karşısında, yalnızca mikro kredi hizmeti veren Bancosol isimli bir ticari bankanın açılışı, 1992 yılında Bolivya'da gerçekleştirilmiştir. ACCION ABD'nin yaşadığı işsizlik ve gelir dağılımı sorunlarına da ilgi göstererek, 1991 yılında ABD'de bir mikro kredi programı başlatılmasını sağlamıştır. 2000 yılında da Afrika'da bulunan mikro kredi kuruluşlarıyla bağlantı kurularak, Angola, Benin, Mozambik, Nijerya, Tanzanya, Uganda ve Zimbave'deki kuruluşlara teknik destek verilmiştir. Kuruluşunun ilk dönemlerindeki kredi miktarları 100-200 USD arasında olan ACCION'un, kredi geri dönüş oranı ise %98'in üzerindedir. Mikro kredi kullandırdığı kişi sayısı 1987 yılında 13.000 iken, bu gün bu sayı 285.000'e yükselmiştir. Yıllık olarak 300 milyon USD'nin dağıtımını Latin Amerika ve Kuzey Amerika bölgesindeki 26 bağlantılı kuruluş vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. (Dolun,2005:14-15)

2.8.4. Avrupa ve Kuzey Amerika

Toplumun %12'sinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı Avrupa Birliği'ne üye devletlerde mikro-finansman yoluyla serbest meslek ve büyümeyi teşvik etme çabalarını arttırma ihtiyacı ve fırsatı bulunmaktadır. Arnavutluk, Bosna, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, İspanya ve Kosova da dahil olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde mikro finans kuruluşları bulunmaktadır. Her fakir kişiye ekonomik

girişimde bulunma hakkı ve serbest meslek sahibi olma fırsatı vermek için söz konusu kuruluşların sosyal yardımlarının artırılması gerekmektedir. Dünyadaki en kalabalık üçüncü ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki nüfusun yaklaşık 35 milyondan fazlası, yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Her ne kadar mikro finans, ABD'de yoksullukla mücadele için bir araç olarak kullanılsa da, erişimi sınırlıdır. Tahminlere göre, ABD'de mikro finans ve / veya ilgili iş eğitimi veren 750'den fazla kuruluş bulunmaktadır. Bunların birçoğu sosyal refah programları olarak çalışmaktadır. Bunların hiçbiri tüm maliyetlerini geri kazanamamaktadır. Rapor edilen en iyi maliyet geri kazanımı yüzde 70'tir. Bu nedenle, ABD'de sürdürülebilir mikro finans programlarının desteklenmesi ve geliştirilmesi konusunda bir zorluk bulunmaktadır. Nüfusunun% 16'sı yoksulluk sınırının altında yaşayan Kanada'da da benzer bir durum söz konusudur. (Latifee, 2006: 15-16)

Avrupa genelinde, daha özelden de Paris'te, mikro kredinin başarılı olamadığını söylemek mümkündür. Mikro kredi almış olanlar, geri ödemesini yapmamışlardır. Bu durum, Fransa ve diğer Avrupa'da mikro kredi yoluyla yeni bir işe girişenlerin işsizlik sigortasından istifade edememesi ve işsizlik maaşlarının kesilmesi ve buralarda insanların birbirine destek olmamaları sebebiyle grup kurulamaması ile açıklanabilir. Söz gelimi Paris'te mikro kredi kullanıcıları grup halinde kredi kullanmış olmasına rağmen, hiçbir grup üyesi diğerinin borcuyla ilgilenmemiştir. (Döşeyen,2007:38-39)

Avrupa'daki başarısızlık sebebiyle Mikro kredinin işleyiş biçimine yönelik bir eleştiri getirmek mümkündür. Bangladeş şartlarına göre, Finansal teminat olmaması sebebiyle grup kurma zorunluluğunun bulunması ve grup baskısı nedeniyle verilen kredinin geri ödenmesinin sağlanması anlaşılabilir bir durumdur. Ancak bu işleyişin bir yerde başarı elde etmesi başka yerlerde de başarılı olacağı anlamına gelmez. Fransa'da yaşanan durum buna örnektir. Buralarda yeteri kadar grup dayanışması ve baskısının olmadığı fark edildiğinde, aynı sistemde ısrarcı olmak yerine, krediler bireysel olarak verilmeye başlansaydı, yaşanan bu başarısızlığın ortaya çıkmayacağı değerlendirilmektedir. (Gökyay, 2008:66)

Sonuç olarak, Grameen benzeri kuruluşların gelişmiş batı toplumlarında göreceli olarak başarısız oldukları söylenebilir. Bu ülkelerde, insanların birbirini tanıyıp

güvendiği kırsal kesimin aksine örneğin Paris’te, grup dayanışması kurmak oldukça zordur. Bu ülkelerde Grameen sisteminin temeli olan çevre baskısı ve çevre desteğini oluşturan sosyal yapı veya dayanışma kültürü oldukça azdır. Sanayileşmiş ülkelerde en yoksullara mikro kredi vermenin bu kadar güç olmasının bir diğer nedeni, gayri resmi işletmelerin yasa dışı birer “sokak tezgâhı” olarak görülmesidir. Yasalara uymak için, kendi işini kuran yoksulların, belgeler doldurması, bürokrasiye dilekçeler vermesi, defterler tutması gerekmekte ve deneyimsiz bir kişinin devlet bürokrasisinin bu gereklerini yerine getirmesini beklemek de gerçekçilikten son derece uzak olmaktadır. (Yunus,1999:223)

2.9. TÜRKİYE’DEKİ MİKRO FİNANS UYGULAMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

1980 ve 1990’larda kırsaldan kentlere göçün artması, kentlerde yoğun bir nüfus artışı meydana getirmiş, yoksulluk kentlerde daha hissedilir olmuş, mekânsal yoksulluk ön plana çıkmıştır. Bunun yanında, 90’lı ve 2000’li yılların global krizleri, Türkiye’nin yaşadığı 1994, 2000 ve 2001 ekonomik krizleri ve Marmara depremi gibi doğal felaketler de kentlerdeki yoksulluğu ve sosyo-ekonomik kutuplaşmaları körüklemiştir. Tüm bunlara ilave olarak; ücretlerin düşüklüğü, işsizlik, iş gücü devir hızının yüksekliği, olumsuz çalışma koşulları, kayıt dışı sektörün büyüklüğü, gelir ve kaynak eşitsizliği, bölgeler arası dengesizlikler, eğitim ve vasıf eksikliği gibi unsurlar da yoksulluğun ülkemizde derinleşmesinde etkili olmuştur. Derinleşen yoksullukla beraber, sosyal yardımlara talep ve bu yardımlardan yararlanan insan sayısı artmış, yararlanan kişilerin bunu hak edip etmemesi konusu sorgulanmaya başlamıştır. Bunun neticesinde, yoksulların kişisel olarak gayret göstererek yoksulluktan kurtulmaları yönündeki beklenti yükselmiş, sosyal yardımlardan istifade etme şartları ağırlaştırılmış, sosyal yardımlardan ziyade istihdamı artırıcı, geri ödemeli mikro kredi verilmesi anlayışı yaygınlaşmıştır. (Gül ve Sallan Gül, 2007:19)

Türkiye’de, tüm dünyadakine benzer şekilde, yoksulluk sorununun en çok etkilediği kesim kadınlar olmaktadır. Cinsiyet temelli kısıtlamalar, bölgesel olanaksızlıklar, sosyal çevre münasebetlerinin azlığı gibi sebeplerle kadınların istihdam olanakları düşük olmakta ve bunun neticesinde de kadınlar erkeklerle

kıyaslandığında daha yoksul hale gelmektedir. Yoksulluktan en çok kadınlar etkilendiğinden, kadınları hedefleyen politikaların uygulanması önem arz etmektedir. Bu kapsamda, kadın yoksulluğunu azaltmak için farklı çözüm önerileri geliştirilmiştir. Mikro kredi projesi buna örnek olarak gösterilebilir. Amacı yoksulların gelirlerinin artırılması ve işsizliğin azaltılması olan mikro kredi projesinin hedef kitlesi de, doğal olarak, işsiz gençler, kadınlar, evsizler ve toprağı bulunmayan köylülerden oluşmaktadır. Bu yaklaşımda, mikro kredi vasıtasıyla kırsal bölgelerdeki yoksulların desteklenmesi, bu sayede kentlere olan göçün tersine çevrilmesi ve yoksulluk nedeni farklı sosyo-ekonomik sorunların da çözüm sürecine katkı verilmesi ön görülmüştür. (Baktır ve Erdem, 2015:59)

Ülkemizde mikro finans yaklaşımının, Osmanlı İmparatorluğu zamanında para vakıflarında tatbik edildiğini iddia eden görüşler bulunmaktadır. Nakit ihtiyacı olan küçük esnaf, bu vakfa müracaat eder, teminat olarak evini gösterir ve bu evde kira ödeyerek ikamet eder ve borcunu ödeyince tekrar evin mülkiyetini üzerine alırdı. Vakıf, nakit ihtiyacını karşılamak dışında, yoksullara yardım etmek ve yolların bakımını gerçekleştirmek gibi hizmetler de görmekteydi. Cumhuriyet yıllarına gelindiğinde ise; kredi birlikleri, kooperatifler, emanet sandıkları, esnafın nakite sıkıştığında başvurabileceğı kuruluşlar olmuştur. Bu vakıfların dışında Halkbankası, Ziraat ve Vakıflar bankaları çiftçi ve küçük iş sahiplerine cazip koşullarda devlet destekli kredi imkanı sunmuştur. Özellikle Halkbankası, günümüzde kadın müteşebbislere yönelik kredi tahsis etmektedir. Bahsedilen bu kamu bankaları dışında; Garanti Bankası, İş bankası, TSKB gibi özel sektör bankalarında da küçük işletmeler için özel kredi paketleri bulunmaktadır. (Dolun, 2005:21)

Türkiye’de kadınlara yönelik ilk mikro kredi uygulamalarını iki kurumun yürüttüğünü söylemek mümkündür. Bunların ilki, 2001 krizi sonrasında hayata geçirilen Sosyal Riski Azaltma Projesi çerçevesinde, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı’nın (KEDV) 2002 yılında, İstanbul ve Kocaeli pilot bölgelerinde uyguladığı MAYA projesidir. İkinci uygulama ise, Diyarbakır’ın pilot bölge olarak seçildiğı, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı ve Bangladeş kökenli Grameen Bank işbirliğiyle 2003 yılından itibaren yürütölen mikro kredi projesidir. (Özmen, 2012:119)

Türkiye’de mikro kredi konusunda önemli projelerden bir diğeri İl Özel İdareleri tarafından yürütülmüştür. İl Özel İdarelerinin mikro kredi verebilmeleri için gerekli olan yasal alt yapı 2005 yılında düzenlenmiş, İl Özel İdarelerine mikro kredi verebilme yetkisi tanınmıştır. Buna göre 04.03.2005 tarihli ve 25745 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan değişlikle, 5302 İl Özel İdaresi kanununun il özel idaresinin görev ve sorumluluklarının sayıldığı 6’ncı maddesine, “yoksullara mikro kredi verilmesi” hükmü eklenmiştir. (Ateş ve Öğütoğulları, 2012:43)

2.9.1. KEDV-MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesi

Kadın Emeğini Destekleme Vakfı (KEDV) bünyesinde çalışmalarını yürüten Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi, Türkiye’nin ilk mikro kredi kuruluşu sayılabilir. 1986 yılında kadınların yaşam koşullarını ve ekonomik durumlarını iyileştirmek hedefiyle, bir grup gönüllü kadının kurduğu KEDV, yoksul kadınlara yönelik olarak faaliyet göstermektedir. KEDV bu kapsamda, çocuk bakım ve eğitim hizmetlerini yoksul kesimlere ulaştırmak, kadınların kişisel ve kolektif girişimcilik yeteneğinin artırılması, kadınların ekonomik güçlerinin iyileştirilmesi, doğal afetlerden zarar görmüş bölgelerin kalkındırılması gibi hedeflere dönük programlar tertip etmektedir. (Ateş ve Öğütoğulları, 2012:45)

KEDV tarafından mikro kredinin temelini oluşturacak ilk girişimler, 1995 yılında başlatılmıştır. Kadınlarca ihtiyaç duyulan sermayeyi temin eden KEDV, kadınların girişimciliklerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda, pilot bölge olarak İstanbul’un seçildiği mikro kredi uygulamasında, 1995 ile 1999 yılları arasında, 91 kadından oluşan gruba, 12 ve 16 ay vade seçenekli, 200’er USD mikro kredi verilmiştir. Başlangıçta %12 oranında vade farkı istenmesine rağmen, ödemelerin %98’inin geri dönmesi sağlanmıştır. Bu ilk uygulamada başarı elde edilince KEDV, uygulamayı daha geniş kapsamlı yürütmeyi ve bu sayede krediye ihtiyaç duyan daha çok kadına ulaşabilmeyi hedeflemiştir. Ancak, 1999 yılındaki Marmara depreminin etkileriyle, bu planın uygulanması 2002 yılına kadar ertelenmiştir. (Adaman ve Bulut, 2007:129)

1999 yılında yaşanan deprem felaketinin ardından sarsılan ülke ekonomisini 2001 yılında da ekonomik krizin vurmasıyla, azalan istihdam olanakları yüzünden, özellikle deprem bölgelerinde kadınların iş bulmaları iyice zorlaşmıştır. Bu durum, dar gelirli kadınların kendi işlerini kurma fikrine her geçen gün daha da fazla ilgi göstermesini sağlamıştır. Hristiyan Yardım Servisi (CRS) tarafından sağlanan fonun kredi şeklinde kadınlara verilmesini sağlayacak hukuki yöntem bulunmuş, KEDV'e bağlı olarak, mikro kredi projesinden sorumlu olacak Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi açılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü' den gerekli izinlerin alınması sonrasında, Haziran 2002'de söz konusu işletme faaliyetlerine başlamıştır. 2002 yılının sonu itibariyle yalnızca 37 girişimcinin mikro krediye ilgi göstermiş olması umut kırıcı olsa da, yoğun çabalar sonrası 2003 yılı sonu itibariyle 372, 2004 yılı sonunda da toplam 1058 kadın girişimciye ulaşmayı başarmıştır. (Adaman ve Bulut, 2007:130-140)

MAYA'nın hedefinde, ekonomik bir aktivite yürüten veya yürütmek isteyen, mevcut finansal sistemin koşullarını sağlayamadığı için sistemin imkanlarından istifade edemeyen, dar gelirli kadınlar bulunmaktadır. Bu bakımdan MAYA, bankalar gibi teminat istemek yerine, kadın dayanışmasına dayalı gruplara hizmet sağlamıştır. Bu sistemde, her üye kendisine ait olan borçla birlikte, diğer üyelerin borçlarından da sorumludur. Bu durum MAYA bakımından, kredinin geri ödenmesini sağlayacak sosyal teminat vazifesi görmekte, kadınlar açısından da sıkıntılarını paylaştıkları ve birbirlerine destek oldukları aynı zamanda toplumsal dayanışmayı da artıran ortak bir zemin özelliği taşımaktadır. (www.kedv.org.tr Erişim Tarihi: 04.03.2019)

MAYA'nın borç verme metodolojisi aşağıdaki gibidir:

(www.kedv.org.tr/maya/borc-verme-metodolojisi/ Erişim Tarihi: 04.03.2019)

- Mikro krediler 3-5 kadının oluşturduğu Dayanışma Grubu'na tahsis edilir.
- İlk kullanımda krediler, 100 ila 800 TL arasındaki tutarlardan oluşur.
- Kredilerin vadesi 6-12 aydır ve haftalık olarak geri ödemesi yapılır.
- Sistemin sürdürülebilir olması için bir hizmet bedeli alınır.
- Kredi kullanan kadınlar isterlerse yeniden kredi alabilirler, alınacak bu yeni kredi bir öncekinin %25'i düzeyinde arttırılır.

MAYA kredi tahsisinde bulunmadan önce, kadınların girişimcilik becerilerini artıracak ve kredi kullanımının detaylarını öğrenmelerine sağlayacak eğitimler de düzenlenmektedir.

MAYA'nın gelişim sürecinde kadınlara, kredi ihtiyacına göre, farklı kredi seçenekleri sunulmuştur. Verilen krediler Maya Biz, Maya Ben ve Maya Aile olarak üç gruba ayrılabilir. Maya Ben ve Maya Biz kredileri herhangi bir iş yapan veya yapacak olan kadınlara; Maya Aile kredisi de, diğer iki krediyi kullanıp ödemelerini aksatmadan yerine getiren kadınların fatura, okul, sağlık harcamalarını karşılamak üzere verilmektedir.

2.9.1.1. MAYA Biz (Grup Kredisi)

Grup kredisi, gelir getiren ekonomik bir faaliyet yürüten ve bunu ilerletmek için finansal desteğe ihtiyaç duyan tüm kadınlara verilebilmektedir. Maya, iş kurmak veya işini geliştirmek isteyen kadınları desteklemek amacıyla çalışmaktadır. Ancak daha çok, mevcut işlerini geliştirmek isteyenler öncelenmektedir. Yani Maya'dan kredi almak isteyen kadınların iş tecrübesinin olması önemsenmektedir. Grup kredisi tutarı 100-900 TL arasında ve vade de 3-8 ay arasında değişkenlik göstermektedir. Grup üyelerinin her birinin kişisel durumuna göre geri ödeme planı oluşturulmaktadır. Grup kredisinde, bilinen bankacılık sektörü teminatları istenmemekte, bunun yerini tutacak sosyal teminat sistemi bulunmakta, her grup üyesi diğerinin teminatı olmaktadır. (Gökyay, 2008:84)

2.9.1.2. MAYA Ben (Bireysel Kredi)

Maya, grup kurulması esasına dayalı bir sistemi benimsemiş olmakla birlikte, üyelerinin yoğun talepleri neticesinde 2003 yılı Kasım ayından itibaren bireysel kredi hizmeti de vermeye başlamıştır. İş hacmini genişletmek veya iş fırsatlarını değerlendirmek için, grup halinde kullanılan kredinin yetersiz kaldığı durumlarda, bu finansal ihtiyaçları karşılamaya yönelik 100-2000 TL tutarındaki kredi, bireysel olarak kullanılabilir. Grup kredisi gibi, bireysel kredi de iş kurma veya geliştirme fikrini desteklemek içindir. Bireysel kredi tutarı 100-2000 TL arasında değişkenlik gösterebilmekte ve geri ödeme süreside 3-12 ay arasında olmaktadır. Bu kredi türünde

grup teminatı bulunmadığından, kredinin geri ödemesinin sağlanması için bankacılık sisteminde olduğu gibi teminat gereklidir. Kefil bulunması, makinenin rehin edilmesi, kıymetli madenler vb. teminat olarak kabul edilebilmektedir. Grup kredisinden farklı olarak bireysel kredide, kredi taksit ödemeleri aylık olarak yapılmaktadır. Kredi geri ödemesi tamamlandığında ise %25 daha fazla bir tutarda yeniden kredi almak mümkündür. (Gökyay, 2008: 84)

2.9.1.3. MAYA Aile (İhtiyaç Kredisi)

Bu kredi, MAYA' dan bireysel veya grup kredisi kullanıp ödemelerini muntazam bir şekilde yapan kadınların; fatura ödemesi, okul ve sağlık giderleri gibi acil nitelikteki harcamalarını karşılamak üzere verilmektedir.

Günümüzde MAYA mikro kredi faaliyetlerini yalnızca Eskişehir'de devam ettirmektedir. Bugüne kadar Kocaeli, Sakarya, Düzce ve Eskişehir'de 14.970.000 TL değerinde, 14.463 adet mikro kredi vermiştir. 2018 yılında ise, 856.800 TL tutarında 549 adet mikro kredi vermiştir. Şu an için mikro kredi kullanan aktif üye sayısı 260 olup, geri ödeme oranı %100 dür. (KEDV Yetkilisi D.DEMİRCAN ile yapılan mail yazışması, ddemircan@kedv.org, 12.03.2019)

Ayrıca KEDV, kadın emeğiyle üretilen ürünlerin pazar sorununu aşmak için "Nahıl" adıyla online bir alışveriş platformu kurmuştur. Nahıl Dükkan Türkiye'nin farklı bölgelerinden kadın emeğiyle üretilen ürünleri pazarlamaktadır. KEDV'in bir iktisadi işletmesi olarak çalışan bu platform aracılığıyla, el işleri, tekstil, paketleme gibi mal ve hizmetler için sipariş alınmakta ve kadınların üretmiş olduğu ürünler internet üzerinden satılmaktadır. Dükkan'da bunların dışında ikinci el ürünler de satılmakta, bunların satışından elde edilen gelire, çocuk eğitim hizmeti alanında çalışmak isteyen kadınlara destek olunmaktadır. Ayrıca Nahıl Şenlikleri ve Nahıl Pazaryeri gibi, belirli aralıklarla düzenlenen organizasyonlarla daha yaygın bir satış ağı oluşturulmaya çalışılmıştır. (www.kedv.org.tr Erişim Tarihi: 06.03.2019)

2.9.2. Türkiye Grameen Bank Mikro Finans Projesi

Türkiye’de mikro kredinin ilk uygulayıcısı KEDV olmakla birlikte, sistemin tanıtımında ve ülke gündeminde yer almasında, Ak Parti Diyarbakır Milletvekili Prof.Dr. Aziz AKGÜL’ün 2003 yılında organize ettiği uluslararası bir toplantının etkili olduğu söylenebilir. (Soyak, 2010:142) 2003 yılında Aziz AKGÜL’ün tanıtımını yaptığı bu proje, Dünya Bankasından alınan 500 milyon USD ve Başbakanlığın tahsis ettiği 130 milyon USD ile faaliyete geçirilmiştir. AKGÜL’ün başkanlık ettiği Türkiye İsrافی Önleme Vakfı ile Diyarbakır Valiliği ve Grameen Trust’ın işbirliği sonucu Diyarbakır’da 11.06.2003 tarihinde mikro kredi projesi uygulamaya geçmiş ve 18.07.2003 tarihinde de ilk mikro kredi verilmiştir. Bu krediler en az 500 TL (milyon) en çok 2.000 TL (2 milyar) tutarında ve 1 yıl vadeli olup, haftalık olarak geri ödemesi yapılmaktadır. Bu kredilerin geri dönüşü sorunsuz olmuş ve geri dönüş oranı %100 olarak gerçekleşmiştir. (Ozan Dündar, 2007:24-25)

Türkiye Grameen Mikro Finans Programı (TGMP), Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ve Grameen Trust tarafından yapılan işbirliği ile oluşturulmuş olup, faaliyetlerini, kar amacı gütmeyen sürdürülen bir mikro finans kuruluşudur. TGMP, yoksulluk çeken ve hayatını bu şartlarda devam ettiren kadınlara finansal imkanlar sağlama konusunda öncü bir kuruluştur. Kurum, Türkiye’de 64 ilde 95 şubede faaliyet göstermekte ve 39.000’in üzerinde mikro girişimciye hizmet etmektedir. (<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/biz-kimiz-/117/0> Erişim Tarihi: 06.03.2019)

TGMP, çalışma metodu olarak Grameen Bank sistemini benimseyerek “yoksulun yoksulu” olarak değerlendirilebilecek toplumsal kesime ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan kredi süreçleri Grameen Bankla benzerlikler göstermektedir. Mikro krediden yararlanabilmek için kırsal kesimde kişinin, kendisine ait toprağının bulunmaması veya herhangi bir sosyal güvenceye tabi olmaması istenmektedir. TGMP kredi tahsisi ve tahsilatı aşamasında Grameen Kredilendirme Sistemini kullanmaktadır. Buna göre kişi çoğunlukla temel kredi ile TGMP’den kredi kullanmaya başlar. Kredinin vadesi 1 yıldır ve tahsilat haftalık taksitler şeklinde yapılmaktadır. Verilecek kredi tutarının belirlenmesinde, krediyi kullanacak ihtiyaç sahibi kadının çalışma potansiyeli ve kredinin kullanılacağı iş alanı etkili olmaktadır. (Ateş ve Öğütöğulları, 2012: 48)

TGMP’de, ihtiyaca göre kullanılabilen altı mikro kredi türü bulunmaktadır: (www.tgmp.net, Tgmp Bağımsız Denetçi Raporu 2017, Erişim Tarihi: 06.03.2019)

2.9.2.1. Temel Kredi

TGMP’de var olan temel düzeydeki mikro kredi türüdür. TGMP, ilk defa alınan tüm mikro kredileri, temel kredi olarak vermektedir. Bu kredide limitler 1000 TL - 5000 TL arasında olup, kredinin 46 hafta içerisinde geri ödemesi yapılmaktadır. Mikro girişimciler, almış oldukları kredinin geri ödemesini düzenli yapmış olmak şartıyla, daha sonra kullanacakları mikro kredinin miktarını artırabilmektedirler. Bu kredi türünde, girişimciler mikro kredi kullanım tarihinden 26 hafta sonra geri ödemesini yaptığı tutarı yeniden mikro kredi olarak çekebilmektedir.

2.9.2.2. Girişimcilik Kredisi

Kişisel yetenekleri, başarısı ve çalışkanlığı sebebiyle desteklenmesi gereken kişilere TGMP tarafından farklı bir kredi seçeneği de sunulmaktadır. Bu kişiler, temel kredi alıp sistemde bir yılını tamamladıktan sonra, kullanmış olduğu temel krediye ilave olarak, 1000 TL-5000 TL arasındaki bir tutarı girişimcilik kredisi olarak kullanabilmektedir.

2.9.2.3. Sözleşmeli Kredi

Mikro kredi kullanıcılarından haftalık olarak yapılan tahsilatlarda, ortaya çıkabilecek muhtemel sıkıntılara karşı önlem almak amaçlı geliştirilmiş bir kredi türüdür. Mikro kredi kullanıcıları, imzalayacakları özel bir sözleşme ile kendilerini zora sokan haftalık ödeme zorunluluğunu aşmakta, kredinin tahsilatında sürenin genişletilmesini sağlayabilmektedir. Bu kredi türünde, zor duruma düşmüş yoksulların desteklenmesi amaçlandığından, ilave süre için ek bir hizmet bedeli talep edilmemektedir.

2.9.2.4. Hayvancılık Kredisi

TGMP tarafından 2009 yılında uygulamaya konulan kredi türüdür. Kredinin üst sınırı 5000 TL olup, kırsal kesimde hayvancılık yapan veya yapmak isteyen herkese

verilebilmektedir. Kurban bayramına 6 ay varken dağıtımına başlanan kredinin geri ödemesi, alınmış olan hayvanın satışından sonra (6 ay) gerçekleştirilmektedir.

2.9.2.5. Sosyal Kalkınma Kredisi

TGMP tarafından sosyal yararı artırmak için verilen kredi türüdür. Bu kredi türünde yoksul kadınlara, gelir sağlayıcı ek bir girişimde bulunmaları durumunda, mikro krediye ilave olarak, destek verilmektedir.

2.9.2.6. İletişim Kredisi

İlerleyen teknolojik imkânlardan kadınların geri kalmaması sağlamak ve dijital eşitsizliği gidermek için, yoksul kadınların telefonunun olmasını temin etmeye dönük verilen kredi türüdür. TGMP'nin 2003 yılından günümüze kadar uygulamış olduğu mikro kredi projesinin başarısının ve sürdürülebilirliğinin anlaşılabilmesi için, ulaşılan faaliyet sonuçlarını incelemek yararlı olacaktır.

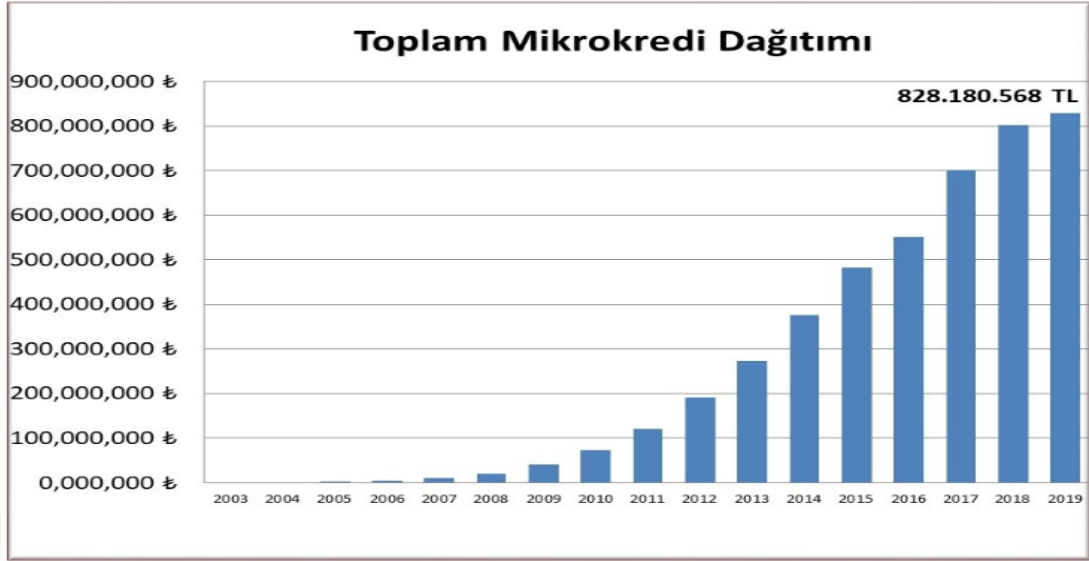
Grafik 1: TGMP Mikro Girişimci Sayısı (2003-2019)

Kaynak : TGMP Sunumu 2019, (<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/sunumlar/118/0> Erişim Tarihi: 07.03.2019)

TGMP'nin mikro kredi hizmetinden yararlanan kişi sayısı, 2003-2019 yılları arasında kayda değer bir şekilde artmıştır. 2019 yılı Mart ayı itibariyle 32.003 kişi mikro krediden yararlanmıştır.

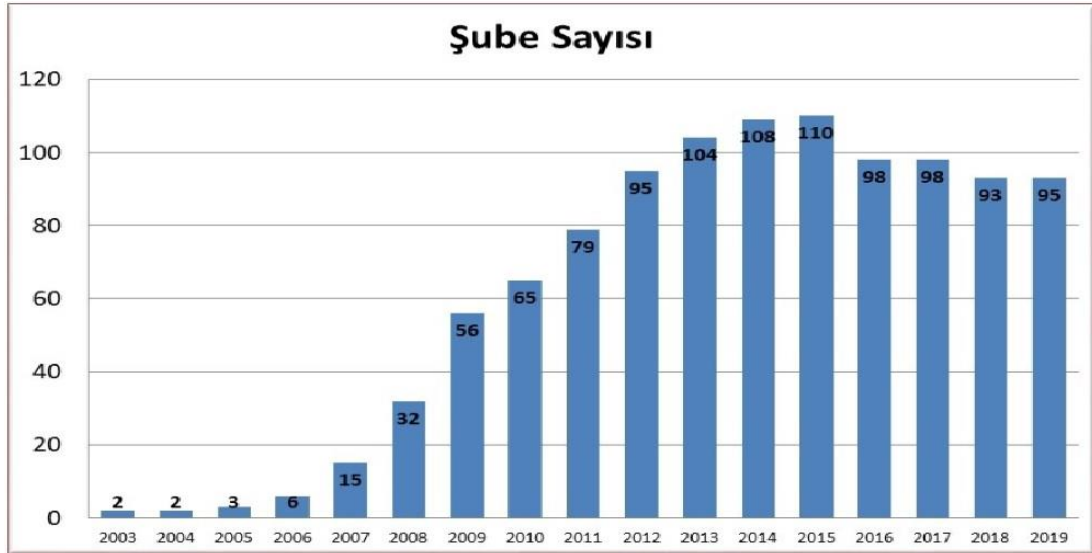
Grafik 2: TGMP Toplam Mikro Kredi Dağıtımı (2003-2019)

Kaynak : TGMP Sunumu 2019, (<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/sunumlar/118/0> Erişim Tarihi: 07.03.2019)

TGMP 2003-2019 yılları arasında, toplam olarak 828.180,568 TL'yi mikro kredi olarak girişimcilere dağıtmıştır.

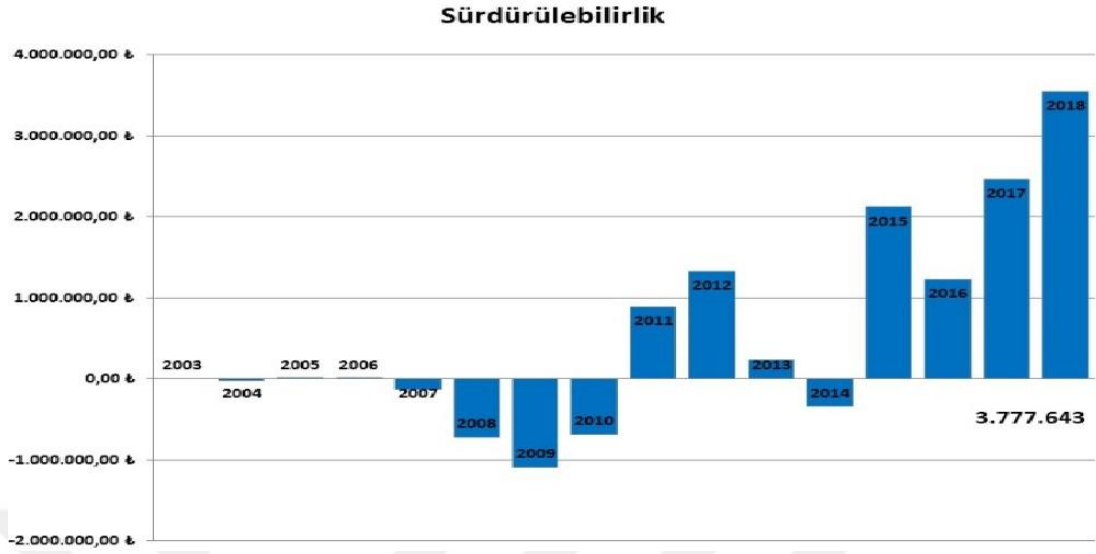
Grafik 3: TGMP Şube Sayısı (2003-2019)

Kaynak : Tgmp Sunumu 2019, (<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/sunumlar/118/0> Erişim Tarihi: 07.03.2019)

TGMP 2003 yılında 2 şubeyle başladığı mikro kredi faaliyetlerine, yıllar içerisinde artış ve azalış göstererek bugün 95 şubeyle devam etmektedir. Mikro kredinin sürdürülebilirliği bakımından bu sayı önemli bir veridir.

Grafik 4: Sürdürülebilirlik (Kar/Zarar Durumu) (2003-2019)

Kaynak : Tgmp Sunumu 2019, (<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/sunumlar/118/0> Erişim Tarihi: 07.03.2019)

TGMP, mikro kredi faaliyetlerine başladığı 2003 yılından itibaren, 2011 yılına kadar finansal olarak sürdürülebilir bir performans sergileyememiştir. 2015-2018 yılları arasında ise kayda değer bir karlılıkla faaliyetlerini sürdürmüştür. 2018 yılı Kasım ayı itibarıyla karlılığı 3.777,643 TL olarak gerçekleşmiştir.

2.9.3. İl Özel İdareleri ve Belediyelerin Mikro Kredi Projeleri

Mikro kredi Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin öncülüğünde gelişim göstermekle birlikte, yapılan düzenlemelerle kamusal bir politika aracı haline gelmiştir. Sistematik olarak, ilk kez Diyarbakır’da tatbik edilen mikro kredilerden olumlu sonuçlar alınması ve valilikler vasıtasıyla devletin bu projeyi desteklemesi sebebiyle, proje gelişme ve yayılma fırsatı bulmuştur. Bunun sonucunda, İl Özel İdarelerinin de mikro kredi faaliyetlerinde bulunabilmesi için, 22.02.2005 tarihinde, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 6’ncı maddesine ekleme yapılmış ve “yoksullara mikro kredi verilebilmesi” İl Özel İdarelerinin görev alanı içerisine alınmıştır. Bu yetkilendirme sonrasında birçok valilik, gerekli düzenlemeleri yaparak mikro kredi vermeye başlamıştır. İl Özel İdarelerince uygulanan mikro kredi projelerinin uygulama sonuçları konusunda düzenli bir veri olmamakla birlikte, mikro kredi kullanımı esaslarını belirleyen yönetmeliklerinden, konuya önem verdikleri anlaşılabilir. (Ateş ve Öğütoğulları, 2012: 49)

Ayrıca, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununda yer alan “sosyal belediyeçilik” olarak tanımlanabilecek hizmetler kapsamında, belediyeler de mikro kredi faaliyetlerinde bulunmaktadır. Sosyal belediyeçilik kavramı, belediyenin, yalnızca altyapı hizmetlerinden sorumlu bir kurum olarak görülmesinin ötesinde, belde halkının sosyo-kültürel yaşamına katkı sağlayan, bu hususta görev ve sorumluluklar üstlenen bir kurum olarak nitelenmesinin bir yansımasıdır. (Sezer ve Önder, 2012:257)

2.10. MİKRO FİNANS SİSTEMİNE ELEŞTİRİLER

Bangladeş’te 1970 lerde gelişim gösteren, 1990 larda uluslararası kuruluşların desteğini alan ve 2006 yılında fikir babası olan Muhammed Yunus’un Nobel Barış Ödülünü almasını sağlayan mikro kredi uygulaması, birçok ülkede sivil toplum örgütleri, kamu kurumları ve ticari bankalar tarafından kabul görmeye birlikte, aynı zamanda bazı eleştirilere de maruz kalmıştır. Söz konusu eleştiriler ana başlıklar halinde şöyle ifade edilebilir:

2.10.1. Yoksullukla Mücadelenin Özelleştirilmesi Söylemi ve Neo-Liberal Politikalar

Mikro kredinin yoksulluğun azaltılmasına çare olarak lanse edildiği dönemler genellikle, işsizlik oranının fazla olduğu, birçok ülkenin dış borçlar yüzünden sosyal harcamaları kısıtıldığı zaman dilimine denk gelmektedir.

Kimi araştırmacılar mikro finans sektörünü, global ekonomiyi yönlendiren neo-liberal politikaların bir uzantısı olarak nitelemektedirler. Bu eleştirilere göre mikro kredi aslında; gelişmekte olan ülkelere Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) tarafından dayatılan yapısal uyum programlarının daha kolay uygulanabilmesine yardım etmektedir. Çünkü devletlerin masraflarını kısmasını telkin eden bu programlar, tatbik edildiği ülkelerde yoksul kesim için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Her ne kadar hükümetler bu programların altına imza atmış olsalar da halklar tepki gösteriyor, yaşanan ekonomik sıkıntılar sosyal kargaşaya neden oluyordu. Bir ölçüde IMF ama

özellikle Dünya Bankası bu konuda bir şey yapmak zorunda olduklarının farkındaydı. Eğer yoksulluğun etkilerini hafifletebilecek bir güvenlik ağı kurulabilirse Yapısal Uyum Programlarına gösterilen direnç de kırılırdı. Bu bakımdan mikro kredinin küresel ekonominin bu güçlü aktörlerinin başvurduğu bir çare olduğu iddia edilmektedir. (Adaman ve Bulut;2007:225)

Bu yaklaşıma göre mikro finans sisteminin küresel ekonomiye sağladığı yararlar, neo-liberal politikaların yarattığı sosyal gerilimin yatıştırılmasıyla da sınırlı değildi. Bu programlar sayesinde, uzun zamandır devletin üzerinde büyük bir yük yaratan yoksullukla savaşım vazifesinin de, diğer birçok kamusal görev gibi, özelleştirilmesi sağlanacaktı. Bu yüzden bazı sosyal bilimcilere göre mikro kredi, bir yoksullukla savaşım programı değil, piyasa ekonomisinin yoksul kesimlere yayılmak için kullandığı bir araçtır. (Adaman ve Bulut;2007:226)

2.10.2. Kadını Yoksullukla Savaşım Aracı Olarak Görme Söylemi

Mikro krediye yöneltilen eleştiriler arasında, mikro kredinin kadınları yoksullukla mücadele etmede bir araç olarak kullandığı iddiası, birçok feminist araştırmacı tarafından gündeme getirilmektedir. Bu iddiaya göre, doğrudan kadınların güçlenmesini amaçlamayan bu programlar, öncelikli olarak kredinin geri dönüşüne odaklanmakta ve bunu sağlamak için de kadının toplum içindeki rolünü kullanabilmektedirler. Mikro kredi kuruluşunun finansal sürdürülebilirliği, kadının toplumsal rolünün geliştirilmesinden daha çok önemsenmektedir. Bazı çalışmalarda da, mikro kredi kullanımının kadınları geliri düşük olan, geleneksel işlerde çalışmaya mecbur ettiğine vurgu yapılmaktadır. Buna göre mikro kredi yoluyla yapılan işlerin birçoğu kayıt dışıdır. Kayıt dışı ve sürekliliği olmayan işlerde çalışmak, kadınları bazı risklere açık hale getirmektedir. Ayrıca, mikro kredi kullanan kadınların üzerindeki baskı ve stres artmaktadır. Mikro krediyi kadın aldığı halde, parayı genelde erkek kullanmakta, geri ödeme yükümlülüğü sebebiyle kadının aile ilişkileri olumsuz etkilenmektedir. (Adaman ve Bulut;2007:216)

Gerçekten de kredi yoluyla borçlanıldığında, borçlu olmanın stres ve sorumluluğu da üstlenilmektedir. Mikro kredi uygulamaları hakkında yürütülen kimi

çalışmalarda, mikro kredinin kadınlarda oluşturabileceği muhtemel olumsuzluklar hususunda haklı bazı kaygılar ifade edilmiştir. Bunlardan en sık bahse konu olan, kredi geri ödemesi sebebiyle yoğun bir strese maruz kalan kadınlara, kredinin denetimini eşleri veya diğer aile bireylerine kaptırmasıdır. (Baltacı, 2011:74)

Mikro kredi düşüncesinde, kadınlara ekonomik bir aktivite yürüterek kendilerini ve ailelerini yoksulluktan kurtaracağı ve ekonomiye de katkıda bulunacağı ön görülmektedir. Hâlbuki kadınlara el becerileri gibi geleneksel işler için kredi alması, ev odaklı çalışmayı kalıcı hale getirerek, bu tarz çalışmayı kurumsallaştırmaktadır. Bu eleştiri yanında, mikro kredi söyleminde kullanılan dil de eleştirilere maruz kalmaktadır. Hedef olarak kadınlara belirleme nedenleri sıralandığında, kadınlara erkeklere göre daha “itaatkar”, “sadık”, “hanelerinin refahından sorumlu” oldukları ve bu nedenle mikro kredinin kadınlara verilmesi gerektiği düşüncesiyle karşılaşılmaktadır. Yine Yunus'a göre, “Kadınlara, çocukları ve aileleri için planları bulunmaktadır. Kadınlar vizyon sahibidir, fakat erkekler keyfine bakar”. Bu bakış açısının kadını ev içine hapsedecek şekilde tanımladığı ve nihai olarak geleneksel toplumsal kalıpları yeniden ürettiği iddia edilmektedir. Bu yaklaşımda kadın “anne” kavramıyla idealleştirilmekte, “sadık” olma özelliğiyle de kredi geri dönüş mekanizmasının vazgeçilmez bir parçası olmaktadır. Hakikaten de Grameen Bank da dahil pek çok mikro kredi kuruluşunda kredi geri dönüş oranı hemen hemen %100'dür. Eleştirel görüşe göre, mikro kredi uygulamaları, finansal sürdürülebilirliklerini temin etmek için, kadınlara geleneksel rolleri üzerinden politika üretmektedir. (<https://www.evrensel.net/haber/51760/mikrokredi-kime-deva-kime-dert> Erişim Tarihi : 13.03.2019)

2.10.3. Mikro Kredi Faiz Oranlarının Yüksekliği

Mikro kredi konusunda eleştiri konusu yapılan diğer bir husus kredi faiz oranlarının (hizmet bedeli) yüksekliğidir. Birçok mikro kredi programında söz konusu oran %20 ve üzerindedir. Kredi geri ödemelerinin haftalık olmasının ve kredi faiz oranlarının yüksekliğinin mikro kredi kullanıcılarını sıkıntıya soktuğu yapılan bazı araştırmalarda iddia edilmektedir.

Yoksul kişilere kredi vermek, büyük çaplı bankacılık işlemlerine göre, oldukça pahalı bir süreçtir. Bu nedenle bankalar küçük çaplı krediler vermemektedir. Söz gelimi 100 USD tutarındaki bir kredi, 2000 USD tutarındaki krediyle aynı miktarda kaynak ve çalışan gerektirmektedir. Yani sabit masraflar tüm kredi miktarları için aynı olduğundan, küçük tutarlarda birim işlem başı kredi maliyeti yüksek olmaktadır. Kredi çalışanlarının müşterilerin ikametlerini ziyaret etmesi, müşterinin referanslarıyla ve ailesiyle görüşerek müşteri kredibilitesini belirlemesi ve geri ödeme alışkanlığını kazandırmaya dönük olarak ziyaretlerde bulunmaları gerekmektedir. Bu bakımdan bir kredi kullandırmanın maliyeti 25 USD olabilmektedir. Bu rakam tek başına küçük bir miktarı ifade edebilir ancak mikro düzeydeki bir kredinin %25'i olduğu düşünülürse yüksek bir orana karşılık gelmektedir. Bu durum da, kredi maliyetlerini karşılamaya çalışan bankayı yüksek faiz uygulamaya sevk edebilmektedir. (Türkiye Bankalar Birliği (TBB) Sunumları, 2003:4)

2.10.4. Kayıt dışı Ekonominin Gelişmesine Neden Olması

Mikro krediye yöneltilen bir diğer eleştiri de, kitlesel pazar ve toplu üretim devrinde, serbest çalışmanın küçük boyutlu kalmaya mahkum olduğu ve büyük ölçeğe bağlı tasarrufları gerçekleştiremeyeceğidir. (Yunus,1999:268)

Mikro kredi yoluyla kurulan işlere bakıldığında, bu işlerin genellikle küçük çaplı ve el emeğine dayalı işler olduğu, bunun neticesinde mikro girişimciler ve ekonomik faaliyetlerinin kayıt dışı kaldığı sıkça dillendirilmektedir. Sistemin en zayıf yönlerinden birisi, kullanılan kredilerin hedef kitleyi kayıt dışı alanlarda faaliyet göstermeye sevk etmesidir. Hem kayıt dışı sektörleri ve çalışmayı azaltmaya çalışmak hem de verimliliği ve kalitesi düşük üretim yapılmasına dönük faaliyette bulunulması, uzmanlar tarafından üzerinde düşünülen bir ikilemdir. (Gökyay, 2008:108)

Bilindiği gibi mikro kredi, “balık yemek” ten ziyade “balık tutmak” söylemi üzerine kuruludur. Mikro kredinin, yoksulları içerisinde buldukları durumdan çıkarmak için yürütülen bir çalışma olduğu ve Muhammed Yunus’un, Bangladeş’de yoksulları tefecilerin elinden kurtarmak istemesi düşüncesiyle gelişim gösterdiği bilinmektedir. Bu amacı gerçekleştirmeye dönük olarak üzerinde durulması gereken

konu, mikro kredi kullananların kısa sürede kar getiren bir işte krediyi kullanması meselesidir. Eğer kısa vadede karlı bir iş yapılamazsa, yeni bir borca girmek kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumun neticesi olarak tekrar informel sektörden borç temin edip, diğer borcu kapatma çabası gündeme gelmektedir. (Coşan ve Yörübulut, 2017:51)

2.10.5. Kadınları El Emeğine Dayalı Benzer Ürünler Üretmeye Yönelik Alanlara Sevk Etmesi ve Pazarlama Sorunu

Yapılan bazı araştırmalarda, mikro krediyle yapılan işlerin, birbirine benzer el emeği göz nuru türünde işler olduğu, bu işlerin genellikle bilgi ve eğitim gerektirmeyen bir nitelik arz ettiği ve bazı kadınların da hazır ürünlerin satışını gerçekleştirdiği vurgulanmıştır. Yapılan araştırmalarda, söz konusu katma değeri düşük işlerin, kadınları yoksulluktan kurtarmayı henüz başaramadığı, bu işlerin kadınları girişimci yapmaya yetmediği tespiti yapılmıştır. Ayrıca mikro kredi kullanan kadınlara, almış oldukları kredinin kendi işlerini kurmak için yeterli olup olmadığı sorulduğunda, kadınların önemli bir kısmının dışarıda üretim yapmanın yüksek maliyetleri sebebiyle (kira, faturalar, vergi vs.) krediyi yetersiz gördüğü, fakat kredinin hiç olmazsa mevcut işlerine katkı sağladığını beyan ettiği değerlendirilmiştir. (Bayramoğlu Tay ve Dökmen, 2017:50)

Mikro kredinin kanalize edildiği iş çeşitlerinin; dikiş, nakış, tuhafiyeye işleri, kuaförlük, seyyar satıcılık ve tatlıcılık gibi birkaç iş koluyla kısıtlı kalmış olması ve bunların katma değerinin düşük olduğu işler kategorisinde yer alması, sistemin yoksullukla savaşımdaki başarısını uzun vadede tehlikeye düşürmektedir. Belli iş sahalarında yoğunlaşılması ve bu alanlarda ürün çeşitliliğinin olmaması mikro krediyle başlatılan ekonomik aktiviteleri değişken piyasa koşulları karşısında korunmasız kılabilmektedir. Küçük ölçekli girişimlerin karı da düşük olmakta, arz fazlası yüzünden satışta sıkıntı yaşanabilmektedir. (Adaman ve Bulut;2007:116)

Mikro krediyle kurulan işlerin karlılık oranının düşüklüğü, sistemin yoksullukla savaşımdaki etkinliğinin doğal sınırlarını belirlemektedir. Mikro krediyle yoksul ailelerin gelirini belirli bir seviyenin üzerine çıkarmak zaman istemektedir. Haftalık

geri ödemeler yapmak zorunda olan kredi kullanıcıları hızlı nakde dönüşebilecek basit yatırımları seçmektedirler. Özellikle, aldığı krediyi kendisi kullanmak isteyen kadınlar, yüksek gelir sağlayacak alışılmamış iş alanlarına girmektense, daha az karamazı olup geleneksel olarak kadınlara yakıştırılan işler yapmayı tercih etmektedirler. Bu nedenle kredi kullanan tüm kadınların birbirine benzeyen işlere yönelmesi, kazançlarını artırma şanslarını iyice sınırlandırmaktadır. (Adaman ve Bulut;2007:115)

Tüm bu eleştirilere rağmen; yapılan birçok çalışmada, mikro kredi kullanıcılarının en azından bir kısmının ekonomik aktivitelerinde başarılı olduğu vurgulanmaktadır. Sermayeye ulaşımı çeşitli nedenlerle kısıtlanmış olan yoksullara bir şans verilmesi, yoksulluk döngüsünün kırılmasında, en azından yoksulların bazıları için başarı ihtimalini ortaya koymaktadır. Ayrıca hedef kitlesi kadınlar olan mikro kredi programları sayesinde, dayanışma grupları, yoksulluğun psikolojik etkilerini gideren sosyalleşme platformu vazifesi görmektedir. Yoksulluğun insan psikolojisini yıpratıcı olumsuz etkileri, üretimde bulunmanın ve grup olmanın verdiği olumlu motivasyonla bir nebze de olsa giderilmektedir.

Şüphesiz mikro finans sistemi yoksulluğun giderilmesinde tek ve en etkili çözüm değildir. Mikro finans sisteminin henüz yasal bir zemine oturmamış olması gibi eksiklikleri bulunsa da, mikro finans sistemi geliştirilmeye açık bir alandır. Bu bakımdan mikro finans, diğer sosyal politika araçlarıyla birlikte yürütülmesi gerekli bir yoksullukla mücadele yöntemidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KOCAELİ MİKRO KREDİ UYGULAMALARI

3.1. KOCAELİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Kocaeli; Marmara Denizinin doğusunda, Asya ve Avrupa'yı bağlayan yolların kesişiminde bulunmaktadır. Kuzeyinde Karadeniz, doğusu ve güneydoğusunda Sakarya, güneyinde Bursa, batısında Yalova ve İstanbul illeri bulunmaktadır. İzmit, Derince, Körfez, Gebze, Gölcük, Karamürsel, Kandıra, Başiskele, Kartepe, Çayırova, Darıca, Dilovası'ndan oluşan 12 İlçe Belediyesi ve Büyükşehir Belediyesinden oluşan mahalli idare yapılanmasına sahiptir. (<http://www.kocaelikulturturizm.gov.tr/TR-69185/genel-bilgiler.html> Erişim Tarihi :16.03.2019)

Yüzölçümü 3.623 km² olan Kocaeli ilinde, kilometre kareye 520 kişi düşmektedir. Yani Kocaeli, kapladığı alan açısından küçük olmasına rağmen, katma değer bakımından büyük bir ildir. (Kocaeli Ticaret Odası Stratejik Planı, 2018: 1)

3.1.1. Nüfus ve Göç

Nüfus yoğunluğu bakımından oldukça yoğun bir durumda olan Kocaeli'nin 2018 yılı verilerine göre nüfusu 1.906.391 dir. Yerleşimi M.Ö. 8 inci yüz yıla dayanan şehir, tarih boyunca göç alan bir şehir olarak bu yoğunluğunu sürdürmüştür. Özellikle 1936 yılında, İzmit'te açılan ve ülkenin ilk kağıt fabrikası olan SEKA (Selüloz ve Kağıt) şehrin fonksiyonel olarak dönüşümünün başlangıcı sayılmaktadır. İlerleyen dönemlerde özellikle 1950'li yıllardan sonra İzmit ve çevresinde kurulan fabrikalar, bölgenin istihdam imkanlarını artırarak, hem kendi kırsal bölgesinden hem de diğer coğrafi bölgelerden göçü tetiklemiştir. Böylece İzmit-Sakarya karayolu hattı boyunca yoğunlaşan bu sanayi alanları, nüfusun çekim merkezi konumuna gelmiştir. (Yıldız ve Döker, 2016:36)

İstihdam olanaklarının varlığı ve şehirler arasında geçiş güzergahı olması gibi sebeplerle yıllar içerisinde sürekli göç alan Kocaeli'nin nüfus ve göç görünümü Tablo 18 de belirtilmiştir.

Tablo 18: Kocaeli Nüfus ve Göç Bilgileri

Yıllar	Nüfus	Erkek	Kadın	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
2018	1.906.391	963.326	943.065	80.457	79.970	487	0,3
2017	1.883.270	953.145	930.125	87.796	60.258	27.538	14,7
2016	1.830.772	927.157	903.615	85.602	60.479	25.123	13,8
2015	1.780.055	901.860	878.195	87.158	56.927	30.231	17,1
2014	1.722.795	872.403	850.392	79.697	55.060	24.637	14,4
2013	1.676.202	849.465	826.737	71.159	54.572	16.417	9,8
2012	1.634.691	828.071	806.620	62.966	51.561	11.405	7,0
2011	1.601.720	812.302	789.418	63.314	50.070	13.244	8,3
2010	1.560.138	788.267	771.871	64.503	49.379	15.124	9,7
2009	1.522.408	771.502	750.906	60.432	48.399	12.033	7,9
2008	1.490.358	756.092	734.266	63.965	40.947	23.018	15,6

Kaynak: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, <http://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/nufus/573> Erişim Tarihi: 08.03.2019

Tablodan da anlaşılacağı gibi Kocaeli nüfusu son 10 yıl içerisinde 400.000 kişiden fazla artmıştır. Kocaeli merkez ilçesi İzmit'in nüfusunun 363.000 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, nüfusun 10 yıl içerisinde bir ilçe nüfusu kadar arttığı söylenebilir. Nüfusun artışı göç ve doğum sebebiyle gerçekleşmektedir. Göç istatistiklerine bakıldığında Kocaeli'nin her yıl artan oranda göç aldığı, buna karşılık verdiği göçün nispi olarak daha düşük kaldığı görülmektedir. Net göç hızı, net göç sayısının nüfusa oranlanmasıyla elde edilen ve bin nüfus başına göç eden kişi sayısını ifade eden göstergedir. Kocaeli'de net göç hızı son 10 yıl içerisinde sürekli pozitif olmakla birlikte, en çok 2015 yılında artış göstermiştir.

3.1.2. Kocaeli'nin Ekonomik Yapısı

Önemli ulaşım ağlarının kesiştiği bölgede yer alan Kocaeli, yatırım olanakları bakımından uygun şartlara sahip olması sebebiyle, daima yatırımcıların ilgisini çekmiş, bu nedenle zaman içerisinde, sanayileşme sürecine daha fazla dahil olmuştur. Sanayileşmenin hızlandığı 1960-1980 döneminde, sanayileşmeyle birlikte sektörler arasında da bağımlılık (Industrial Interdependency) güçlenmiş ve sonuç olarak sanayi

hızlı bir şekilde tarım ve hizmetler kesiminin yerini almıştır. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren İstanbul sanayi hızlı bir şekilde çevre illere yayılarak desantralize olmaya başlamıştır. Bu süreçte, İstanbul şartlarından ve ekonomisinden uzaklaşmak isteyen ya da çevre için tehdit oluşturan sanayi sektörleri, Gebze-Dilovası İzmit-Sakarya koridoruna yerleşmeye başlamıştır. Bu dönemde özellikle petrokimya, boya ve ilaç sanayi bu bölgeye yerleşmiştir. Yine bu dönemde, özel sektörün yatırımlarının nitelik ve nicelik olarak arttığı gözlenmiştir. (Kule ve Es, 2005: 274)

Sanayi kenti olan Kocaeli'de, GSYİH'nin %69.9'u sanayi sektöründe oluşmaktadır ve Sanayi Odası'na kayıtlı 300 kadar sanayi kuruluşu bulunmaktadır. Söz konusu sanayi kuruluşları yoğun olarak İzmit, Körfez ve Gebze ilçelerinde faaliyet göstermektedir. Kocaeli'nin yoğun bir sanayi kenti olmasının bir göstergesi de, ülkenin en büyük 100 sanayi kuruluşundan 18'inin Kocaeli'de üretim yapmasıdır. İmalat sanayi açısından bakıldığında, Kocaeli'nin iç ve dış ticaretteki payının %13 olduğu görülmektedir. Kocaeli'deki önemli sektörlerin Türkiye'deki payına gelindiğinde, %28 oranla kimya sanayinin başı çektiği anlaşılmaktadır. Bu sektörü, metal eşya, otomotiv, makine ve taş ile toprağa dayalı sanayi takip etmektedir. Türkiye'de tüketilen toplam elektrik enerjisinin %10'una yakın bir kısmı, Kocaeli'deki sanayi tarafından kullanılmaktadır. Yabancı sermayeli kuruluşlara bakılacak olursa, Kocaeli'de, Almanya'nın başı çektiği, 100'ün üzerinde yabancı sermayeli kuruluşun varlığından söz edilebilmektedir. Organize sanayi bölgeleri, ilin ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. 7 tanesi faal olmak üzere, Kocaeli'de 12 organize sanayi bölgesi vardır. İldeki yoğun sanayinin yanında, bilimsel araştırma ve geliştirme yapan kuruluşlar da Kocaeli'ye güç vermektedir. Kocaeli Üniversitesiyle birlikte, il sınırlarındaki Sabancı Üniversitesi, Marmara Araştırma Merkezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, TÜBİTAK, TSE Merkez Laboratuvarları, TEKMER (Teknoloji Geliştirme Merkezi), TÜBİTAK Teknoparkı, GOSB Teknoparkı ve KOÜ Teknoparkı, sanayinin gelişmesinde katkısı olan kurum ve kuruluşlardır. Kişi başı yıllık milli gelir açısından son 10 yıldır, Türkiye'nin lideri durumunda olan Kocaeli'nin sahip olduğu bu değer, Türkiye ortalamasının yaklaşık 2.5 katıdır. Vergi gelirlerine ve genel bütçeye katkı anlamında da Kocaeli, %17.41 oranı ile Türkiye'de ikinci sırada bulunmaktadır. (<https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/sosyo-ekonomik-yapi/100> Erişim Tarihi:04.04.2019)

Kocaeli'nin son beş yıldaki dış ticaret hacmindeki payı Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19: Kocaeli Dış Ticaret Verileri

Yıl	İhracat (bin USD)	İthalat (bin USD)	Toplam Dış Ticaret Hacmi (bin USD)	Türkiye Dış Ticaret Hacmi (bin USD)	Kocaeli Dış Ticaret Hacminin Türkiye Dış Ticaret Hacmi İçindeki Payı (%)
2018	8.911.496	13.977.033	22.888.529	391.062.429	5,85
2017	8.180.038	11.637.006	19.817.043	390.792.592	5,07
2016	6.527.579	8.063.742	14.591.321	341.147.819	4,28
2015	7.402.941	8.439.894	15.842.835	351.073.230	4,51
2014	8.897.257	9.445.200	18.342.457	399.787.275	4,59

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 , Erişim Tarihi: 08.03.2019

Önemli ihracatçı kuruluşları bünyesinde bulunduran Kocaeli, 2018 yılında 22.888.529.000 USD dış ticaret hacmi ile ülkenin dış ticaret hacminin %5,85 ini oluşturmuştur. Son beş yıllık periyotta Kocaeli'nin, dış ticaret rakamlarına artan oranda katkısı mevcuttur.

Sanayi kenti olmasının yanı sıra turizm anlamında çok çeşitli zenginliklere sahip Kocaeli'nde dört mevsim turizm imkanı bulunmaktadır. Son dönemde otel ve tesis anlamında büyük ivme yakalayan Kocaeli'nde 5 tanesi 5 yıldızlı olmak üzere, toplamda 53 adet konaklama tesisi bulunmaktadır. 3.727 oda ve 7.436 yatak kapasitesine sahip konaklama tesisleri yerli ve yabancı turistlere hizmet vermektedir. (Kocaeli Ticaret Odası Stratejik Planı, 2018: 1)

3.1.3. Kocaeli'de İşsizlik ve Yoksulluk

Yapılan çalışmalarda, Kocaeli'de yoksulluğun ortaya çıkmasını etkileyen unsurların başında göçlerin geldiği, bununla birlikte ekonomik krizlerin ve deprem felaketinin de kentsel yoksulluğun artışında önemli bir rolü olduğu ifade edilmektedir. (Kule ve Es, 2005: 280) Ekonomik krizler, düzensiz göçlere karşılık gelecek istihdam olanaklarının bulunmayışı, gelir dağılımındaki adaletsizlik, doğal afetler, şehirdeki işsiz sayısını artırarak sosyo-ekonomik sorunlara yol açmaktadır. Ekonomik büyümenin artışına rağmen, bu artışın işsizliğe ve yoksulluğa çözüm bulamaması,

büyüme hızının artışıyla birlikte, yoksulluğun da artmasına, sosyal politikaların yetersiz kalmasına neden olmaktadır.

Tablo 20’de TÜİK verilerine göre Kocaeli’nin de içerisinde bulunduğu Doğu Marmara Bölgesinin göreceli yoksulluk oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 20: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Bölgesel Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları

	Yoksulluk sınırı (TL)		Yoksul sayısı (Bin kişi)		Yoksulluk oranı (%)	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Yoksulluk riski						
Medyan gelirin %50'sine göre						
Türkiye	7 116	7 944	11 026	10 622	14,3	13,5
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	8 013	9 257	293	215	8,4	5,9
Medyan gelirin %60'ına göre						
Türkiye	8 539	9 532	16 328	15 864	21,2	20,1
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	9 616	11 108	512	482	14,7	13,1

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2017, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27823> Erişim Tarihi: 10.03.2019

Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’si temelinde hesaplanan yoksulluk sınırına göre, 2017 yılında Türkiye genelinde; yoksul sayısı 10.622.000, yoksulluk oranı % 13.5 iken, Kocaeli’nin de içerisinde bulunduğu Doğu Marmara’da yoksul sayısı aynı yılda 293.000, yoksulluk oranı da %5.9 şeklinde gerçekleşmiştir. Medyan gelirinin %50 sine göre hesaplanan yoksulluk sınırı 2017 yılı için Türkiye’de 7.944 TL iken, Kocaeli’nde bu tutar 9.532 TL olarak gerçekleşmiştir. Kocaeli için medyan gelirinin %60’ı için hesaplanan yoksulluk oranı ise 2017 yılında %13.1’dir.

Yoksulluğun oluşmasında önemli bir faktör olan işsizliğin kentteki görünümü önem arz etmektedir. Ekonomik olduğu kadar, sosyal sonuçları da olan işsizlik kentlerin çözüm bekleyen sorunlarının başında yer almaktadır. Özellikle ekonomik krizlerle birlikte işsizlik oranı artmakta, iş gücüne katılım da tersi bir şekilde azalmakta ve yoksulluk daha hissedilir olmaktadır. Azalan iş gücüne katılım var olan yoksulluğun da derinleşmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan, işsizlik ve yoksulluğun birbirini beslediğini söylemek mümkündür. Tablo 21’ de Kocaeli’nin de yer aldığı Doğu Marmara bölgesinin yıllar itibarıyla işsizlik oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 21: Doğu Marmara Bölgesinde (TR42) İşsizliğin Görünümü

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018
15-64 Erkek İşsiz Sayısı(Kişi)	81.000	85.000	87.000	94.000	92.000
15-64 Erkek İşsizlik Oranı(%)	8,5	8,8	8,9	9,1	8,6
15-64 Kadın İşsiz Sayısı (Kişi)	63.000	65.000	68.000	73.000	69.000
15-64 Kadın İşsizlik Oranı (%)	14,1	14	15,2	15,2	14,6

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=102&locale=tr> Erişim Tarihi: 10.03.2019

TÜİK'e ait TR42 sınıflandırmasında yer alan, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova'nın oluşturduğu Doğu Marmara Bölgesel Raporları incelendiğinde; işgücünü oluşturan 15-64 yaş grubunda, 2014 yılından itibaren erkek işsizlerin sayısında bir artış olduğu, erkek işsiz sayısının 2018 yılında 92.000 ve işsizlik oranının %8,6 olduğu; 15-64 yaş grubu kadınların 2018 yılında 69.000 inin işsiz olduğu ve kadın işsizlik oranının %14,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Kocaeli'ndeki işsiz sayısının belirlenmesinde ise, İŞKUR'a ait kayıtlı işsiz sayıları önem arz etmektedir. Tablo 22'de söz konusu verilere, yıllar itibariyle yer verilmiştir.

Tablo 22: Kocaeli İŞKUR İşsizlik Verileri

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017
Erkek	34.754	39.738	25.407	27.286	26.382
Kadın	27.471	29.522	25.011	27.826	29.713
Toplam	62.225	69.260	50.418	55.112	56.095

Kaynak: İŞKUR, <https://media.iskur.gov.tr/14293/kocaeli-2017.pdf> , Erişim Tarihi: 11.03.2019

Tablo 22'ye göre; 2017 yılında Kocaeli'nde 56.095 kişinin kayıtlı işsiz olduğu, bunların 26.382 sinin erkeklerden, 29.713 ünün kadınlardan oluştuğu, işsizlik oranının yaklaşık %10-11 düzeyinde olduğu, kadın işsiz sayısının erkek işsiz sayısından fazla olduğu anlaşılmaktadır. Tablo yıllar itibariyle incelendiğinde, İŞKUR'a kayıtlı işsizlerin sayısında bir artış trendi olduğu görülmektedir. İşsizlerin cinsiyet olarak dağılımı incelendiğinde ise, dikkat edilmesi gereken husus, İŞKUR'a kayıtlı kadın işsiz sayısındaki önemli artıştır. Kocaeli'de, 2013 yılı verilerine göre, 27.471 kayıtlı işsiz kadın varken, 2017 yılına gelindiğinde bu sayının önemli miktarda artış göstererek 29.713 kişiye ulaştığı görülmektedir.

Söz konusu veriler İŞKUR'a kayıtlı işsizlerden oluşmaktadır. Kayıtlı işsizler, gelir getirici herhangi bir işte çalışmayan ve İŞKUR'a iş aramak amacıyla başvuruda bulunan kişilerden oluşmaktadır. İŞKUR'un çalışma mevzuatına göre, kayıtlı işsizlere asgari bir yıl süreyle hizmet verilmekte, işsizler İŞKUR sisteminde durumlarını güncel tutarak iş arayışına devam ettikleri süre zarfında da, İŞKUR'un hizmetlerinden herhangi bir süre kısıtlaması olmadan istifade edebilmektedirler. Bir yıl boyunca İŞKUR sistemini veya ofislerini kullanmadığı tespit edilenleri, sistem pasif duruma almaktadır. Bununla birlikte, iş arayanlar, istedikleri zaman kayıtlarını pasife çevirerek İŞKUR tarafından sağlanan hizmetlerden istifade etmeyi sonlandırabilmektedirler. (İŞKUR İşgücü Piyasası Araştırma Raporu (Kocaeli), 2018:7)

İŞKUR'a herhangi bir müracaatı bulunmayan, bu nedenle kayıtlara girmeyen kişilerin varlığı da göz önünde bulundurulduğunda Kocaeli'ndeki işsiz sayısının Tabloda belirtilenden daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

3.2 KOCAELİ'NDE YOKSULLUĞU GİDERME ARACI OLARAK MİKRO KREDİLER

Mikro krediler dünyadaki gelişimine paralel olarak Kocaeli'de de uygulama alanı bulmuştur. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı'na bağlı olarak mikro finans faaliyetlerinde bulunan MAYA, Kocaeli'de ilk mikro krediyi dağıtan kuruluş olmuştur. 2002 yılında KEDV bünyesinde kurulan MAYA, yoksul kadınların bir iş sahibi olması veya mevcut işini geliştirebilmesi ve böylece refahlarını arttırabilmeleri için kredi desteği sağlamıştır. Merkezi İstanbul olan MAYA'nın, mikro kredi uygulamaları için Kocaeli'yi seçmiş olmasında 1999 yılında şehrin yaşadığı deprem felaketi etkili olmuştur. MAYA Kocaeli'yi takiben, İstanbul, Düzce ve Sakarya'da da mikro kredi hizmetleri vermiştir.

MAYA'nın hedef kitlesi, aktif bir ekonomik faaliyet yürütmek isteyen, teminat ya da diğer prosedürleri yerine getiremediği için mevcut bankacılık sisteminin hizmet vermediği, dar gelirli kadınlardan oluşmaktadır. Bu nedenle, kredinin güvencesi olarak klasik teminat sisteminden değil, kadınlar arasındaki "Dayanışma Grubu" ndan istifade etmektedir. Bu gruplarda her üye kendi borcu yanında diğer üyelerin

borcundan da sorumlu olmaktadır. MAYA böylece bir çeşit sosyal teminat sağlayarak riskini azaltmakta, aynı zamanda kadınların hayatın zorluklarına karşı paylaşımında bulunarak birbirine destek olmaları için bir zemin oluşturarak, toplumsal dayanışmayı güçlendirmektedir. (<http://www.kedv.org.tr/maya/borc-verme-metodolojisi/> Erişim Tarihi: 10.04.2019)

MAYA'nın yürüttüğü mikro kredi çalışmalarına ilişkin verilere ulaşılabilmesi sebebiyle kendileriyle telefon ve mail ile iletişim kurulmuş, mail yoluyla gönderilen bilgilendirmeyle; MAYA'nın 2002 yılından bu yana İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Düzce ve Eskişehir'de 14.970.000 TL değerinde 14.463 adet mikro kredi verdiği, 2018 yılında ise 856.800TL tutarında 549 adet mikro kredi verdiği, şu an sadece Eskişehir'de mikro kredi faaliyetlerine devam ettiği; mikro kredi kullanan aktif üye sayısının 260, geri ödeme oranının ise %100 olduğu bilgisi alınmıştır.

Kocaeli'nde yürütülen mikro kredi çalışmalarının ikincisi İl Özel İdaresi tarafından gerçekleştirilmiştir. 22/02/2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun "İl özel idaresinin görev ve sorumlulukları" başlıklı 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrasının (a) bendine, "il özel idaresinin mahalli müşterek nitelikte olmak kaydıyla yoksullara mikro kredi verebileceği" hükmü ilave edilmiş; Kanunun il özel idaresinin giderlerini düzenleyen 43'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının (h) bendinde ise, "Yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürülere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar" a yer verilmiştir. [https://www.malihakem.com/analizler/yoksullara-il-ozel-idareleri-
tarafindan-mikro-kredi-verilmesi-hususuna667.html](https://www.malihakem.com/analizler/yoksullara-il-ozel-idareleri-tarafindan-mikro-kredi-verilmesi-hususuna667.html) Erişim Tarihi: 10.04.2019)

Yapılan bu değişiklik sonrası il özel idareleri bir çok ilde, bazen kendi imkanlarıyla bazen de yapılan protokoller çerçevesinde sivil toplum örgütleriyle mikro kredi faaliyetlerinde bulunmuşlardır. 1 Temmuz 2009 tarihinden itibaren Kocaeli İl Özel İdaresi de ilgili kanun uyarınca, dar gelirli müteşebbis kadınlara mikro kredi dağıtımında bulunmuş ve bu faaliyetler Kocaeli İl Özel İdaresi'nin tamamıyla kendi imkanlarıyla yürütülmüştür. 6/12/2012 tarihli ve 28489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6360 sayılı Kanun gereği, Kocaeli İl Özel İdaresi 2014 yılında kapanmış, kurum bu tarihe kadar mikro kredi faaliyetlerine devam etmiştir.

Kocaeli İl Özel İdaresi'nin uyguladığı mikro kredi projesinin esasları bir yönetmelikle belirlenmiş, bu yönetmeliğe göre mikro kredi kullanabilme şartları şu şekilde belirlenmiştir:

“MADDE-7) (1)- Başvuru tarihi itibariyle en az bir yıldır Kocaeli’de oturan, aynı muhtarlığa bağlı, yakın akraba olmayan ve bankalardan kredi kullanamayan, iş kurma isteği olan, bilgi- beceri ve yeteneklerine inanan, iş yapma kapasitesine sahip, kendi hesaplarına iş yapmak kaydıyla üretim ve/veya pazarlama yapan ya da yapacak olan öncelikle kadınlar ve gençler olmak üzere yoksul kişilerden oluşan gruplar mikro krediden yararlanmak için başvurabilirler.

(2) Düzenli geliri olmayanlar ile geliri veya sosyal güvencesi olduğu halde, aynı konuttaki kişi başına düşen aylık gelir asgari ücretin 1/3’ünü geçmeyenler, yoksul kabul edilirler.

(3) Aralarında anne, baba, çocuk, büyükanne, büyükbaba, torun, kardeş, amca, hala, dayı, teyze veya eş, üvey ve evlatlık dâhil olarak akrabalık bağı bulunan kişiler aynı Grup içinde yer alamazlar.

(4) Grup üyeleri idarenin gerek görmesi halinde sosyo-ekonomik durumlarının araştırılmasını kabul ederler. Kabul etmeyenlerin talepleri değerlendirmeye alınmaz.” (Kocaeli İl Özel İdaresi Mikro Kredi Yönetmeliği, 2009:2)

Kocaeli İl Özel İdaresi'nin mikro kredi uygulama sonuçlarına Tablo 23'te yer verilmiştir.

Tablo 23: Kocaeli İl Özel İdaresi Mikro Kredi Uygulama Sonuçları (2009-2013)

Yıl	Kredi Verilen Kişi Sayısı	Dağıtılan Kredi Tutarı (TL)	Geri Ödenen Toplam Kredi Tutarı (TL)	Tahsil Edilemeyen Toplam Kredi Tutarı (TL)
2009	391	352.000	345.134	7.066
2010	979	1.070.700	1.030.013	40.687
2011	873	1.352.900	1.247.202	105.698
2012	509	1.157.350	1.047.163	110.187
2013	142	357.270	243.250	114.020

Kaynak: Kocaeli İl Özel İdaresi Mikro Kredi Bilgilendirme Sunumu (2014), Bu veriler, 2014 yılında İl Özel İdaresi Personelinden Flash Bellek ortamında teslim alınmıştır.

Kocaeli İl Özel İdaresi, 1 Temmuz 2009 tarihinde, 15 yoksul kadına toplamda 13.900,00 TL kredi vererek Mikro Kredi hizmetini uygulamaya başlamıştır. Proje başarı ile yürütülerek toplamda 1.568 kadına 2.894 kez, 4.290.420,00 TL mikro kredi kullanılmıştır. Kocaeli İl Özel İdaresi Mikro Kredi hizmetini; 2009 yılı bütçesinden 250.000,00 TL, 2010 yılı bütçesinden 350.000,00 TL, 2011 yılı bütçesinden 250.000,00 TL, 2012 yılı bütçesinden 350.000,00 TL, 2013 yılı bütçesinden 100.000,00 TL olmak üzere toplam 1.300.000,00 TL ödenek ile gerçekleştirmiştir. 2009-2013 yılları arasında 2.894 defa, 1.568 kişiye kredi verilmiştir. Dağıtılan toplam kredi miktarı olan 4.290,420,00 TL' nin 4.010,101,00 TL' si tahsil edilmiş olup, tahsilat işlemleri ilerleyen süreçte devam etmiştir. Mikro kredinin geri dönüş oranı % 94'tür. (Kocaeli İl Özel İdaresi Mikro Kredi Faaliyet Raporu, 2014)

3.3. TGMP-TİSVA-İZMİT BELEDİYESİ MİKRO KREDİ UYGULAMASI

Grameen Trust ve Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA), Prof. Muhammed Yunus'un girişimleriyle, 2003 yılında Türkiye mikro finans projesini başlatmıştır. Türkiye İsrافی Önleme Vakfı'nın, İzmit Belediyesi iş birliğiyle 2013 yılında açtığı mikro kredi şubesiyle birlikte, söz konusu proje Kocaeli'de uygulama alanı bulmuştur. Mikro kredi şubesi, halen İzmit Belediyesi Kadıköy Mahalle Konağı içerisinde faaliyetlerine devam etmektedir.

3.3.1 Mikro Kredinin Temel Özellikleri

Dünya genelinde, mikro finans hizmetlerinin üyelere sunulmasında iki temel yöntem söz konusudur: (1) Bireysel girişimciler ve küçük işletmeler için geçerli olan ilişki tabanlı bankacılık modeli ve (2) Mikro kredi ve diğer hizmetlerden grup olarak istifade edilen grup tabanlı modeldir. TGMP, Grameen Bankasıyla benzer şekilde, grup tabanlı modeli tatbik etmektedir. Bu modelde kredi kullanmak isteyen kadınlar 5'er kişilik gruplar oluşturmak zorundadır. Bu modelin 5 kişiden oluşan grup içerisinde dayanışma ve sorumluluk alma hissi oluşturacağı varsayılmaktadır. Kredi taksitlerinin geri ödemesini düzenli olarak yapamayan mikro girişimcilerin taksitleri, sorumluluk gereği grubun geri kalan mikro girişimcileri tarafından yapılmaktadır.

(<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikro-finans-nedir--/127/1> Erişim Tarihi: 11.04.2019)

3.3.2. Mikro Kredi Kullanma Süreci

TGMP'ye mikro kredi başvurusunda bulunmak isteyen adayların, öncelikle bir iş fikrine sahip olması istenmektedir. İlk kez kredi kullanacak üyelere, ilk sefer için en çok 1000 TL kredi verilebilmektedir. Takip eden süreçte, sermaye birikimi merdiveni yaklaşımıyla, mikro kredi kullanıcısının çalışması sonucu ortaya koyduğu başarısına göre kredi tutarı artırılabilen, üst düzey başarısı olanlara "Girişimci Kredisi" verilebilmektedir. Mikro kredide, iş fikrine sahip 5 kadından oluşan, bir grup oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır. Grupların yakın akraba (örneğin anne ve kızları veya kardeşleri, vb. kişiler) dışındaki kişilerden oluşması gerekmektedir. Söz konusu grupların oluşturulmasının akabinde, 3 günlük eğitimler düzenlenmekte, bu eğitimlerde kurumun işleyişi ve mikro kredinin geri ödenmesi süreci hakkında bilgi verilmektedir. Eğitimin tamamlanmasından sonra, mikro kredi almaya hak kazanan grup üyelerine kredileri verilmektedir. (<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikrokredi-alm-sureci/126/1> Erişim Tarihi: 11.04.2019)

Kredi onaylanma sürecinde; 3.500 TL'ye kadar olan tutar Şube Yöneticisinin yetkisinde, 3.500 TL ve daha fazlası tutarlar Bölge Müdürünün yetkisinde olmaktadır.

3.3.3. Tahsilat Sistemi

Mikrokredi kullanıcıları TGMP'den krediyi alır almaz aynı hafta zarfında gelir getirici iş fikrinde kullanmak durumundadırlar. Çünkü kredi kullanımından bir hafta sonra ilk taksit ödemesini yapmak gerekecektir. Geri ödeme, hizmet bedelini de içerecek şekilde 46 haftada ve haftalık olarak yapılmaktadır. Tahsilatlar mikro kredi kullanıcılarının belirleyeceği adreslerinde yapılmaktadır. Tahsilat günü ve saatinde, grubu oluşturan kadınların bir arada bulunması istenilmektedir. Mikro kredi saha çalışanlarının cep telefonunda tahsilat işlemlerini takip ettikleri bir NFC uygulama programı bulunmaktadır. Her mikro kredi kullanıcısına tanımlı bankamatik kartı bulunmaktadır. Bu kartlar cep telefonundaki uygulamaya okutulmak suretiyle, yapmış olduğu ödeme hesabından düşülmektedir. (<http://www.tgmp.net/tr/sss/0> Erişim Tarihi: 11.04.2019)

Mikro kredinin sürdürülebilirliğini sağlamak, daha çok kişiye mikro krediyi ulaştırmak ve mikro kredi çalışmalarını yürütme maliyetlerini karşılamak için, belirlenmiş bir hizmet bedeli alınmaktadır. Bu tutar 1000 TL kredi için 150 TL dir. (<http://www.tgmp.net/tr/sss/0> Erişim Tarihi: 11.04.2019)

3.3.4. Mikro Krediyle Birlikte Verilen Diğer Hizmetler

TGMP, mikro kredi hizmetiyle birlikte; tasarrufu teşvik etme amaçlı zorunlu tasarruf uygulaması ve hastalık, ölüm, doğal afetler gibi beklenmedik durumlara karşı mikro sigorta uygulamaları gibi hizmetler de sunmaktadır.

Mikro sigorta, 2011 yılı Aralık ayında, mikro kredi kullanıcılarını beklenmeyen durumlar karşısında korumaya almak gayesiyle, TGMP Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Aziz Akgül'ün öneri ve girişimiyle oluşturulmuştur. Mikro kredi kullanıcıları, Güneş sigorta tarafından, ayda sadece 1 TL karşılığında; ölümlü kaza, sürekli sakatlık, terör ve deprem gibi risklere karşı sigortalanmaktadır. Ayrıca; yangın, sel, fırtına ve diğer doğal afetlerin sebep olduğu zararlarda, ev sahiplerine 15.000 TL, kiracılara 10.000 TL'ye kadar güvence sağlayan konut sigortası imkânı da bulunmaktadır. (<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikro-sigorta-nedir-/129/1> Erişim Tarihi: 11.04.2019)

Mikro krediyle birlikte verilen diğer bir hizmet de, tasarruf uygulamasıdır. Mikro girişimciler birikimlerini kendi adlarına açılan hesaba yatırabilmektedir. TGMP tarafından da mikro girişimcilerin haftada en az 1 TL bu hesaplara yatırmaları tavsiye edilmektedir. Ancak İzmit uygulamasında, kadınların 5'er TL tasarrufa yönlendirildiği görülmüştür. Taksit ödemelerinde sıkıntı yaşayanlar, isterlerse ödemelerini birikimlerinden yapabilmektedir.

3.3.5. TGMP İzmit Mikro Kredi Uygulaması Faaliyet Verileri

2013 yılında İzmit Belediyesi ile yapılan protokolle İzmit'te faaliyete geçen TGMP-TİSVA Mikro Kredi Projesi yıllar içerisinde faaliyetlerini yoğunlaştırmış, 2013 yılında 60 olan mikro kredi kullanıcı sayısını, 2018 yılında 215 kişiye çıkarmıştır.

Tablo 24’te 2013-2018 yılları arasında mikro kredi verilen kişi sayıları ve kredi tutarları yer almaktadır.

Tablo 24: TGMP İzmit Mikro Kredi Uygulaması Faaliyet Verileri

Yıl	Kredi Kullanan Kişi Sayısı	Kullandırılan Kredi Miktarı
2013	60	50.000
2014	155	120.000
2015	270	330.000
2016	360	580.000
2017	258	490.000
2018	215	430.000
Toplam	1.318	2.000.000

Kaynak: TGMP İstanbul Bölge Müdürlüğüyle Yapılan Yazışma, burcu.yilmaz@tgmp.net, 16.04.2019

TGMP İstanbul Bölge Müdürü ile yapılan görüşmede, geri ödemelerin eksiksiz bir şekilde tamamlandığı, yani tahsilat oranının %100 olduğu ifade edilmiştir.

3.4. TGMP İZMİT ŞUBESİ MİKRO KREDİ PROJESİ SAHA ARAŞTIRMASI

3.4.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı yoksulluğun giderilmesinde mikro kredilerin etkinliğini ölçmek, mikro kredi kullanıcılarının gelir düzeylerinde anlamlı bir artış olup olmadığını tespit ederek, genel anlamda mikro kredinin kadının toplum içerisindeki rolünü ve yaşam kalitesini etkileyip etkilemediğini ortaya koymaktır.

3.4.2. Araştırmanın Yöntemi

İzmit TGMP mikro kredi faaliyetleriyle ilgili bilgi almak ve anket uygulanabilecek kişileri belirlemek için, öncelikle TGMP İzmit Şubesi ile iletişim sağlanmış, yapılan ziyarette proje sorumlusuyla, Kocaeli’deki mikro kredi uygulamaları hakkında kapsamlı bir görüşme sağlanmıştır. Anket sorularının kontrolü ve anket uygulamak için gerekli izinlerin alınması için TGMP Genel Müdürlüğü ile yazışmalar yapılmıştır. Proje yürütücüleri, hazırlanan anketlerin, 2018 yılında kredi kullanmış olan ve taksit ödemeleri devam eden kişilerin taksit ödeme günlerinde, bu

kişilere uygulanabileceğini, taksit ödemesi bulunmayan, geçmişte mikro kredi kullanmış kişilerin kişisel verilerini paylaşamayacaklarını ifade etmişlerdir. Bu kapsamda, 1-15 Nisan 2019 tarihleri arasındaki tahsilat günlerinde, İzmit (Yenişehir, Kadıköy ve Tepecik Mahalleleri) ve Derince (Sırrı Paşa Mahallesi) ilçelerinde anket çalışması yürütülmüştür. Proje sorumluları, belirledikleri bir programa göre, periyodik ziyaretlerini evlerde veya iş yerlerinde gerçekleştirmektedir. Bu nedenle evlerde ve bayan kuaförü gibi iş yerlerinde yapılan görüşmelerde, anket uygulanamayacağı proje yöneticilerince ifade edilmiştir. Mevcut şartlar göz önünde bulundurularak, 2018 yılında mikro kredi kullanmış olan 215 kadından, grup liderleri dahil 63 üne, yüz yüze anket uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini, 2018 yılında İzmit TGMP'nin mikro kredi hizmetlerinden yararlanan 215 kişi oluşturmaktadır. Anketlerden elde edilen verilerin analizinde SPSS 17.0 paket programı kullanılmış ve sonuçlar üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

3.4.3. Araştırma Bulguları ve Sonuçların Değerlendirilmesi

TGMP İzmit Şubesi mikro kredi kullanıcılarına yönelik düzenlenen anketin ilk bölümünde kişilerin demografik bilgilerine, ikinci bölümünde mikro kredi kullanımı ve bunun kişilerin hayatındaki refah etkisini ölçmeye yönelik sorular yer almış, anketin bir örneğine Ek'te yer verilmiştir.

Tablo 25: Mikro Kredi Kullanıcılarının Yaş Durumu

	18-25	25-35	35-45	45-55	55+	Toplam
Frekans (n)	5	16	20	14	8	63
Yüzde (%)	7,9	25,4	31,7	22,2	12,7	100

Ankete katılan 63 kadının; % 7,9'u 18-25 yaş grubuna, % 25,4'ü 25-35 yaş grubuna, % 31,7'si 35-45 yaş grubuna, % 22,2'si 45-55 yaş grubuna ve % 12,7'si 55 ve üzeri yaş grubuna dahildir. Bu bakımdan mikro kredilerin yoğun olarak 25-55 yaş aralığındaki kadınlar tarafından kullanıldığı söylemek mümkündür.

Tablo 26: Mikro Kredi Kullanıcılarının Medeni Durumu

	Evli	Bekar	Boşanmış/Dul	Toplam
Frekans (n)	42	9	12	63
Yüzde (%)	66,7	14,3	19	100

Ankete katılan 63 kadının; % 66,7'si evli, % 14,3'ü bekar, % 19'u boşanmış/dul grubuna dahildir. Bu bakımdan mikro kredilerin yoğun olarak evli kadınlar tarafından kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu sınıflandırmada, Boşanmış/Dul ve bekar olup, mikro kredi öncesi gelirinin olmadığını beyan edenler daha çok önemsenmelidir. Gelir getirici bir faaliyette bulunmanın yanı sıra, kadının toplum içerisindeki konumunu güçlendirmesi, mikro kredilerin hedefleri arasında yer almaktadır.

Tablo 27: Mikro Kredi Kullanıcılarının Eğitim Durumu

	Okur-Yazar	İlköğretim	Lise	Üniversite	Y.Lisans/Doktora	Toplam
Frekans (n)	4	26	27	5	1	63
Yüzde (%)	6,3	41,3	42,9	7,9	1,6	100

Ankete katılanların eğitim durumları incelendiğinde; %6,3'ünün Okur-Yazar, %41,3'ünün İlköğretim, %42,9'unun Lise, %9,5'inin Üniversite ve üzeri eğitime sahip olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle, mikro kredi kullanıcılarının tamamına yakınının temel düzey ve üzerinde eğitime sahip olduğunu, bu durumun iş başarısını etkileyen yetkinlikler bakımından (hesap yapma, okuma, yazma vs) kadınlara avantaj sağladığını söylemek mümkündür.

Tablo 28: Mikro Kredi Kullanıcılarının Sosyal Güvence Durumu

	Güvence Yok	Yeşil Kart	SSK	Bağ-Kur	Emekli Sandığı	Toplam
Frekans (n)	7	2	42	11	1	63
Yüzde (%)	11,1	3,2	66,7	17,5	1,6	100

Ankete katılanların sosyal güvence durumları incelendiğinde; %11,1'inin sosyal güvencesinin olmadığı, %3,2 sinin Yeşil Kart'lı, %66,7'sinin SSK'lı, %17,5'inin Bağ-Kur'lu, %1,6'sının Emekli Sandığı'na bağlı olduğu görülmektedir. Mikro kredinin hedef kitlesi açısından, sosyal güvencesi olmayanlar ve yeşil kart sahipleri göreceli olarak diğer gruplardan daha önemlidir. Bu gruplarda olup da, mikro kredi kullanımı

sonrası geliri artmış olanlar, mikro kredinin “yoksulun yoksuluna” ulaşma hedefinin gerçekleştiğinin göstergesidir. Bu analiz, anketin gelir artışıyla ilgili sorularının değerlendirilmesinde yapılmıştır.

Tablo 29: Kendilerinden Başka Ailelerindeki Çalışan Kişi Sayısı

	Yok	1 Kişi	2 Kişi	3 Kişi	Toplam
Frekans (n)	18	36	7	2	63
Yüzde (%)	28,6	57,1	11,1	3,2	100

Ankete katılanların evlerindeki kişilerin çalışma durumu incelendiğinde; %28,6’sının evlerinde kendilerinden başkasının çalışmadığını, %57,1’inin kendilerinden başka 1 kişinin, %11,1’inin 2 kişinin, %3,2’sinin 3 kişinin çalıştığını beyan ettiği anlaşılmıştır. Evlerinde kendilerinden başka çalışanın olmadığını beyan eden %28,6 oranındaki grup, mikro kredinin hedef kitleye ulaşması anlamında önemli bir göstereyi ifade etmektedir. Aile içerisinde başka çalışanların da olduğu gruplarda, kadınların aile bütçesine katkıda bulunduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 30: Kendilerinden Başka Aynı Evde Yaşayan Kişi Sayısı

	1 Kişi	2 Kişi	3 Kişi	4 Kişi	5 Kişi ve Üzeri	Toplam
Frekans (n)	4	15	21	14	9	63
Yüzde (%)	6,3	23,8	33,3	22,2	14,3	100

Ankete katılanların evlerinde, kendilerinden başka yaşayan kişi sayısı incelendiğinde; %6,3’ünün evlerinde kendilerinden başka 1 kişi, %23,8’inin 2 kişi, %33,3’ünün 3 kişi, %22,2’sinin 4 kişi, %14,3’ünün 5 ve üzeri kişi yaşadığını beyan ettiği anlaşılmıştır. Bu tabloya göre, mikro kredi kullanıcılarının genellikle çekirdek ailelerden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Tablo 31: Mikro Kredi Kullanım Süresi

	1 Yıl	2 Yıl	3 Yıl	4 Yıl	5 Yıl ve Üzeri	Toplam
Frekans (n)	29	14	7	4	9	63
Yüzde (%)	46	22,2	11,1	6,3	14,3	100

Ankete katılanların ne kadar süredir mikro kredi kullandığı incelendiğinde; %46’sının 1, %22,2’sinin 2, %11,1’inin 3, %6,3’ünün 4, %14,3’ünün 5 ve üzeri yıldır

mikro kredi kullandığı görülmektedir. Bu tabloya göre, mikro kredi kullanıcılarının yarısından fazlasının eski üye olduğu, ödemelerini düzenli olarak yapan kişilerin mikro krediden yeniden yararlanmasına izin verildiği göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun sistemin sürekliliğine işaret ettiği değerlendirilmektedir.

Tablo 32: Mikro Krediden Haberdar Olma Şekli

	Çevreden	Basından	İnternette	Belediyeden	Diğer	Toplam
Frekans (n)	58	1	1	2	1	63
Yüzde (%)	92,1	1,6	1,6	3,2	1,6	100

Mikro krediden nasıl haberdar olduğuna yönelik sorulan soruya, ankete katılanların %92,1'i çevreden, %1,6'sı basından, %1,6'sı internette, %3,2'si belediyeden, %1,6'sı diğer yollardan haberdar olduğu şeklinde cevap vermiştir. Ankete katılanların tamamına yakınının “çevreden” haberdar olması, mikro kredinin tanıtımı konusunda gerek TGMP'nin, gerekse iş birliği yapılan İzmit Belediyesi'nin, tanıtım konusunda daha fazla faaliyette bulunması gerektiğine işaret etmektedir. Bu durum aynı zamanda, kredi kullanıcılarının memnuniyet ve tavsiyelerini çevrelerine ifade etmeleriyle de açıklanabilir.

Tablo 33: Mikro Kredi Kullanmadan Önceki Çalışma Durumu

	Evet	Hayır	Düzenli Bir İş Yok	Toplam
Frekans (n)	28	27	8	63
Yüzde (%)	44,4	42,9	12,7	100

Ankete katılanların mikro kredi kullanmadan önce çalışıp çalışmadığı konusu incelendiğinde; ankete katılanların %44,4'ünün çalıştığı, %42,9'unun çalışmadığı, %12,7'sinin düzenli bir işinin olmadığı anlaşılmaktadır. Çalışmadığını veya düzenli bir işi olmadığını beyan edenlerin oranı %55,6'dır. Bu tabloya göre, mikro kredi kullanan kadınların yarısından fazlasının iş sahibi olduğu, diğerlerinin de mevcut işlerini geliştirmek veya gelirlerini artırmak amaçlı mikro kredi kullandığı değerlendirilmektedir. Ankette, daha önce çalıştığını beyan eden kadınların ne iş yaptıkları sorulduğunda, kadınların büyük oranda network satış, el işi yapımı gibi işlerle iştigal ettikleri anlaşılmaktadır. İş olmayan veya düzenli bir işe sahip

olmayanların mikro kredi kullanımı sonrası gelirlerinin artıp artmadığının analizi, anketin gelir artışıyla ilgili sorularının değerlendirilmesinde yapılmıştır.

Tablo 34: Mikro Kredi Kullanmadan Önceki Gelir Durumu

	Gelirim Yoktu	0-500 TL	500-1000 TL	1000-1500 TL	1500-2000 TL	2000 TL ve Üzeri
Frekans (n)	18	6	7	11	13	8
Yüzde (%)	28,6	9,5	11,1	17,5	20,6	12,7

Ankete katılanların mikro kredi kullanmadan önceki gelir durumları incelendiğinde; %28,6 sının herhangi bir gelire sahip olmadığı, %9,5'inin 0-500 TL arası, %11,1'inin 500-1000 TL arası, %17,5'inin 1000-1500 TL arası, %20,6'sının 1500-2000 TL arası, %12,7'sinin 2000 TL ve daha üzerinde, gelir sahibi olduğu görülmektedir. Mikro kredinin kullanımı öncesinde geliri olmayan veya düşük gelir sahibi kişiler, mikro kredi açısından doğru bir hedef kitleyi oluşturmaktadır. Bu kişilerin mikro kredi kullanımı sonrasındaki gelir artışları Tablo 35'te yorumlanmıştır.

Tablo 35: Mikro Krediden Sonraki Gelir Artışı

	Gelirim Artmadı	0-500 TL	500-1000 TL	1000-1500 TL	1500-2000 TL	2000 TL ve Üzeri
Frekans (n)	3	12	11	16	9	12
Yüzde (%)	4,8	19	17,5	25,4	14,3	19

Mikro kredi kullanımı sonrasında; kredi kullanan kadınların %4,8'inin gelirinde herhangi bir artış olmadığı, diğerlerinin; %19'unun 0-500 TL arasında, %17,5'inin 500-1000 TL arasında, %25,4'ünün 1000-1500 TL arasında, %14,3'ünün 1500-2000 TL arasında, %19'unun ise 2000 TL ve daha üzerinde gelir artışı sağladığı görülmektedir. Gelirinin arttığını beyan edenlerin toplamı %95,2 gibi yüksek bir orandır. Bu sonuçlara göre, mikro krediyi gelir artışı sağlamada etkili bir araç olarak değerlendirmek mümkündür.

Gelir artışı, özellikle sosyal güvencesi olmayan, mikro kredi kullanımı öncesinde herhangi bir geliri veya düzenli bir işi bulunmayan kişiler açısından refah düzeyinin yükselmesini ifade etmektedir. Veriler incelendiğinde; düzenli bir işi olmayan 8 kişinin 5'inin (%62,5), mikro kredi kullanımı sonrasında gelir düzeyini 0-

500 TL kadar, 3 kişinin de (%37,5) gelir düzeyini 500-1000 TL kadar arttırdığı görülmektedir.

Anketlerden, mikro kredi kullanmadan önce her hangi bir işi olmayan 28 katılımcının bulunduğu görülmektedir. Çalışmayan bu katılımcıların mikro kredi kullanımından sonraki gelir düzeyleri incelendiğinde; 1 (%4) katılımcının gelirinin artmadığı, 4 (%16) katılımcının gelirinin 0-500 TL arasında arttığı, 9 (%36) katılımcının gelirinin 500-1000 TL arasında arttığı, 5 (%20) katılımcının gelirinin 1000-1500 TL arasında arttığı, 5 (%20) katılımcının 1500-2000 TL arasında gelirinin arttığı, 4 (%16) katılımcının da 2000 TL ve üzeri gelirinin arttığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Mikro kredi kullanan kadınların 18'i (%29), kredi kullanmadan önce kendilerine ait herhangi bir gelirlerinin olmadığını beyan etmiştir. Mikro kredi kullanımı sonrası bu kadınların; 1'inin (%6) geliri artmamış, buna karşılık 4'ünün (%22) geliri 0-500 TL arasında, 8'inin geliri (%44) 500-1000 TL arasında, 4'ünün (%22) geliri 1000-1500 TL arasında, 1'inin (%6) geliri 1500-2000 TL arasında artış göstermiştir.

Ankete katılan kişilerin sosyal güvencesine göre de gelir artışını incelemek mümkündür. Katılımcıların sosyal güvence durumları incelendiğinde, 2 katılımcının yeşil kartlı olduğu anlaşılmaktadır. Mikro kredi kullanımından sonra; 1 katılımcının geliri 500-1000 TL arasında, 1 katılımcının geliri de 1000-1500 TL arasında artmıştır. Herhangi bir sosyal güvencesi olmayan 7 katılımcının ise; mikro kredi kullandıktan sonra 2 sinin 0-500 TL arasında, 2 sinin 500-1000 TL arasında, 3 katılımcının da 1000-1500 TL arasında gelirlerinin arttığı gözlemlenmiştir.

Bu sonuçlar, herhangi bir sosyal güvencesi veya düzenli bir işi bulunmayan kişilerin mikro kredi yoluyla gelirlerini önemli düzeyde arttırdığının ve yoksulluklarını belirgin bir şekilde azalttığının bir göstergesidir. Mikro kredi kullanımı sonrası gelirinin herhangi bir miktarda arttığını beyan edenlerin oranı %95,2 gibi yüksek bir oran olmakla birlikte, bu kişiler arasında yer alan işsizler ve sosyal güvencesi bulunmayanlar, mikro kredinin sağladığı ekonomik gelişme ve refah etkisinden en çok istifade eden gruplardır. Toplumsal ve ekonomik olarak da kısıtlı kaynakların

öncelikle bu kişilere tahsis edilmesi, mikro kredinin ekonomik ve sosyal başarısını artıracaktır.

Tablo 36: Mikro Kredi Kullanarak Yapılan İşler

Cilt ürünleri/Kişisel bakım	10
Çanta aksesuar	2
Çeyiz/Dikiş/El işleri	12
Süs eşyası yapım/Satış	3
Tekstil satış	5
Ev yemekleri/Kafeterya	5
Kuaför	3
Network satış	17
Pazarcılık	1
Organizasyon işleri	1
Cevap verilmemiş	4

Mikro kredi kullanılarak yapılan işlere bakıldığında, mikro kredinin genellikle satış/pazarlama işlerinde kullanıldığı görülmektedir. Özellikle Network Marketing yoluyla ürün satışı yapan firmalara ait ürünlerin satışı önemli bir yer tutmaktadır. Bunun dışında el işleri/dikiş/çeyiz yapımı gibi el emeği ürünlerin yapımı ve satışı da ağırlıklı olarak yapılan işler arasındadır. Mikro kredi yoluyla elde edilen gelire süreklilik kazandırmak için, kadınların bireysel yetkinliklerini geliştirmek ve katma değeri yüksek ürünler üretilmesini teşvik etmek gereklidir. Mikro kredi kuruluşu, yapılacak işlerin seçimine müdahale etmemekte, bu konuda kadınların bireysel tercihleri geçerli olmaktadır. Sonuç olarak, aynı bölgede benzer işler yapan kişilerin doğal olarak pazarlama sorunu ortaya çıkmaktadır. Mikro kredi kullanıcılarının öneri ve beklentileri arasında, TGMP tarafından Pazar yeri oluşturulması, ürünlerin pazarlaması aşamasında destek olunması talepleri bulunmaktadır. MAYA'ya ait NAHİL projesinde olduğu gibi, kadınlar tarafından üretilen ürünlere internet satış ağında yer vermek, pazarlama ve planlama sürecinde çözüm olabilecektir.

Tablo 37: Mikro Kredi Taksiti Geri Ödemesinde Yaşanan Sorunlar

	Evet Yaşıyorum	Hayır Yaşamıyorum	Bazen Yaşıyorum	Toplam
Frekans (n)	2	48	13	63
Yüzde (%)	3,2	76,2	20,6	100

Mikro kredinin geri dönüş oranı yüksek olsa da, kadınların taksitleri öderken sıkıntı yaşayıp yaşamaması, refah artışı bakımından önemli bir konudur. Mikro kredi konusunda yapılan çalışmalarda, taksitlerin borç alınarak ödendiği, borcunu ödeyemeyen kadınların psikolojik bir baskı altına girdiği bildirilmektedir. TGMP İzmit uygulamasında ankete katılan kadınların %3,2'si kredi taksitlerinin ödenmesinde sıkıntı yaşadığını, %76,2'si herhangi bir sıkıntı yaşamadığını, %20,6'sı ise bazen sıkıntı yaşadığını beyan etmiştir. Kadınların önemli bir kısmının kredi taksiti ödemesinde sorun yaşamaması, mikro kredinin gelir getirici faaliyetlerde kullanıldığının göstergesidir.

Anket kullanıcılarına mikro kredinin eksik yönlerinin sorulması neticesinde, kadınların bir bölümü tahsilatların iki haftada bir yapıyor olmasını olumsuz bir uygulama olarak değerlendirmiştir. Mikro kredi taksitleri genel olarak haftada bir tahsil edilmesine rağmen, İzmit bölgesinde bu süre iki haftada bir olarak uygulanmaktadır. Kredi kullandıktan hemen sonra gelir getirici bir faaliyete başlamak ve gelir elde etmek, böylece iki hafta sonraki ilk taksiti ödeyebilmek, kadınlar açısından zorlayıcı bir faktör olmaktadır. Ancak, uygulamada aylık olarak yapılan tahsilatların miktar olarak daha büyük bir yekûn oluşturması sebebiyle, ödeme güçlüklerinin daha fazla yaşanabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 38: Elde Edilen Gelirin Kullanım Şekli

	Ev Giderleri (1)	İş Geliştirme (2)	Biriktirme (3)	1,2,3	2,3	1,3
Frekans (n)	17	34	3	3	2	4
Yüzde (%)	27	54	4,8	4,8	3,2	6,3

Kadınlar tarafından mikro kredi sonrası elde edilen gelirin kullanım alanı mikro kredi kullanıcıların ekonomik-sosyal durumu hakkında bilgi vermektedir. Mikro kredi yoluyla elde edilen gelirin kullanım alanı sorulduğunda, kadınların; %27'si gelirini ev giderlerinde, %54'ü mevcut işini geliştirme amaçlı, %3'ü de biriktirme amaçlı kullandığını ifade etmiştir. Çoklu işaretleme yapma imkanı bulunan soruda, kadınların; %4,8'i ev giderleri-iş geliştirme-biriktirme seçeneklerinin hepsini, %3,2'si iş geliştirme-biriktirme seçeneklerini, %6,3'ü ev giderleri-biriktirme seçeneklerini işaretlemiştir.

Elde edilen gelir genel başlıklar altında inceleyecek olursa; kadınların %38'i elde edilen gelirin tamamını veya bir kısmını ev giderleri gibi temel ihtiyaçları gidermede kullandığını ifade etmiştir. Elde ettiği gelirle aile bütçesine katkı sağlayan kadınlar, yalnızca kendi refahlarını değil, aynı zamanda ailelerinin de içerisinde bulunduğu koşulları iyileştirmek için harcamada bulunmaktadır. Kadınların %61,9'u mevcut işlerini geliştirme amaçlı harcamalarda bulunduğunu ifade etmiştir. Kadınların üretim sürecinde yer alıp, işlerini geliştirecek harcamalarda bulunması, gelirin sürekliliği açısından önemlidir. Yine kadınların %19'u elde ettiği geliri biriktirdiğini ifade etmiştir. Mikro kredi projesinin zorunlu tasarruf uygulaması dışında, kadınların yalnız %19'unun tasarruf yapabildiğini söylemesi, yoksulların öncelikli olarak temel ihtiyaçlarını gidermesiyle açıklanabilir. Bu yargıyı destekleyen bir husus, ankette yer alan gezi-eğlence gibi seçeneği hiçbir kadının işaretlememiş olmasıdır. Çünkü mikro kredi yoluyla elde edilen gelir temel ihtiyaçların giderilmesinde kullanılmakta, gezi-eğlence gibi kültürel ihtiyaçlara kaynak ayrılamamaktadır.

Tablo 39: Mikro Krediden Duyulan Memnuniyet

	Evet	Hayır	Kararsızım	Toplam
Frekans (n)	60	1	2	63
Yüzde (%)	95,2	1,6	3,2	100

Mikro kredi uygulamasından duyulan memnuniyeti ölçmek için kadınlara sorulan soruya cevap olarak, kadınların %95,2'si memnun olduğunu, %1,6'sı memnun olmadığını, %3,2'si de kararsız olduğunu beyan etmiştir. Mikro kredi kullanan kadınların tamamına yakını uygulamadan memnuniyet duyduğunu ifade etmektedir. Bu memnuniyeti, yeniden mikro kredi kullanmak isteyip istemedikleri şeklinde sorulan soruya verilen cevaplarda da görmek mümkündür. Buna göre, kadınların; %92,1'i yeniden mikro kredi kullanmak istediğini, %6,3'ü kullanmak istemediğini, %1,6'sı da kararsız olduğunu ifade etmiştir. Duyulan memnuniyet ve yeniden mikro kredi kullanmak isteyenlerin oranı tutarlılık göstermektedir.

Tablo 40: Mikro Kredi Bireysel Anlamda Özgürlüklerinizi Genişletti mi?

	Evet	Hayır	Kararsızım	Toplam
Frekans (n)	47	4	12	63
Yüzde (%)	74,7	6,3	19	100

Mikro kredinin geri dönüş oranının yüksek olması başlı başına başarıyı ölçmek için yetersizdir. Sağlanan kazanç refah seviyesine yansiyorsa, bireysel bir gelişmeden bahsedilebilir. Mikro kredinin sağlamış olduğu soyut yararları tespit edebilmek için, ankete katılanlara bazı sorular yöneltilmiştir. Kadınların %74,7'si mikro kredinin bireysel anlamda özgürlüklerini genişlettiğini, %6,3'ü genişletmediğini, %19'u da bu konuda kararsız olduğunu beyan etmiştir. Bu sonuçlara göre, mikro kredinin, büyük oranda, kadınların hayatında pozitif bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 41: Mikro Kredi Sonrası Yaşam Kalitesi

	Değişim Olmadı	Biraz Arttı	Çok Arttı	Düştü	Toplam
Frekans (n)	17	35	10	1	63
Yüzde (%)	27	55,5	15,9	1,6	100

Mikro kredinin sağlamış olduğu refahı, kadınların yaşam kalitelerindeki değişikliklerle de ölçmek mümkündür. Ankete katılan kadınların; %27'si yaşam kalitelerinin değişmediğini, %55,5'i biraz arttığını, %15,9'u çok arttığını, %1,6'sı ise düştüğünü ifade etmiştir. Mikro kredi, toplam olarak, kadınların 71,4'ünün hayatlarında olumlu bir etki oluşturmuştur.

Yaşam kalitesini etkileyen faktörlerden biri de eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimdir. Mikro kredinin, kendilerinin ve yakınlarının eğitim ve sağlık hizmetlerine erişmesinde katkı sağlayıp sağlamadığı, anket uygulayıcılarına sorulmuştur. Buna göre kadınların %49,2 si diğer yararları yanında mikro kredinin eğitim ve sağlık hizmetlerinden istifade etmelerine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir.

Tablo 42: Mikro Kredinin Kadının Toplumdaki Konumunu Güçlendirmesi

	Evet	Hayır	Kararsızım	Toplam
Frekans (n)	61	1	1	63
Yüzde (%)	96,8	1,6	1,6	100

Mikro kredinin, ekonomik bir getiri sağlamanın yanında, kadınların öz güven kazanması ve ekonomik bir başarı elde ederek aile ve toplum içerisindeki konumlarını güçlendirmesi gibi yararları da bulunmaktadır. Ankete katılan kadınların %96,8'i güçlü bir şekilde bu hususu vurgulamıştır. Kadınlar kendi çevrelerinde yaşanan

değişimi de, ankette kendilerine sorulan benzer bir soruda cevaplamışlardır. Buna göre; kadınların %49,2'si mikro kredi kullanımı sonrası çevrelerinin yaklaşımında olumlu bir değişiklik olduğunu, %50,8'i ise herhangi bir değişiklik olmadığını ifade etmiştir. Olumsuz yönde değişiklik olduğunu beyan eden hiç kimse bulunmamaktadır. Bu bakımdan, mikro kredinin hem kullanıcılar tarafından hem de oluşturduğu refah etkisi sebebiyle kullanıcıların çevreleri tarafından olumlu olarak karşılandığını söylemek mümkündür.

Mikro kredi kadınlar açısından memnun edici sonuçlar verse de, sistemin işleyişine yönelik bazı beklentiler de bulunmaktadır. Ankete göre, kadınların %43'ü kredi miktarını az bulmaktadır. Kadınların beklentisi kredi miktarının yükseltilmesi yönünde olsa da, mikro kredi kuruluşları, küçük iş fikirlerine başlangıç sermayesini temin etme amacına yönelik olarak faaliyette bulunmaktadır. Bu bakımdan finansal yeterliliğe ulaşan kadınlardan ziyade, başlangıç sermayesine ihtiyaç duyanların tercih edilmesi olağandır.

Ankete katılanların %29'u iki haftada bir olan ödeme şeklinin değiştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu beklenti, anketin öneriler kısmında da kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Kadınlar, ödemelerin aylık ve banka üzerinden yapılmasını, kredi ödemesi için bir araya gelmenin kendileri açısından vakit kaybı ve ulaşım maliyeti anlamına geldiğini ifade etmişlerdir. Mikro kredi kuruluşu için ise; haftalık bir araya gelme (duruma göre iki haftada bir) hem kadınların yaptığı işlerin gözden geçirilmesi, hem de borç tutarın birikmeden düşük miktarda olarak ödenmesi amaçlarına hizmet etmektedir. Aylık ve banka üzerinden yapılan ödemeler, işlerin denetimine ve grup sinerjisinin oluşumuna engel olacaktır. TGMP İzmit Şubasının tahsilat günlerinde yapılan gözlemlerde ise, TGMP görevlisinin bu günlerde sadece paranın tahsilatıyla ilgilendiği, işlerin gidişatıyla ilgili herhangi bir bilgi talebinin olmadığı görülmüştür.

Ankete katılanların %24'ü grup kurma zorunluluğunun bulunmamasını, mikro kredinin bireysel olmasını ummaktadır. Bu beklenti "öneriler" kısmında da kendisini göstermektedir. 5 kişilik grup olma zorunluluğu, kredi taksitlerinin düzenli olarak ödenmesi için bir baskı grubu oluşturmakta, kadınlar için de bir dayanışma grubu

özelliği taşımaktadır. Taksitlerin düzenli olarak ödenmemesi sebebiyle grubun diğer üyeleri de kredi kullanma hakkından yoksun hale gelmektedir. Bu durum, kıt olan mikro kredi kaynaklarının geri dönüş oranının yüksek olmasını sağlamaktadır. TGMP İzmit Şubesinin tahsilat günlerinde yapılan gözlemde, bazı kadınların grubun diğer üyelerinden başka yerlerde ikamet etmesi sebebiyle grup olmaktan olumsuz yönde etkilendiği, ayrıca birbirini çok iyi tanımayan kadınların, birbirinin taksit ödemelerinden sorumlu tutulmak istemediği görülmüştür. Mikro kredi kullanıcılarının %24'ü tarafından olumsuz olarak değerlendirilen grup kurma zorunluluğu, teminat ve yasal takip imkânı bulunmayan sistemin devamlılığını sağlama konusunda, emniyet subabı görevi ifa etmektedir.

TGMP-İzmit Belediyesi işbirliğiyle hayata geçirilen mikro kredi projesinin saha araştırmaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde; mikro kredinin gelir getirici etkisinin bulunduğu ve kadınlar tarafından mikro kredi vasıtasıyla kazanç elde edildiği, ekonomik bir aktivitede bulunularak gelir elde edilmesi sebebiyle kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik durumlarının iyileşme gösterdiği, ortaya çıkış gayesi “yoksulun yoksuluna ulaşmak” olan mikro kredinin bu fonksiyonunu İzmit şartlarında kısmi olarak gerçekleştirdiği, kredi kullanan kadınların bir kısmının eşlerinin ya da diğer aile fertlerinin gelir getirici işlerde çalıştığı, mikro kredi kullanımı öncesinde verilen 3 günlük eğitim dışında, mikro kredi kullanan kadınların girişimcilik yeteneklerini geliştirecek faaliyetlerin bulunmadığı, yapılan işlerin önemli bir kısmının, gelir getirmekle birlikte, genellikle katma değer olmadığı satış işlerinde yoğunlaştığı, kadınların network ağlarından ziyade zanaat olarak ifade edilebilecek alanlara yönlendirilmesinin gelirin sürekliliği açısından gerekli olduğu, el emeğine dayalı üretimde ise benzer işler yapıldığı ve ürünlerin pazarlanması konusunda TGMP tarafından yenilikçi bir yaklaşım (online satış gibi) geliştirmenin yerinde olacağı, tüm bunlara rağmen mikro kredinin sosyal güvencesi veya herhangi bir geliri olmayan kadınlara da ulaştığı, söz konusu kişilerin önemli düzeyde gelir artışı sağlayarak mikro kredi faaliyetlerini daha anlamlı kıldığı değerlendirilmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünyanın geleceğini tehdit eden küresel sorunlardan birisi olan yoksulluğa karşı, tüm dünya ülkeleri iktisadi sistemine göre, farklı yöntemlerle mücadele vermektedir. Büyüme sağlayarak yoksul kesimin hayat standardını süreç içerisinde doğal olarak çözmeyi hedefleyen dolaylı yaklaşım ile; yoksulları sübvans etmek, asgari ücret, yoksullar için kredi programları gibi uygulamaları ön plana çıkaran doğrudan yaklaşım, iki ana mücadele yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan yaklaşım içerisinde sayabileceğimiz mikro krediler ve mikro finans sistemi 1970'li yıllarda refah devletinin etkisini yitirmeye başladığı bir dönemde Bangladeş'te ortaya çıkarak 90'lı ve 2000'li yıllar boyunca tüm dünyaya yayılmış, 2006 yılında bu fikir Nobel Barış Ödülüne layık görülmüştür. Türkiye'de, Dünyadaki uygulamaya paralel ilk girişim TGMP tarafından Diyarbakır'da başlatılmış, TGMP, faaliyetlerini tüm Türkiye'de, bazen il özel idareleriyle bazen de belediyelerle iş birliği yaparak devam ettirmiştir. TGMP İzmit Şubesi de, 2013 yılında İzmit Belediyesi ile yaptığı protokolle mikro kredi faaliyetlerine Kocaeli'de başlamış, 2018 yılında 215 kişiye kredi dağıtımında bulunmuştur.

Bu çalışmada; teorik olarak yoksulluk, yoksulluğun dünyadaki ve Türkiye'deki seyri, yoksullukla mücadele yöntemleri ele alınarak, mikro finansın yoksulluğu gidermedeki etkisi değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, TGMP-İzmit Belediyesi iş birliğiyle yürütülen mikro kredi faaliyetleri incelenmiş, sistemin yoksulluğu gidermedeki etkisini ölçebilmek için, 2018 yılında mikro kredi kullanmış olan 215 kadından 63'üne yüz yüze anket uygulanmış ve anket sonuçları analiz edilmiştir.

Anket sonuçlarına göre; mikro kredi verilen kişilerin gelirlerinde ve yaşam kalitelerinde anlamlı bir artış olduğu, mikro kredi kullanan kadınların %95,2'sinin gelir artışı sağladığı, ekonomik bir aktivitede bulunularak gelir elde edilmesi sebebiyle kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik durumlarının iyileşme gösterdiği anlaşılmıştır. Mikro kredi kullanan kadınlar, kredi taksitlerini ödemede zorluk çekmediği gibi, elde ettikleri gelirleri aile ihtiyaçları, biriktirme ve iş geliştirme amaçlı kullanmaktadırlar. Bu yönüyle mikro kredinin, yoksulluğun giderilmesinde etkili bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

Mikro finans sistemi, mikro kredi dışında, tasarruf ve sigorta faaliyetlerini de içerisinde barındırmaktadır. Mikro kredi kullanıcılarının zorunlu bir tasarrufa teşvik edilmesi ve ön görülemeyen olumsuzlukların telafisi için yaşam ve afet sigortası uygulamasının bulunması, kadınların hayatın güçlüklerine karşı daha dirençli olmalarını sağlamaktadır.

Mikro kredinin kadının toplum içerisindeki rolünü etkileyip etkilemediğine yönelik yapılan araştırmada; mikro kredi kullanımı sonrasında kadınların bireysel özgürlüklerinde (%74,7) ve çevrelerinin kendilerine ve işlerine olan yaklaşımında (%47), olumlu bir değişiklik meydana geldiği tespit edilmiştir. Kadınların tamamına yakını, mikro kredinin kadının toplumdaki konumunu güçlendirdiğine inanmaktadır.

Tüm bunlarla birlikte, ortaya çıkış felsefesi “yoksulun yoksuluna” ulaşmak ve bu kişilere “balık vermek yerine, balık tutmayı öğretmek” olan mikro kredinin bu hedefine Kocaeli uygulamasında kısmi olarak ulaştığı görülmektedir. Ankete katılan kadınların %28’inin sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Diğer kadınların, kendilerine ait gelirleri olmasa da, eşleri veya aile yakınlarından birinin çalıştığı bir iş bulunmaktadır. Bu bakımdan toplumun en yoksul kişilerine ulaşmak için gösterilen çabanın artırılması gerekmektedir. Kadınların tamamına yakını (%92,1), mikro kredi faaliyetlerini çevrelerinden duyup kredi kullandıklarını ve sisteme dahil olduklarını ifade etmiştir. Bu konuda, mikro krediyle ilgili duyurunun ve aday belirleme sürecinin daha etkin yöntemlerle yapılmasının yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

Mikro kredi yoluyla elde edilen kaynak, yoğun olarak satış ağlarında (network) ve el becerisine dayalı işlerde kullanılmaktadır. Bu durum, kadınların benzer ürünler üretmelerine veya krediyi benzer işlerde kullanmalarına ve ürünlerin satışında sorunlar yaşamalarına neden olabilmektedir. Kadınların giderek daha az krediye ihtiyaç duymalarını sağlamak için, katma değeri yüksek işler ve zanaatlara yönelmek, sistemin sürekliliğini sağlamak açısından yararlı olacaktır. Üretilen ürünlerin internet aracılığıyla sanal bir markette pazarlanması gibi yöntemler, hem üretim planlaması açısından hem de pazarlama sorununun aşılması bakımından uygulanan etkili bir yöntemdir. Bu şekilde, sıklıkla dile getirilen “kayıt dışı ekonomi” söyleminin de önüne geçilebilecektir.

Hedef kitle olan kadınlara, küçük miktarlı krediler vermek, ekonomik olarak anlamlı sonuçlara vesile olsa da, kadınların yetkinliklerini, girişimcilik kapasitelerini artıracak eğitimlere ihtiyaç vardır. Doğrudan üretim ve pazarlama ağının içerisine dâhil olan kadınlar, geçmiş bir tecrübeleri ve bilgileri yoksa bocalayabilmektedir. TGMP'nin kredi kullanımını öncesinde verilen 3 günlük eğitimleri dışında, mesleki eğitim, temel düzeyde girişimcilik, finansal okuryazarlık gibi eğitimler, iş fırsatlarının daha iyi analiz edilmesini ve verimlilik artışını sağlayacaktır.

Yoksulların marjinal tüketim eğilimlerinin yüksek olması sebebiyle, elde ettiği kaynağı, öncelikli olarak, insani gereksinimlerinde harcama ihtimali yüksektir. Bu ihtiyaçların karşılanması sonrasında yatırım ve tasarruf gibi konulara eğilinilebilir. Bu amaçla, sosyal güvenlik kurumu, belediyeler, vakıflar ve diğer sivil toplum kuruluşlarının sosyal yardım bütçelerinin bir kısmı acil ihtiyaçlar, bir kısmı da müteşebbis faaliyetler için kaynak oluşturma amaçlı kullanılırsa, sistemin fon akışı ihtiyacı azalacaktır. Mevcut yapıda, mikro krediden alınan %15 hizmet bedeli piyasa faiz oranının altında kalmaktadır. Bu şartlarda mikro kredi kurumlarının, karşılıksız bağışlar olmadan, uzun vadede ayakta kalabilmesi güçtür.

Kuşkusuz mikro krediler yoksullukla mücadelede tek ve en etkili yöntem değildir. Yoksulluğun giderilmesi açısından, mikro kredinin diğer sosyal politika araçlarıyla desteklenmesi gerekmektedir. Mikro kredi programları tek başına yoksulluk sorununa çare olmamakta, fakat yoksulların arasından müteşebbis yetenekleri olanların kendi yetenekleriyle yoksulluklarını gidermeleri için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Mikro krediler bu yönüyle, kişisel bir girişimde bulunacak gücü ve isteği hisseden yoksul kadınlar için, ekonomik ve sosyal bir fırsat yelpazesi sunmaktadır. Sermayeyi halka yaymayı hedefleyen bu sistem, diğer politika araçlarıyla birlikte, mevcut ekonomik yapının oluşturduğu eşitsizlikleri giderme potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

ADAMAN Fikret ve Tuğçe BULUT, (2007), 500 Milyonluk Umut Hikayeleri, İstanbul, İletişim Yayınları, 1.Baskı.

HAN Ergül ve KAYA Ayşen, (2004), “İktisadi Kalkınma ve Büyüme”, Eskişehir, T.C Anadolu Üniversitesi Yayını, Sayı: 1575, 1. Baskı.

KARAGÜL Mehmet, (2017), “Dünya Ekonomisi (Tehdit ve Fırsatlarıyla)”, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 3.Baskı.

KORKMAZ Esfender, (2004), “Mikrokredi Modeli Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması: İstanbul Örneği”, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Sayı:32.

OKUMUŞ H.Şaduman, (2010), “Dünyada ve Türkiye’de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması-Teori Ve Uygulamalar”, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

ŞENSES Fikret, (2017), “Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk, Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler”, İstanbul, İletişim Yayınları, 8. Baskı.

YUNUS Muhammed, (1999), “Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru”, İstanbul, Doğan Kitapçılık.

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

AÇIKGÖZ Reşat ve YUSUFOĞLU Ömer Şükrü, (2012), “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 76-117.

AKGEYİK Tekin, (2017), “Türkiye’de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler: TÜİK Verileri Üzerine Bir Analiz”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (70-2016/1), 31-53.

AR Kamil Necdet, (2015), “Yirmi Birinci Yüzyılda Gelir Eşitsizliği Türkiye Örneği”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 10 (2), 187-203.

ARPACIOĞLU Özge, (2012), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

ARPACIOĞLU Özge ve YILDIRIM Metin, (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4 (2), 60-76.

ATEŞ Gürkan ve ÖĞÜTOĞULLARI Eren, (2012), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (2), 33-54.

AYDIN Murat ve TURGAY Timur, (2011), “Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16 (1), 249-274.

BAKTIR SANCAK Nejla ve ERDEM Ekrem, (2015), “Türkiye’de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Ekonomik Etkilerin Ölçülmesi”, Sakarya İktisat Dergisi, 4 (4), 52-82.

BALTACI Nediha Özgün, (2011), “Kadınları Güçlendirme Mekanizması Olarak Mikrokredi”, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

BAŞ Kemal, (2009), “Küreselleşme ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (1), 49-70.

BAYRAKTUTAN Yusuf ve AKATAY Merve, (2012), “Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (24), 1-34.

BAYRAMOĞLU TAY Arzu ve DÖKMEN Gökhan, (2017), “Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi Uygulamaları İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 8 (16), 41-64.

CİCİOĞLU Şükrü, (2013), “Türkiye’de 1980 Sonrası Gelir Dağılımının Ekonomi Politikaları ve Krizler Bağlamında Değerlendirilmesi”, Emek ve Toplum Dergisi, 2 (4), 28-49.

COŞAN Bilal ve YÖRÜBULUT ÇİLOĞLU Merve, (2017), “Küreselleşme-Yoksulluk İkileminde Mikro Kredi Çıkmazı”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı, 43-54.

COŞKUN Selim ve TİRELİ Münir, (2010), “Dünya Bankası ve UNDP’nin Küreselleşme - Yoksulluk İlişkisine Yönelik Yaklaşımları”, Yardım ve Dayanışma Dergisi, (1), 41-55.

ÇAK Demet, (2007), “Kalkınmanın Finansmanının Sağlanmasında Mikro Kredi Yöntemi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇALIŞKAN Şadan, (2010), “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Ve Yoksulluk”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2 (59), 89-13.

DANSUK Ercan, (1997), “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi”, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.

DEMİR Özlem, (2016), “İstihdam Yaratmada Mikro Kredi Uygulamalarının Etkinliği”, İş ve Hayat Dergisi, 2 (3) 57-75.

DOĞAN BURTAN Bahar ve KAYA Mehmet, (2013), “Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (45), 144-170.

DOĞAN Eda, (2014), “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi”, Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.

DÖŞEYEN Adil, (2007), “Yoksullukla Mücadele Programlarından Mikrokredi ve Türkiye Diyarbakır Örneği Başarı Değerlendirmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ESER Bahadır, MEMİŞOĞLU Dilek ve ÖZDAMAR Gökhan, (2011), “Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16 (2), 201-217.

GÖKYAY Çağatay, (2008), “Türkiye’de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları”, Uzmanlık Tezi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

GÜL Hüseyin ve SALLAN Gül Songül, (2007), “Sosyal Devletten Çalışma Refahına Geçişte Sosyal Haklar ve Yoksullar”, Amme İdaresi Dergisi, 40 (3), 1-30.

GÜZEL Simla, (2011), “Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Dünya Bankası ve Mikro Kredi Uygulaması: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, Azerbaycan Vergi Haberleri Dergisi, 2011/8, 79-96.

HASPOLAT Emel, (2010), “Neoliberalizmin Kalkınma Söylemi ve Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikro Kredi: Örnek Ülke Deneyimleri ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İNCEDAL Sümer, (2013), “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları”, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara.

KABAŞ Tolga, (2009), Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

KABAŞ Tolga, (2013), “2002 Yılından Sonra Türkiye’nin Yoksullukla Mücadele Performansının Değerlendirilmesi”, Maliye Dergisi, (164), 68-81.

KARABIYIK İlyas, (2012), “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 32 (1), 231-260.

KİBRİTÇİOĞLU Aykut, (2001), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001”, Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 1 (41), 174-182.

Kocaeli İl Özel İdaresi, (2014), Mikro Kredi Bilgilendirme Sunumu.

Kocaeli İl Özel İdaresi, (2009), Mikro Kredi Uygulama Yönetmeliği.

KORKMAZ Adem ve KORKUT Gülsüm, (2012), “Türkiye’de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri”, SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(2), 41-65.

KORKMAZ Turhan ve BAYRAMOĞLU M.Fatih, (2007), “Yoksullukla Mücadelede Mikrofinans Modeli ve Mikrofinans Kuruluşlarının Finansal İşlevleri”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (34), 98-112.

KULE Hüner ve ES Muharrem, (2005), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (50), 259-300.

METİN Banu, (2014), “Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen’in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme”, Journal of Yasar University, 9(36), 6315- 6327.

ÖZTÜRK Mustafa ve ÇETİN İŞİL Başak, (2009), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, Journal of Yasar University, 3 (11), 2661-2698.

ÖZMEN Fatma, (2012), “Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3 (6), 109-130.

SAPANCALI Faruk, (2001), “Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (2), 115-140.

SARIKOCA Erem ve DAŞLI Yılmaz, (2016), “Yoksulluğun Dünyada ve Türkiye’de Seyri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9 (43), 1298-1309.

SARISOY İdris ve KOÇ Selçuk, (2010), “Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi”, Maliye Dergisi, (158), 326-348.

SEZER Özcan ve ÖNDER Özgür, (2012), “Sosyal Belediyecilik Bağlamında Yerel Hizmetlere Gönüllü Katılımın İncelenmesi”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (12), 255- 279.

SİPAHİ Esra Banu, (2006), “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Eko. ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (11), 173-189.

SOYAK Münevver, (2010), “Kadın Girişimciliği ve Mikrofinans: Türkiye Deneyimi”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (24), 129-144.

TİRELİ Münir, (2009), “Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz”, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

TÜYLÜOĞLU Şevket ve KARALI Burak, (2006), “İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (12), 53-88.

YILDIRIMALP Sinem ve ÖZDEMİR Akın, (2013), “Yapabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Türkiye’de Kadın Yoksulluğu”, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 2 (4), 50-83.

YILDIZ Selin ve DÖKER Mehmet Fatih, (2016), “İzmit Şehrinin Nüfus Gelişimi”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi, (32), 33-47.

YURDAKUL Funda, (2010), “Amartya Sen’in Yoksulluk Üzerine Düşünceleri ve Sen Yoksulluk İndeksi: Türkiye Uygulaması”, e-Journal of New World Sciences Academy, 5 (3), 293-303.

3. Elektronik Kaynaklar

AKTAN Çoşkun C. ve VURAL İstiklal Yaşar, (2002), “Yoksulluk: Terminoloji Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Coşkun Can Aktan (ed) Yoksullukla Mücadele Stratejileri Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf>

(Erişim Tarihi: 13.02.2018)

AKTAN Çoşkun C., (2002), “Dünyada ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ikinci-bol/dunya-insani-yoksulluk.pdf>

(Erişim Tarihi: 16.02.2018)

AKTAN oşkun C., (2002), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler”, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/dorduncu-bol/undp-turkiye-onerileri.pdf>
(Erişim Tarihi: 07.02.2019)

ALKIRE, S., J. Manuel ROCHE, M. E. SANTOS and S. SETH, (2011), “Multidimensional Poverty Index 2011: Brief Methodological Note”, Oxford Poverty & Human Development Initiative, UK.

http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/MPI_2011_Methodology_Note_4-11-2011_1500.pdf?cda6c1
(Erişim Tarihi: 16.02.2018)

ALTAY Asuman, (2007), “The Challenge For Global Women Poverty: Microfinance (Or Microcredit) As A Solution For Women Poverty in Turkey”, International Conference On Globalization And Discontents, Cortland.

<http://eco.ieu.edu.tr/wp-content/proceedings/2007/0701.pdf> (Erişim Tarihi: 12.02.2019)

AYDIN Durmuş, (2014), “Küreselleşme ve Yoksulluk”, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Analiz ve Değerlendirme Raporları, <http://insamer.com/wp-content/uploads/2014/03/K%C3%BCreselle%C5%9Fme-ve-Yoksulluk.pdf> (Erişim Tarihi: 26.02.2018)

BUĞRA Ayşe, (2005), “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği için hazırlanan danışman raporu.

http://www.spf.boun.edu.tr/docs/STGP_Bugra.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2018)

DAMA Nergis, (2017), “Dünya Yoksullukla Mücadele Günü’nün 25. Yılında Türkiye’nin Yoksulluk Karnesi”, Seta Perspektif, Sayı: 182

https://setav.org/assets/uploads/2017/10/182_YoksullukKarnesi.pdf (Erişim Tarihi: 24.02.2018)

DALGIÇ Umud Kübra, (2005), “Social capital gender and micro finance: The World Bank in the 1990s”, RC19, Annual Conference, Evanston.

https://www.researchgate.net/publication/238115359_SOCIAL_CAPITAL_GENDER_AND_MICROFINANCE_THE_WORLD_BANK_IN_THE_1990s (Erişim Tarihi: 12.02.2019)

DOLUN Leyla, (2005), “Mikro Finansman”, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, Genel Araştırmalar.

http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2005-GA/GA-05-02-05_Mikro_Finansman.pdf
(Erişim Tarihi: 30.01.2018)

DPT, (2007), “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele, Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Yayın No:2742/ ÖİK:691.

<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3558/oik691.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

DPT, (2001), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: 2599/ÖİK: 610,

<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3089/oik610.pdf> (Erişim Tarihi: 22.03.2018)

DUMANLI Recep, (2002), “Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları”, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayını.

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dumanli.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2019)

EMİN Emin, (2016), “Dünya Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu”, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Analiz ve Değerlendirme Raporları.

https://www.academia.edu/29989458/D%C3%BCnya_Yoksulluk_ve_E%C5%9Fitsizlik_Raporu
(Erişim Tarihi :26.02.1018)

Giddens Anthony, (2012), “Sosyoloji”, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 1.Baskı
http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/56570/28719/anthony_giddens-sosyoloji.pdf (Erişim Tarihi: 03.02.2018)

Grameen Bank Annual Report, 2017. <http://www.grameen.com/wp-content/uploads/bsk-pdf-manager/GB-2017.pdf> (Erişim Tarihi: 25.01.2019)

Grameen Bank İnternet Sitesi, Credit Lending Models. <http://www.grameen.com/credit-lending-models/> (Erişim Tarihi: 30.01.2019)

GÜNDOĞAN Naci, (2008), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, Ankara Sanayi Odası Dergisi, 42-56.
<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/ocak-subat2008/Dosya.pdf>
(ErişimTarihi: 10.02.2018)

İŞKUR, (2018), İşgücü Piyasası Araştırma Raporu 2018.
<https://media.iskur.gov.tr/28969/kocaeli.pdf> (ErişimTarihi: 10.04.2019)

KARLUK Rıdvan ve ÜNAL Umur, (2017), “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk, Yolsuzluk Ve Gelir Dağılımı İlişkisi”, Munich Personal RePEc Archive, Paper No. 70118. https://mpa.ub.uni-muenchen.de/70118/1/MPRA_paper_70118.pdf (ErişimTarihi: 21.03.2018)

Kocaeli Ticaret Odası, (2018), KOTO Stratejik Planı 2019-2023.
<https://koto.org.tr/dokumanlar/strplan.pdf> (ErişimTarihi: 08.04.2019)

LATİFEE, H. I., (2006), “The Future of Microfinance: Visioning the Who, What, When, Where, Why, and How of Microfinance Expansion over the next 10 Years”, The Global Microcredit Summit 2006. <http://www.findevgateway.org/sites/default/files/mfg-en-paper-the-future-of-microfinance-visioning-the-who-what-when-where-why-and-how-of-microfinance-expansion-over-the-next-10-years-2006.pdf> (ErişimTarihi: 26.02.2019)

METİN Banu, (2013), “Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu: Ankara’da Uygulamalı Bir Araştırma”, Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 39, Birinci Baskı.
<http://www.casgem.gov.tr/dosyalar/kitap/41/dosya-41-7073.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.2018)

MÜSİAD Araştırma Raporları, (2013), “Türkiye Ekonomisi Raporu”. Sayı:83.
http://www.musiad.org.tr/F/Root/Pdf/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20Raporlar%C4%B1/T%C3%BCrkiye%20Ekonomisi%20Raporlar%C4%B1/Turkiye_Ekonomisi_Raporu_2013.pdf (ErişimTarihi: 19.03.2018)

OZAN DÜNDAR Seher, (2007), “Mikro Finansman”, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Araştırma Raporları. http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/ga/2007-GA/GA-07-05-28_Mikro_Finansman.pdf (Erişim Tarihi :28.01.2019)

ÖNDER Harun ve ŞENSES Fikret (2006), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar (Prof. Dr. Kemali Saybaşıly’a Armağan), Bağlam Yayınları, İstanbul, s. (199–221).
<http://www.dusuncekahvesi.net/2006/03/turkiyede-yoksulluk-ve-yoksulluk.html> (ErişimTarihi: 24.02.2018)

ŞENER Ülker, (2009), “Kadın Yoksulluğu”, TEPAV Değerlendirme Notu.
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf
(ErişimTarihi: 27.03.2018)

ŞENSES Fikret, (2004), “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?”, ERC Working Paper in Economic, Sayı: 04/09.

<https://erc.metu.edu.tr/en/system/files/menu/series04/0409.pdf> (Erişim Tarihi: 21.02.2018)

TAŞ Yunus ve ÖZCAN Selami, (Mayıs 2012), “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, International Conference On Eurasian Economies, Almata / Kazakistan. <http://avekon.org/papers/544.pdf> (Erişim Tarihi: 07.03.2018)

Türkiye Bankalar Birliği, (2003), “Microfinance: Global Experience and Prospects for Turkey Workshop” Konulu Konferans İçin Hazırlanan Sunum.

https://www.tbb.org.tr/dosyalar/konferans_sunumlari/mikrofinans.doc (Erişim Tarihi: 13.03.2019)

TÜİK Haber Bülteni, (2018), İstatistiklerle Kadın-2017, Sayı:27594.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594> (Erişim Tarihi: 29.03.2018)

TÜİK, Yoksulluk İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013 (Erişim Tarihi: 14.02.2018)

Türkiye Grameen Mikrofinans Programı, “Mikro Finans Nedir”.

<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikro-finans-nedir--/127/1> (Erişim Tarihi: 29.01.2019)

Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, “Mikro Finans ile Klasik Bankacılığın Farkları”,

<http://www.israf.org/public/admin/filemanager/uploaded/mikrofinans-farki.pdf>

(Erişim Tarihi: 05.02.2019)

UNDP, International Poverty Centre, Poverty in Focus 2006.

<http://www.ipc-undp.org/pub/IPCPovertyInFocus9.pdf> (Erişim Tarihi: 10.02.2018)

UNDP, İnsani Gelişme Raporu, Türkiye 2008.

<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/national-hdrs/2008-nhdr.html>

(Erişim Tarihi: 01.03.2018)

UNDP, Human Development Report, 1997.

http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nostats.pdf

(Erişim Tarihi: 13.02.2018)

UNDP Türkiye, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE).

http://www.tr.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/hdr/faq_mpi-TR_ece%20FU.pdf

(Erişim Tarihi: 17.02.2018)

World Bank Development Report, (2002), “Attacking Poverty”,

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11856> (Erişim Tarihi: 17.02.2018)

YILDIRIM Ali, DOĞAN Cem ve TOPÇUOĞLU Abdullah, (2011), “Türkiye’de 1980-2010 Yılları Arasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkinliği Üzerine Bir Analiz”, Ekonomik Yaklaşım Dergisi 12. Kongresi için Hazırlanan Bildiri. <http://www.ekonomikyaklasim.org/eykongre2011/?download=26.pdf> (Erişim Tarihi: 06.03.2018)

YILMAZ Latif, (2010), “Avrupa Birliğinin Sosyo-ekonomik Geleceği: Lizbon Stratejisi ve Küreselleşme”, Araştırma ve İnceleme Raporları, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara, Sayı:4.

<http://www.abmaliye.gov.tr/ABDID%20Raporlar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20ve%20%C4%B0nceleme%20Serisi/Lizbon%20Stratejisi%20ve%20K%C3%BCreselle%C5%9Fme.pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2018)

EK: ANKET ÖRNEĞİ

Değerli Katılımcı;

Bu anket çalışması, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Alanında, Prof.Dr Bülent KANTARCI danışmanlığında yürütülen “**Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Yaklaşımı : Kocaeli Örneği**” başlıklı yüksek lisans tezinde kullanılmak amacıyla oluşturulmuştur. Anket formunda yer alan bilgiler, bu çalışma dışında hiçbir yerde amacı dışında kullanılmayacaktır. Katılımınız için teşekkür ederim.

Ahmet ÖZDEN

Yüksek Lisans Tez Öğrencisi

A) DEMOGRAFİK BİLGİLER

1- Yaşınız?

18-25 ☐	25-35 ☐	35-45 ☐	45-55 ☐	55 Ve Üzeri ☐
--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------------

2- Medeni Durumunuz?

Evli ☐	Bekar ☐	Boşanmış/Dul ☐
-------------------------------	--------------------------------	---------------------------------------

3- Çocuk Sayısı?

Yok ☐	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ve Üzeri ☐
------------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	-------------------------------------

4- Eğitim Durumunuz?

Okur-Yazar ☐	İlköğretim ☐	Lise ☐	Üniversite ☐	Yüksek Lisans/Doktora ☐
-------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------	-------------------------------------	--

5- Sosyal Güvenceniz?

Yeşil Kart ☐	SSK ☐	Bağ-Kur ☐	Emekli Sandığı ☐	Yok ☐
-------------------------------------	------------------------------	----------------------------------	---	------------------------------

6- Ailenizde Sizden Başka Çalışan Kişi Sayısı Kaçtır?

Yok ☐	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ve üstü ☐
------------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	------------------------------------

7- Aynı Evde Sizinle Birlikte Yaşayan Kişi Sayısı Kaçtır?

1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ve üzeri ☐
----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	-------------------------------------

B) MİKRO KREDİYLE İLGİLİ BİLGİLER

8- Ne Kadar Süredir Mikro Kredi Kullanıyorsunuz?

1 yıl ☐	2 yıl ☐	3 yıl ☐	4 yıl ☐	5 yıl ve üzeri ☐
--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	--------------------------------	---

9- Kaçını Kez Mikro Kredi Kullanıyorsunuz?

İlk kez ☐	2. kez ☐	3. kez ☐	4.kez ☐	5. ve üzeri ☐
----------------------------------	---------------------------------	---------------------------------	--------------------------------	--------------------------------------

10- Mikro Krediden Nasıl Haberdar Oldunuz? (Birden Fazla Seçenek İşaretlenebilir)

Çevreden ☐	Basından ☐	İnternette ☐	Belediyeden ☐	Diğer ☐
-----------------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------	--------------------------------

11- Şimdiye Kadar Kullandığınız Mikro Kredi Miktarı Ne Kadardır?

0-500 TL ☐	500-1000 TL ☐	1000-2000 TL ☐	2000-3000 TL ☐	3000 ve Üzeri ☐
-----------------------------------	--------------------------------------	---------------------------------------	---------------------------------------	--

12- Mikro Kredi Kullanmadan Önce Çalışıyor muydunuz? Cevabınız "Evet" ise Ne İşle Meşguldünüz?

Evet ☐ (.....)	Hayır ☐	Düzenli Bir İşim Yoktu ☐
---------------------------------------	--------------------------------	---

13- Mikro Kredi Kullanmadan Önce Sizin Kendi Geliriniz Ne Kadardı?

Gelirim yoktu ☐	0-500 ☐	500-1000 ☐	1000-1500 ☐	1500-2000 ☐	2000 ve Üzeri ☐
--	--------------------------------	-----------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	--

14- Mikro Kredi Kullandıktan Sonra Sizin Kendi Geliriniz Ne Kadar Arttı?

Artmadı ☐	0-500 ☐	500-1000 ☐	1000-1500 ☐	1500-2000 ☐	2000 ve Üzeri ☐
----------------------------------	--------------------------------	-----------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	--

15- Almış Olduğunuz Mikro Krediyi Ne Tür Bir İşte kullandınız?

(.....)

16- Mikro Krediyi Geri Öderken Sıkıntı Yaşıyor musunuz?

Evet, Yaşıyorum ☐	Hayır, Yaşamıyorum ☐	Bazen yaşıyorum ☐
--	---	--

17- Mikro Kredi ile Yürüttüğünüz İşte Kendiniz Hariç Başka Çalışan Var mı? Varsa Cinsiyet ve Sayı Olarak Belirtiniz.

Yok ☐	Var ☐ (.....) Erkek / (.....) Bayan
------------------------------	--

18- Mikro Kredi ile Elde Ettiğiniz Geliri Hangi Amaçla Kullanıyorsunuz? (Birden Fazla İşaretleme Yapılabilir.)

Ev Giderleri (Mutfak, Kira vs ☐	İş Geliştirme ☐	Biriktirme ☐	Diğer (Eğlence, gezi, vs) ☐ (.....)
--	--	-------------------------------------	--

19- Mikro Kredi Uygulamasından Memnun musunuz?

Evet ☐	Hayır ☐	Kararsızım ☐
-------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------

20- Tekrar Mikro Kredi Kullanmayı Düşünür müsünüz?

Evet ☐	Hayır ☐	Kararsızım ☐
-------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------

21- Sizce Mikro Kredi Sisteminin Eksik Yönleri Nelerdir? (Birden fazla işaretleme yapılabilir.)

Kredi Miktarının Azlığı ☐	Ödemelerin 2 Haftada 1 Olması ☐	Hizmet Bedeli Alınması ☐	Bireysel Verilmemesi- Grup Kurma Zorunluluğu ☐	Eğitim- Danışmanlık Hizmetlerinin Eksikliği ☐
--	--	---	---	--

Diğer (.....)

22- Mikro Kredi Bireysel Anlamda Özgürlüklerinizi Genişletti mi? (Aile içinde, arkadaş ortamında, karar alma süreçlerinde vs.)

Evet ☐	Hayır ☐	Kararsızım ☐
-------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------

23- Mikro Kredi Sonrası, Yaşam Kalitenizde Nasıl Bir Değişim Gerçekleşti?

Yaşam Kalitemde Hiçbir Değişiklik olmadı ☐	Yaşam Kalitem Biraz Arttı ☐	Yaşam Kalitem Çok Arttı ☐	Yaşam Kalitem Düştü ☐
---	--	--	--

24- Mikro Kredi Sizin veya Çevrenizdekilerin (çocuk, kardeş gibi) Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Erişimine bir Katkı Sağladı mı?

Evet ☐	Hayır ☐	Kararsızım ☐
-------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------

25- Sizce Mikro Kredi Kadının Toplumdaki Konumunu Güçlendiriyor mu?

Evet ☐	Hayır ☐	Kararsızım ☐
-------------------------------	--------------------------------	-------------------------------------

26- Mikro Kredi Kullanmanız Sonrası Çevrenizin Size Karşı Yaklaşımında Değişiklik Oldu mu ?

Olumlu Yönde Değişiklik Oldu ☐	Olumsuz Yönde Değişiklik Oldu ☐	Değişim Olmadı ☐
---	--	---

27- Mikro Kredi Sisteminin Sizlere Daha İyi Hizmet Verebilmesi İçin Önerileriniz Nelerdir?

.....

Zaman Ayırdığınız İçin Teşekkür Ederim

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet ÖZDEN; 1979 yılında İzmit'te doğmuş, ilk ve orta öğrenimini İzmit'te tamamlamıştır. İstanbul Avcılar İNSA Lisesinden mezuniyetini takiben, 1998 yılında kazandığı İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümünde eğitimine devam etmiştir. 2002 yılında üniversiteden mezun olmuş, askerlik hizmetini tamamladıktan sonra Tekfen Holding Bünyesinde Faaliyet Gösteren Tekfenbank'ta Uzman Yardımcısı olarak iş hayatına başlamıştır. Özel sektörde başladığı kariyerini, kamu sınavlarına yaptığı hazırlık sonucu kazandığı İSU Genel Müdürlüğü Müfettiş Yardımcılığı sınavı ile, kamuda devam ettirmiş, 2010 yılında Müfettişliğe atanmıştır. Halen aynı kurumda Müfettiş olarak çalışmaktadır. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası bilim dalında yüksek lisans tez öğrencisidir.